

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

EGYÜTT 2023/2

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábian László* (szépirodalom)

Szerkesztők:

Marczák Gergely (olvasószerkesztő)

Csordás László (kritika)

Zubánics László (tanulmány)

Dupka György (kultúra)

Fábian Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967),

Pomogáts Béla irodalomtörténész, *Nagy Zoltán Mihály* alapító-főszerkesztő (2002–2008)

Tanácsadók:

Botlik József, Finta Éva, Füzesi Magda

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap, a Magyar Művészeti Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap, valamint a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával.

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa–Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmintezet@gmail.com, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak az OSZK EPA archívumában: <http://epa.oszk.hu/00500/00595> és a KMMI honlapján: kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Posztolaki tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

e-mail: dupkagyorgy@gmail.com

Közreműködők: *Fuchs Andrea, Szemere Judit*

Készült: Shark magánvállalkozás
Lapengedély száma: 3T №682/274P
A folyóiraton nyereség nem képződik.

TARTALOM

MARCSÁK GERGELY: Szégyenpiac nagycsütörtökön (vers).....	4
SHREK TÍMEA: Menekültek; Információs háború; Hála és útmutatás (naplójegyzetek).....	6
FÜZESI MAGDA: A kis sikátor balladája (vers).....	11
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Petőfi Győrbe készül; Napfelkelte (versek)....	12
KOSZTYÚ KATALIN: Viharmanók (mese).....	14
KARÁCSONYI ZSOLT: Belső tízezer (regényrészlet).....	19
LÉVAI ALIZ MÁRIA: A megsemmisülés biciklije; Kettő bennem az én; Kettős elmúlás (versek).....	22
SZ. KÁRPÁTHY KATA: In memoriam Örkény István (kisprózák).....	25
LENGYEL JÁNOS: Jenciklopédia (regényrészletek).....	28
CSONTOS MÁRTA: Színjáték az embertelenségben; Panaszkönyvi bejegyzés (versek).....	35
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Az időn kívüli pillanat (Ágh István 85 éves).....	38
ÁGH ISTVÁN: Olyan messze Munkács vára.....	40
KOVÁCS SÁNDOR: Ungvár hányatott sorsú magyar emlékei III. (honismereti tanulmány).....	42
SZABÓ ESZTER IDA: „... élni rádiózás nélkül” – Horváth Anna (1924–2005) beregszászi művész életútja III.	60
ADAMCZYK KATALIN: Szerelmi mágia Kárpátalján a magyarok és az ukránok hiedelemvilágában (tanulmány).....	88
DUPKA GYÖRGY: „Én Istenem, a keresztet vállainkról vedd le!” Tragikus sorsú kárpátaljai GULAG-elítéltek, mártírok panteonja (adattára) 1944–1970 (tanulmány, 8. rész).....	99
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek.....	122

MARCSÁK GERGELY

SZÉGYENPIAC NAGYCSÜTÖRTÖKÖN

A szégyenpiac egyik koszos kocsmájában – ukrán nevét talán Menedéknek fordíthatnám – ültünk egy-egy korsó savanyú sör mellett, egykedvűen forgattam számban a hamutálban felszolgált sósmogyorót, te pedig a nehéz, ragacsos asztallapon nézted, értelmezted elmerülten a félgömb lámpaburában felgyülemlt bogártetek furcsa árnyékát (mintha csak a kint nyüzsgő szégyenpiac borús sziluettje vetült volna elénk). Mögöttem a sarokban falra szerelt, apró hangszóróból recsegett egy érdes hangú orosz férfi mulatós sanzonja a bünözőről, aki már beletörődött abba, hogy elítélik, mert minden reménytelen.

*Toldozza-foltozza a test önmagát –
sóhajtottál fel végül komoran –,
de egyszer úgyis felmondja a szolgálatot.
Az életfunkció csak kétségbeesett állagmegóvás.
Hol az a rohadt percovka?
Mikor ezeket kimondtad,
megjelent a pultos nő kezében két pohárral,
elénk tette, lecuppogtatta
a menet közben ujjaira csorgott italt,
és pénzedet kötényzsebbe gyűrve távozott.
A tudat? – néztél szemembe vérmesen,
mintha bárki kérdezett volna róla. –
A tudat szerintem az evolúció hozadéka,
a léleknek semmi köze hozzá,
ezt a mesterséges intelligencia bizonyítja majd.
A lélek meg örül, ha szabadulhat végre
a földi kelepcéből. Odaát nem fog emlékezni ránk.*

Habár nem értettem egyet, nem szóltam semmit,
mert a te verziód mégis megnyugtatóbb:
ha a gondolat kútfője a lélek,
az üdvözülésnek számomra lőttek.
Ivás után visszaléptünk a piac szövetébe,
és mintha szembödrömbe lándzsát szúrna,
úgy csapta meg egyébként is kóválygó fejem
a magán erőt vett tavaszi napsütés.
Vakon álldogálva éreztem,
hogy suhanó testek döngölik mellkasom,
lábamnak tömött reklámszatyrok ütköznek,
és szinte látni véltem,
hogy a cseburekes bódében fortyogó,
feketére égett olaj tömény, burjánzó szaga
erőszakosan tör utat orrom felé,
számúzi a hányás, a vizelet, a pörkölt bogarak bűzét,
és boldogan telepszik helyükre.

Váratlanul megragadtad a karom,
behúztál az embersodor előttünk nyílt foghíjába,
és, mint seben át bejutott mikrobák,
közepes ütemben haladni kezdtünk
a szegyenpiac sűrű érrendszerében.
Alig hagytuk még el a Menedéket,
aznap immár ötödszörré is
megszólaltak a városi légószirénák,
hangjuk szinte émelygő gyomromig hasított,
de nem futottunk, nem volt miért és hova,
és ott, a félelemhez hozzászokott tömeg
sötét hátakkal határolt kalitkájában,
ahol nem láthattam, nem hallhattam
és nem szagolhattam mást,
csak amit a szegyenpiac megengedett,
hirtelen egy furcsa érzés kerített hatalmába:
a lelkem csomagolni kezdett.

SHREK TÍMEA

MENEKÜLTEK

A háború első heteiben megugrott városunk lélekszáma, de amikor a központon jártam, alig láttam ismerős arcokat. Mindenhol babakocsi, kutyákat sétáltató idegenek vettek körül. Szinte pánikhangulat lett úrrá rajtam, igyekeztem mielőbb hazatérni. Elkésérett a gondolat, hogy alig maradtunk itthon mi, beregszászi magyarok.

Egy hétfői napon minden értékünket bedoboztunk. Leszedtük a falról a festményeket, nagy kukászsákokba csomagoltuk őket, az iratokat szétválogatva mappákba helyeztük, majd mindegyiket felcímkéztük. Minden holmit édesanyámhoz vittem. Nyelt egy nagyot, és megkérdezte, hogy miért. Mondtam, hogy itthon senki sem maradt. A jövő bizonytalan. Bólintott, könnyezett, de elfogadta az érvelésem. Hazafelé még betankoltam és biztosítást kötöttem az autóra, mert a zöldkártya külföldön kötelező.

Este, amikor mindennel végeztünk, és a gyermek is elaludt, a férjemmel leültünk a nappaliban beszélgetni.

– Akkor holnap indulunk?

– Menjünk – válaszoltam. – De hová?

– Rokonokhoz, barátokhoz. Van választásunk.

– De mindenhol csak egy darabig lehetünk. Senkinek sem szeretnék a terhére lenni.

– Nem leszünk.

A beszélgetést hamar lezártuk. Egyikőnk sem szeretett volna indulni, talán mindketten arra vártunk, hogy a másik mondja ki a nem szót. Egész éjjel sírtam. Némán, nehogy felébresszem vele a többieket. Nem akartam itt hagyni a szülőföldem, elmenni idegenbe, új életet kezdeni. Volt rá lehetőségünk, hogy válasszunk, mi így döntöttünk. Reggel úgy ébredtünk, hogy ma még nem indulunk. Amíg Kárpátalján nem lőnek, maradunk. Lesz, ami lesz.

Rettegésben teltek a napok. Bújtuk a híreket, de semmi nem derült ki belőlük. Elkezdtük a tavaszi munkálatokat a kertben. Ástunk, kapáltunk, krumplit és zöldségmagvakat vetettünk. A helyzet pedig mit sem változott.

Az egyik közösségi oldalon egy segítségkérésre lettem figyelmes. Egy fiatal ukrán menekült lány tavaszi kezeslábast keresett hét hónapos kislányának. Megkértem a férjem, hogy szedje le a padlásról a gyerek kinőtt ruháit. Mindet átválogattam. Sok emléket idéztek fel bennem, de rájöttem, fölösleges tartogat-

ni őket. Összecsomagoltam és felhívtam a lányt. A meghiúsulttól elcsuklott a hangja a telefonban. Másnap elvittem neki a csomagot. Az egyik üzlet előtt állt, karjában tartva a gyermeket, akin egy hatalmas fiús overál volt. Ránéztem a kicsire, majd a lányra, aki csak hálálkodni tudott a ruhákért. Elmondta, hogy Harkiv mellől érkeztek, és induláskor nem volt ideje összepakolni. Azt húzta rá a lányára, amit éppen felkapott: hároméves kisfia ovis szerelését. Nem volt mit köszönnie. Azok csak ruhák, ha nem adom tovább, megsárgulnak a padláson. Akadt még itthon fölösleges hordozható kiságy, játékok, néhány csomag bébiétel és pelenka is. Mindet átadtam, mert nagy szükségük volt rá.

A későbbiekben tartottuk a kapcsolatot. Elmondása szerint a városukat szétlőtték, de az ő házuknak nem esett baja. Panaszkodott, hogy nem bírják fizetni az itteni albérletet. Egyszobás lakást béreltek, amiben még fűtés sem volt.

Néhány nappal ezelőtt felhívott. Elfogyott a pénzük, kénytelenek visszautazni. A kisagyat elhozták, azt nem tudták magukkal vinni. Kaptunk egy kicsi tortát hálából. Meglepődtem, jólesett. Kértem, hogy vigyázzanak magukra, és néha írjon, hogy mi van velük.

Szerette volna visszapostázni a ruhákat, ha a lánya majd kinövi, de elhárítottam, mondván, legalább ennyi emléke maradjon arról, hogy Beregszászban jó emberek is élnek.

Csomagolásunk óta három hónap telt el. Azóta visszakerültek a képek a falra és kipakoltunk. Lehattunk volna menekültek, folyamatos helyváltogatással, vagy albérletben, de szerencsére nekünk nem kell menekülnünk, mi még a saját ágyunkban alhatunk.

INFORMÁCIÓS HÁBORÚ

Amikor elkezdődött a háború, nálunk megbénult az internet világa. Egyszer csak azt vettük észre, hogy a közösségi platformokon a megszokott napi hírek hiányoznak, helyettük reklámok és több hetes cikkek bukkannak fel. Hiába kerestem rá konkrét szavakra, címekre, sőt emberekre is, a net nem nyújtott segítséget, mindent elrejtett, amiről úgy gondolta, hogy nem kívánatos tartalom. Amikor ezt elmondtam másoknak, kételkedtek. Képernyőfelvételeket készítettem, elküldtem, majd a következő választ kaptam: ez brutális.

Elkezdtem tévét nézni. Évek óta nem figyeltem a televíziós híreket, de akkor, a háború kezdetén, szerettem volna, ha első kézből kapom meg az

információkat. Mivel értek és beszélek is ukránul, az összehasonlítás végett az ukrán csatornákra kapcsoltam, ahol hetekig csak ugyanazt az egy közvetítést lehetett látni. Néha becsúszott egy-egy sorozat is, de a támadások célpontjairól például nem közöltek semmit.

A hírek semmitmondóak voltak. Hiányoztak belőlük a fontosabb tudnivalók, amelyekre általában mindenki kíváncsi. Az áldozatok száma, a katonai veszteség, bármi. Helyette azt láttuk, hogy az oroszok több ezres (tízezres) vereséget szenvedtek.

Egyre több ismerősöm küldött videókat, hanganyagokat, képeket, amiket külföldön látni lehetett, ám előlünk rejtegette a cenzúra. Kaptunk egy burkot magunk köré, és ma sem látni mindent abból, ami néhány száz kilométerre történik tőlünk. Ilyenkor felvetődik bennem, hogy vajon mi az igazság. Mennyire súlyos a helyzet? Mit titkolhatnak még előlünk?

Minden szomszédunk ukrán. Sohasem volt még konfliktusunk a nemzeti hovatartozásunk miatt, s remélem, ez a jövőben is így marad. Sőt, a másfél éves gyerekemre a szomszéd lányok szoktak vigyázni. Tavaly augusztus végén jöttek át először, majd szeptembertől mindennapos vendégek lettek, mindkettőjüknek szüksége volt segítségre magyar nyelvből és irodalomból. Megszerettük őket, mióta az oktatás online formában történik, néha az egész napot nálunk töltik.

Mint minden gyerek, ők is szeretnek rajzolni, de azt vettem észre, hogy a kék-sárga zászlón kívül szinte semmi mást nem vetnek papírra. Megkérdeztem tőlük, miért nem rajzolnak fát, virágot, házikót. Azt a választ kaptam, hogy az iskolában is mindig ezt kéri tőlük, és ők ezt már megszokták, nem is gondolnak másra.

Talán akkor, amikor feltettem ezt a kérdést, elindult bennük valami, mert azóta gyakoribbak az igazi gyermeki krétarajzok a nagy vaskapunkon, amit a kicsi lányom pontjai és vesszőcskéi egészítenek ki.

Minap egyikőjük képeket mutogatott gyerekrajzokról, amiket a haza védőinek küldtek el a frontra. Az egyikén ez állt: „Orosz hadihajó, húzza a francba!” Látszott, hogy az írás és a rajz is első vagy második osztályos gyerek keze munkája lehet. Ezt a jelmondatot (vagyis ennek erőteljesebb változatát) látni lehet a városban plakátokon, bankautomaták képernyőjén, kivetítőkön, pólókon, még az autók hátsó szélvédőjére is felkerült. A Kígyó-sziget határőrének állítólagos utolsó mondata egyfajta szlogenné, szimbólummá vált. Azóta már az ukrán postahivatal is adott ki bélyeget – Borisz Groh grafikájával –, amin egy ukrán fegyveres látható, aki középső ujjával bemutat a hadihajónak. Külön érdekesség, hogy a védők orosz nyelven válaszoltak a hajó felszólítására.

Jó ideig dühített, hogy ez a trágár jelmondat csúfítja az utcákat, hiszen ezt a gyerekek is elolvassák. Az önkormányzatok asszisztálnak hozzá, hogy megtanulják, hogyan kell elküldeni valakit melegebb éghajlatra. A haragom mára elmúlt, de nem hagy nyugodni, mennyi rosszat mond el mindez a társadalmunkról.

Lassan abbahagytam a tévénezést, már nem figyelem napi szinten a híreket, mert attól félek, túlságosan befolyásol, amit ott látok és hallok. Információs háború zajlik. Nehéz kiszűrni az igazságot a sorok közül.

Naponta rajzolunk a kapura, járdára és papírra, igyekszünk elterelni a figyelmünket a mindennapos támadásokról. S ha már mi, felnőttek nem is vagyunk képesek ignorálni az eseményeket, arra törekszünk, hogy a gyerekek minél kevésbé érezzék a háború hatását. Éljük mindennapjainkat, elfogadtuk, ami körülöttünk történik, mást nem tehetünk – belenyugszunk.

HÁLA ÉS ÚTMUTATÁS

Múlt héten önkéntes fordítónak jelentkeztem a beregszászi református gyülekezetnél. Jobban mondva a soros gyerekfoglalkozáson a tiszteletesasszony megkérdezte, nem tudunk-e esetleg egy női sofőrt, aki vállalna egy utat Csongorra. Gondolkodás nélkül válaszoltam, hogy itt vagyok. Bevallom őszintén, nem figyeltem arra, hogy pontosan hová és miért megyünk, tele volt a fejem gyerekzsivajjal, meg egyébként is teljesen máshol jár az eszem mostanában. Valami rémlett arról, hogy fordítanom kell, de nem idegeskedtem miatta.

„Női csendesnap” – mondta az egyik utasom, amikor félve megkérdeztem tőle, pontosan mi is az úti cél.

– Te nem figyeltél arra, amit mondtak neked? – kérdezte, én meg csak hallgattam, mint a sült hal, szégyelltem bevallani az igazságot.

Négy autó indult el a beregszászi református templomtól, három járműben mi, helybeliek, egyikben pedig hágón túli ukrán csapat. Ők már az első nagyobb kanyarnál eltévedtek, nem is értettük, miért siettek előre, megelőzve a konvojt. A következő faluban bevártuk egymást, és onnan már együtt folytattuk az utat. A Csongori Misszió udvarába érve a lélegzetem is elállt. Olyan gyönyörű és barátságos udvart, környezetet talán még soha nem láttam, mint ott. A kávémat szürsölgetve arra gondoltam, hogy az édenkert is valami hasonló lehetett.

Végül ketten fordítottunk kilenc háborús menekültnek. Nem hittem volna, hogy egy egész istentiszteletet kell szinkronban tolmácsolnom. Gyorsan

elővettem a telefonom, letöltöttem egy ukrán nyelvű Bibliát és egy szótárt, ami a rákövetkező másfél órában nagy hasznomra vált.

Pocsainé Tövissi Tímea, marosvásárhelyi lelkipásztor vezette a csendes-délután, egy Harkivból menekült, csodás nyelvtudással bíró hölgy pedig angolul beszélt a háláról, az életéről és jótanácsokról bibliai igék alapján.

Nehéz felidézni, hogy pontosan miről is szólt a prédikáció, a fordítás miatt olyan gyorsan futottak át rajtam a mondatok, hogy egyszerűen nem érkeztem felfogni jelentésüket. Haragudtam magamra, amiért elvállaltam a munkát, úgy éreztem, fontos üzenetről maradok le miatta. És haragudtam a mellettem ülő asszonyokra is, akik minden igyekezetemre fittyet hányva folyamatosan pusmogtak és fészkelődtek. Felébredt bennem a tanár, és kedvem lett volna kizavarni őket. Végül fogamat összeszorítva tettem tovább a dolgomat, tudván, hogy annak is célja van, nem véletlenül rendeltek oda. Az istentisztelet után ebben megerősített és meg is nyugtatott fordítótársam higgadt bölcsessége: „Isten háza mindenkié, azoké is, akik nem figyeltek ott rá.”

Nemrég felkerült az internetre a csendesdélután videója. Halogattam, hogy rákattintsak és megnézzem, vártam az alkalmat, hogy minden zavaró tényezőt kizárva meghallgassam a prédikációt, megértsem végre, mit üzent az Úr.

Pontokba szedett útmutatás volt, csak nőknek. Mert bizony van néhány rossz tulajdonságunk, különösen így, háború idején. Hajlamosak vagyunk túlgondolni dolgokat, pletykálni, panaszkodni, magunkat sajnáltatni és egyebek. Valami azonban mindannyiunkból hiányzik – a hála. Valódi hála mindenért, amink van, és amink nincs is.

Nem szabadna panaszkodnom, ha egyszer hiszem, hogy úgy történik minden, ahogy Isten akarja. Nekem nincsen ráhatásom a világ dolgainak menetére. Egyszerűen hálát kell adnom azért, hogy egészségesek vagyunk, hogy minket nem ért támadás, nem kell menekülnünk, még ha nehéz is az élet. Hálát kell adnom minden napért, amit megélhetünk a családommal, és mindenért, amit ebben az életben megkaptam.

Ám őszintén hálásnak lenni nem könnyű, még tanulnom kell. És meg kell feledkezni a panaszról és a sok miérttel kezdődő kérdésről.

A tiszteletesasszony a következő igeszakaszt olvasta fel: „Siess, Uram, hallgass meg, mert odavan a lelkem. Ne rejtsd el orcádat előlem, mert olyan leszek, mint a sírba leszállók!” (Zsolt. 143,7)

Siess, Uram, hallgass meg, hadd mondjak hálát mindenért.

A KIS SIKÁTOR BALLADÁJA

*fekszik a katona Bahmut városában
Bahmut városának kis sikátorában*

*fekszik a katona talpig vörös vérben
még a nap is megáll a ragyogó égen*

*anyját szólongatja anyja hangját hallja
a fekete föld is rázkódik alatta*

*anyám édesanyám mért szültél meg engem
hogy katona legyen embereket öljek*

*anyám édesanyám vigyél engem haza
temessetek engem a hazai földbe*

*édes fiam János hogy vinnélek haza
messze az a város nem talállok oda*

*édesanyám hogyha itt lesz nyugóhelyem
az ég madarai siratnak el engem*

*betakarnak engem az Isten könnyei
eltemetnek engem egy lövészárkba*

*édes fiam János elemészt a bánat
magam halálával bár megválthatnálak*

*bárcsak én feküdnék tölgyfa koporsóba
templomunk harangja bárcsak értem szólna*

*feküdt a katona Bahmut városában
Bahmut városának kis sikátorában*

*feküdt a katona talpig vörös vérben
még a nap is megállt a ragyogó égen*

*az égi madarak mégis elsiratták
az Isten könnyei mégis betakarták*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

PETŐFI GYŐRBE KÉSZÜL

„Kárpátalján Petőfivel szólítják
harcba a magyarokat.”
(Újsághír)

*Ha hívtok, felkapom hajléktalan lelkem,
s a hajnali pírral már meg is érkezem.
Semmi vörös szőnyeg! Szabad világ várjon,
és kárpótlás gyanánt az ifjú szerelem.*

*Elvihettem volna az utolsó verset,
ha mentés közben nem jön az áramszünet.
A szabadság, szerelem ikercsillagára
erősítettem meg benne eskümet.*

*A szabadság férfi. Kevéssel mögötte
lengé lány-alakban a szerelem ragyog.
Hej, szegény bús szívem hányszor elkötötte,
majd csókolt homlokomra forró csillagot...*

*Az óra ébreszt, tehát minden rendben,
lazán elérhetem a győri járatot.
Ám sziréna-üvöltés veri fel a csendet –
dróntámadás érte az ébredő napot.*

*Tudtam én. Az ember terve így megy füstbe.
Ha nincs hajnal, az alkonyhoz se lesz közöm.
Gyalog indulok setét éjből a ködbe,
s ott ukrán toborzó tisztekbe ütközöm.*

2023.03.08.

NAPFELKELTE

*Kelet felől keskeny felhőszalag
osztja ketté az ébredő napot,
majd méretes sárkányszáját tátva
magához veszi mindkét falatot.
Mohó bolond: Bár ne tette volna!
Kórság gyötri, citerázik lába,
bendő szakad, repednek a felhők,
s a riadt földre dől a lassú láva.*

23.02.22.

KOSZTYÚ KATALIN

VIHARMANÓK

Egyszer volt, hol nem volt, a hófödte, magas Kárpátokon is túl élt egyszer egy kislány az anyukájával és a nagymamájával. Bogica – merthogy így hívták őt – nagyon szerette az óvodát. Anyukája is ott dolgozott, így egész nap a barátaival játszhatott, és amikor hiányozni kezdett neki, bármikor bekéredzkedhetett hozzá az irodába egy pusziért és egy meleg ölelésért. Délután pedig otthon folytathatta a játékot nagyival és Kormos nevű kutyusával. Úgy élt, mint a többi ötéves gyerek, akik más, békés országokban laknak.

... Mindaddig, míg egy hideg téli napon anyukája beviharzott a csoportszobába, és reszkető hangon utasította az óvónéniket: „Öltöztessétek a gyerekeket, gyorsan! Üzentem minden szülőnek, máris jönnek értük. Kitört a háború.” Az óvónénik és dadusok nem szóltak semmit, csak gépies mozdulatokkal elkezdték felhúzni a csipetsapatra a csizmát, sapkát, télikabátot. Bár a gyerekek nem tudták, mi az a háború, sejteni lehetett, hogy valami nagyon nagy dolog, mert Irénke néni, aki máskor még azért is rászól Nóri dadusra, ha ormótlan masnit köt a fűzőkből a gyerekek bakancsára, most fordítva húzta rá a csizmát Lórikára, aki szegény – mivel még nem beszél tisztán – csak a fejével integetett, hogy valami nincs rendben, mert összegubancolódnak a lábai, amikor lépni próbál.

– Én tudom, mi a háború. Törte meg a csendet a hengegő Máté. Apával szoktuk játszani, sok párna kell hozzá. De veszélyes dolog, mert legutóbb a párnahuzat gombjával beleütöttem apa szemébe, és azt mondta, többet ilyet nem fogunk csinálni. Kár, pedig nagyon jó móka volt. Biztosan azért küldenek haza minket is, mert meghallották, hogy valaki párnacsatát akar kezdeni, és félnek, hogy a gomb megsérti valaki szemét.

– Az lehet. Emlékeztek, hogy kiabált a folyosón az óvónénivel Janka anyukája, amikor Balázs megkarmolta az arcát?

– Hát, mert nem tudta, hogy dinóst játszunk. A dinók pedig úgy szoktak – védekezett Balázs.

A gyerekeket hazavitték a szülők, Bogica is hazament az anyukájával. Már a kapuban várta őket mama, ugyanolyan ijedt tekintettel, amelyet a többi felnőtt arcán is látott aznap.

– Ez nem lehet igaz. Ilyen nincs. Idáig csak nem jönnek – susmogták a nagyok. De, hogy kik jönnek, és mit akarnak, és miért nem lehet igaz, arról semmit sem mondtak.

Bogica elkezdte kirakni a legújabb, Jégvarázsos puzzle-t, amikor valami nagyon hangos és ijesztő szirénázás vette kezdetét. Anya meg berohant, rádobott egy takarót, ugyanazzal a svunggal felkapta, és már szaladt is ki vele a házból.

– Hadd rakjam már ki, már csak Elza szoknyája hiányzik! Amúgy is... sapka, sál, kabát. Már elfelejtetted, hogy tél van? Hát te mondd mindig, hogy ezek nélkül egy tapodtat sem tehetek.

De anya csak futott, le a pincébe. Sötét volt és bűdös, de Boginak tetszett odalent. Már a kirakó sem érdekelt, csak az a korhadt deszka, amit pusztá kézzel is szét tudott morzsolni.

Teltek a napok, a hónapok, és nem mentek óvodába. A pincébe viszont naponta többször is, mindig, amikor az a fura és fülsiketítő sziréna megszólalt. Aztán egy idő múlva már kevesebbet jártak a pincébe, sőt, mama meg már egyáltalán nem volt hajlandó lemenni, azt mondta, ha a fejére dobják, akkor sem érdekli (hogy kik és mit akarnak a fejére dobni, azt még most sem értette Bogi). Később meg szinte egész nap nem volt áram. „Széltölték az áramot?” – halotta a boltban. De hogy kik, hogyan és minek, egy újabb talány volt a kislány számára. Bizonyos szempontból nagyon rossz gyerekek lenni, mert a gyerekeket semmiről sem tájékoztatják. Csak az elharapott mondatokból és szavakból tudják kihámozni az igazságot.

– Félek a sötétben.

– Nincs is sötét, égnek a gyertyák – nyugtatta Anya lefekvéskor Bogicát. – Nézd csak, ha így kulcsolom a kezem, egy denevér árnyéka rajzolódik a falra. Így meg egy kutyus. Látod, olyan kajla a füle, mint a Kormosé.

Bogica is próbált mindenféle állatot formázni a gyertyafénynél, de sehogy sem hasonlítottak se denevérré, se kutyára, se semmilyen jószágra. Már majdnem kitört a hiszti, amiért neki ez nem megy, amikor a kezecskéje árnyékából mégis a falra vetült valami.

– Egy Viharmanó – húzta fejére a paplant rémulten Bogica, s amikor előbújt, még mindig látta a manót, de nem árnyék volt, hanem valóságos. Már nem otthon volt, hanem egy réten, és csak futott, futott a gonosz manó elől, aki már majdnem utolérte. De ekkor valaki megragadta, és elbújtatta egy hatalmas odúban.

– Ne félj tőlem, igazán nincs okod rá. Flórián vagyok, közönséges réti manó. Szerencséd volt, hogy épp erre volt dolgom. Látod, ezt a szegény mókust jöttem ide meggyógyítani, sajnos eltört a lába.

Az odú sarkában valóban egy mókus szipogott.

– Ne félj, pár nap múlva kutya bajod sem lesz. Bekötöttem a lábad, megittad a gyógyteát, most csak annyi a dolgod, hogy pihenj. Neked meg, Bogica, hogy hazamenj anyukádhoz. Embergyereknek semmi keresnivalója sincs Álomréten.

– Tudod a nevem? Álomréten vagyok? Ki volt az a gonosz, aki üldözött? Ugye, Viharmanó volt?

– Állj! Ennyi kérdésre nem tudok válaszolni. Lássuk csak. Mi is volt az első? A neved. Itt mi minden gyerek nevét ismerjük, mert mi szőjük az álmaitokat. Mert ez az Álomrét, szóval már a második kérdésedre is megkaptad a választ. Az is igaz, hogy egy Viharmanó vett üldözőbe, ők felelnek a gyerekek összes rossz álmáért.

– Gondoltam. Másért is felelősek. Miattuk szól a sziréna. Még a mama is fél, hogy esőt dobnak a fejére vagy rémálmokat. Máskor meg villámcsapással szétlővik az áramot, hogy ne tudjam nézni a kedvenc mesémet a tévében. Tényleg roppant gonosz lények, nem lehet valahogy elűzni őket? Vagy leglább megjavítani, hogy kedvesebbek legyenek?

– Attól tartok, hogy a rosszakat nagyon nehéz megjavítani, és elűzni is szinte lehetetlen – sóhajtott Flórián. – Régóta törnek borsot az orrunk alá, valahányszor megfestünk egy szép álmot a gyerekeknek, ők mindannyiszor megpróbálják elrontani azt.

– De hát valamit csak lehet ellenük tenni.

– Persze, hogy lehet. A Viharmanók ellen a legnagyobb fegyver a gyermekmosoly. Akárhányszor boldog egy gyerek, ők mindig veszítenek egy kicsit az erejükből. Ezért is akarják megakadályozni, hogy célba érjenek az édes álmaitok... De mi mindent megteszünk, hogy kézbesítsük őket. Sajnos most nagy bajban vagyunk. Van a rét közepén egy hely, ahol minden gyereknek külön postaládája van. Ide kell kihordani az álmokat, amiket liliumlevelekre festünk. Eddig ez a mókus volt a postásunk, de most nagyon megsérült. Mi meg ezekkel a parányi lábakkal nagyon lassan futunk, aligha győzünk minden postaládát megtölteni.

Bogica csak most vette alaposabban szemügyre Flóriánt. Valóban parányi volt nemcsak a lába, de őmaga is, olyannyira, hogy szinte elfért volna a tenyerében.

– Én segíthetek. Anya azt mondja, úgy futok, mint egy nyúl, az óvónéni szerint meg én festem a csoportban a legszebb szivárványt és tulipánt. Itt maradok, együtt gyorsabban végzünk.

– Nem is rossz ötlet, de erről én egyedül nem dönthetek. Nagyapám a Liliomfestő Üzem tiszteletbeli vezetőmanója, ha ő igent mond, felőlem segíthetsz. Gyere, odavezetlek, legalább bebizonyíthatod, milyen gyorsan futsz.

Azzal Flórián kiugrott a faodúból, és futásnak eredt. Hátranézett, követi-e a kislány, de sehol sem látta.

– A manóba! Biztosan felébredt, ennyit a segítségről.

– Kukucs, hékás, tényleg lassúak azok a manólabák, hiszen én már itt is vagyok – szólt egy hang a távolból. Bogica volt az, aki már a Liliomfestő Üzem bejáratánál állt.

– Hát ezt hogy csináltad? Olyan gyors vagy, mint egy Viharmanó.

– Ugyan, ez csak harminchat gyereklépés volt az odútól, számoltam.

A hangoskodásra kilépett a műhelyből az összes réti manó, és elismerően bólogattak.

– Nagyapa, mit szólsz? – kérdezte Flórián a Liliomfestő Üzem tiszteletbeli vezetőmanójától.

– Más esetben szó sem lehetne arról, hogy külső segítséget elfogadjunk. Elvégre létezik a réten manóbecsület, de most be kell látnom, hogy a mókus nélkül nem végzünk időben, máris késésben vagyunk. Először is ígérd meg, hogy senkinek sem beszélsz sem rólunk, sem pedig az Álomrétről, aztán lássunk munkához.

Bogica ünnepélyes fogadalmat tett az összes manó előtt, hogy nem árulja el a titkukat, aztán elindult a műhely felé, azonban sehogyan sem fért be annak ajtaján.

– Így nem segíthetek a festésben – szomorkodott.

– Dehogynem. Csak egy cseppentés ebből a manóitalból a nyelvedre, és olyan kicsi lesz, akárcsak mi. Ha végeztünk a festéssel, egy másik főzettel visszanyövesztelek, hogy kihordd a leveleket.

– Pfüj – fanyalgott a kislány. – Ennek olyan az íze, mint a lázcsillapító szirupnak, vagy még annál is pocsekább.

De azért nem köpte ki, mert tudta, hogy a szirupot is azért kell meginni, hogy utána jobban legyen, ezt a manócseppet pedig azért muszáj elviselni, hogy minden gyerek szépet álmodjon.

Az üzemben aztán gyorsan munkához láttak, a lányoknak szebbnél szebb unikornisokat, virágokat, szivárványokat, babákat és játszótereket, a fiúknak meseautókat, űrhajókat és vitorlásokat pingáltak a könnyű szirmokra.

– Tökéletes. Már csak el kell juttatni minden szirmot a postaládákba. De vigyázzatok a Viharmanókkal, ha látjátok, hogy beborul az égbolt, vagy megszólal a manókürt, bújjatok el gyorsan! – adta ki az utasítást a Liliomfestő Üzem tiszteletbeli vezetőmanója.

– Manókürt... Milyen érdekes, az embervilágban is szirénáznak, ha Viharmanók közelednek.

– Nincs idő az ábrándozásra, embergyerek – róttá meg Flórián Bogicát.
– Felülök a válladra és irányítalak, azt hiszem, úgy lesz a leggyorsabb!

Bogica bólintott, vállára kapta a manófiút, és már suhantak is keresztül Álomréten. Hamar a postaládákhoz értek, ahol a szorgos kezek egyenként bedobálták a névre szóló, nefelejcsből szőtt pihepuha ládába a leveleket.

– Akkor ezzel meg is volnánk – mosolygott elégedetten Flórián. – Neked viszont ideje lenne hazamenni, de, ha van kedved, holnap is szívesen látunk, a mókus sajnos egy ideig még nem fog lábra állni, elkél a segítség.

– De hát hogy menjek haza, és holnap hogy jöhetek újra el? Azt sem tudom, hogy kerültem ide – sópáncodott Bogica.

– Jaj, már megint egyszerre három kérdés. Minden embergyerek ilyen kíváncsi? De szerencsére mindhárom válasz egyszerű. Hazaeérni úgy fogsz, hogy felébredsz. Itt most kezd sürvedni, úgyhogy, ha jól számolom, emberföldön lassan hajnalodik. Úgy kerültél ide, hogy egy Viharmanó belerondított az álmodba, amikor üldözőbe vett. Ha nem jövök, biztosan egész éjjel azt álmodtad volna, hogy a nyomodban van, vagy ami még szörnyűbb, talán el is kapott volna. A holnapi utazásodról pedig már személyesen gondoskodtam a Liliomfestő Üzemben. Hát nem figyeltél, amikor a te álmodat festettem a szíromra? – kacsintott huncutul a manó.

– Bogicám, hasadra süt a nap – ébresztgette Anya a kislányt. – Már azt hittem, beteg vagy, máskor nem szoktál ilyen sokáig aludni. Szépeket álmodtál?

– Hát, már tudom, kik okozzák a háborút.

– A háborút? Szegénykém, te ilyen rossz dolgokról álmodtál az éjjel?

– Igen. De már tudom, hogy a Viharmanók miatt van minden.

– Aha, a Viharmanók. Értem.

– De ne aggódj, anya. Már azt is tudom, hogyan lehet legyőzni őket.

– Igen? És mégis hogyan?

– Vidámsággal és sok-sok nevetéssel!

– Igazad van. Büszke vagyok rád, nagyon okos kislány vagy.

(Bogica itt majdnem kifecsegte, hogy a választ valójában Flóriántól tudja, de ekkor eszébe jutott a Liliomfestő Üzem tiszteletbeli vezetőmanójának tett ígérete arról, hogy nem mondja el senkinek sem, mi történt vele Álomréten.)

KARÁCSONYI ZSOLT

BELSŐ TÍZEZER

(RÉSZLET)

Az Öreg nem emlékezett úgy, hogy azt emlékezésnek lehessen nevezni, nem tudott úgy emlékezni, hogy eszébe jutott valami és azután eldöntötte, előkeres valamit onnan, ahol az emlékei vannak. Nem volt senki, aki feltehetette volna a kérdést, de ha a kérdés mégis elhangzott volna, emlékszel, amikor, emlékszel, ahogy, akkor az Öreg csak kinyitotta volna a tenyerét, egészen lassan, a közepén még mindig jól látszott a tüske nyoma, amit egy borítékban talált valamikor, és felmutatta volna a seb nyomát a tenyerében. Azt is csak azért, hogy a kérdező lássa, van még tenyere és az nyomokat őriz. Olyan nyomokat, amikről neki tudása már nincsen, mert nem, tényleg nem tud felidézni egyetlen utazást, egyetlen várakozást sem, pedig látszanak rajta, a testén, a pillantásán, a mozdulatain, a mozdulatok hihetetlen lassúságán, látszik mindezekben a gyorsaság, a sebesség, az utazás és a várakozás, látszanak a célok és a felgyülemlett céltalanságok is.

Látszik az az utazás is, amiről nem mondott el Szidurinak semmit, amiről pont Szidurinak nem is volt kénytelen bármit mondani, mert Szidurival túlságosan jó viszonyban voltak ahhoz, hogy bármit is megbeszéljenek, ahhoz túlságosan rég ismerték egymást.

Sziduri emlékezett az Öregre, és az Öreg is sokat tudott Sziduriról, jóval többet, amit egy halandó tudhat az istenek kocsmárosáról, mert az Öreg nem egyszer, nem kétszer ült az istenek asztalánál, Sziduri kocsmájában pedig annál is többször.

Valahányszor csak a szélrózsa valamelyik irányából közelítve eljutott Sziduriig, nyitott ajtó fogadta. A kocsmában általában nem volt senki, vagy ha mégis, ha akadtak az Öregen kívül is átutazók, így nevezte őket Sziduri, átutazók, azoknak se volt túl sok mondanivalójuk, csendben, szinte hangtalanul ittak, nem is néztek egymásra. Előfordult, mint minden kocsmában, hogy székek, söröskancsók repültek, asztalok törtek, de itt az ilyen esetek csakis az emlékezés miatt történhettek, az átutazók valamelyikéből hirtelen előtört egy emlék, és az önálló életre kelt emlék szereplői kezdtek el törni-zúzni, sosem az emlék gazdája, aki ült tovább némán, és hagyta, hogy a kocsmái csatazaj minden előzetes bejelentés nélkül érjen véget, ahogy elkezdődött.

Az átutazók ittak szótlánul, fizettek és távoztak, vagy ott maradtak, amíg már nem látta, nem érzékelte a jelenlétüket senki, esetleg Sziduri, vagy talán még ő sem.

Az Öreg belépett, az ajtó mögé rakta a fejszét, odalépett a pulthoz, töltött magának egy korsó vizet, egyhajtásra kiitta, kért egy pohár töményet, aztán szó nélkül távozott. Elindult célja felé, a belső tenger felé, amit egyesek belső óceánnak is neveznek, óceánnak, mert ha valaki elindult befelé azon a hatalmas vízfelületen, nem tért vissza, indult volna bár csónakkal, vitorlással, atom-tengeralattjáróval. Nem tért vissza senki, mert ha valaki csak megérinti a belső tenger egyetlen cseppjét, hirtelen minden eszébe jut, minden, ami vele valaha is történt, és nincs az a földi halandó, aki az összes emlékeit egyszerre tudná hordani. Vagy ha mégis, nincs az a vitorlás vagy tengeralattjáró, ami ekkora súlyt elviselni képes, minden tengerjáró eszköz elsüllyed nyomtalanul.

Csak az Öreg hajója nem süllyedt el, csak az Öreg tutaja épült meg úgy, hogy azzal tovább tudjon haladni, és az Öreg még nem volt annyira öreg akkor, hogy ne tudta volna az összes emlékét tovább vinni. Az út, a hosszú napokon át tartó nyomtalan út mégis kifacsarta, meggyötörte őt is. Ahogy haladt előre, egyre beljebb, tudta, nincs más dolga, mint tartani az irányt, de a belső tengeren se nap, se hold, szél se mozdul, vitorlát nem mozdítanak légáramlatok.

Az Öreg ezért evezőt ragadott, evezett egyre beljebb, néha már öntudatlanul, túl minden éhségen és szomjúságon, amíg a távolban meg nem pillantotta a Szigetet, a Sziget peremén pedig várta már valaki, valaki, akit Sziduri is jól ismert, de sosem beszélt erről az Öregnek. Az istenek kocsmárosa nem telefonkönyv, nem fedélzeti napló, hogy megnyíljon bárki előtt is. Az Öreg nem is próbálkozott ilyenekkel, de a Sziget közelében mégis eszébe jutott, ahogy egyszerre minden felviláglott benne, hogy mégiscsak megkérdezhetett volna ezt-azt, hogy tényleg el lehet-e jutni a Szigetre, és az ott lakozót tényleg úgy hívják, ahogy a halandók szokták nevezni. Mert látta már őt, az ottlakót, ahogy közeledett a Szigethez, látta már, és ő, a szigeten lakozó szólította meg először. Elmondta mindazt, amit az Öreg már amúgyis tudott, amire az Öreg már amúgyis emlékezett, mert a saját emlékek súlyától és a napok óta tartó evezéstől görnyedten még ő is összeroppant volna, ha a belső tenger nem segít neki, ha a hullámok nem kezdenek el beszélni hozzá, minden egyes hullám, minden egyes tengercsepp külön-külön történeteket mesélt és hívott elő, olyan történeteket, amelyek már rég, még a tenger születése előtt kezdtek el rögzülni, beivódni, átalakulni, elfelejtődni. Ezek az emlékek, ezek a történetek kezdték el megtartani az Öreg saját emlékeit, amelyek

egyszerre törtek rá, egyszerre villantak elméjébe, nem keskeny villanásként, de alig bemérhető fénytáblaként, olyan fénytáblaként, amely engedi, hogy a sötétség betűi megkapaszzkodhassanak rajta, miközben lebeg, gondtalanul lebeg a belső tenger, vagy ahogy egyesek nevezik, a belső óceán felett.

A parton várakozó fiatalnak vagy inkább középkorúnak tűnt, olajjakkal ápolt szakállán végigsiklott a fény, nem a tenger felett lebegő fénytábláé, annak ragyogása nem ért el a Sziget partjaiig.

Az Öreg kikötött, behúzta a vitorlát, a Várakozó pedig köszöntötte őt. Ő is köszöntötte a Várakozót, aki házába fogadta, asztalához ültette, és hagyta, hogy minden úgy történjen, ahogy történnie kell. Hagyta, hogy elaludjon, mély álomba merüljön, hagyta, hogy emiatt ne maradhasson a Szigeten, aztán visszaküldte. Egyetlen jól irányzott hullám lendülete vitte vissza az Öreget, aki a Várakozó nevét senkinek sem árulta el. Fennhangon is csak egyszer mondta ki, amikor partot ért a Várakozó előtt.

Mindezeket Sziduri pontosan tudta, ott tárolta emlékei között az Öreg és a Várakozó minden mondatát, mindazt, amit az Öreg és a Várakozó egymással megbeszélt. Az Öreg, amikor távozott Sziduri kocsmájából, hogy ismét elvegyüljön a halandók között, a Várakozó nevét sokáig tartotta nyelve alatt, s ha beszélt is valakinek róla, csak így nevezte, a Másik Öreg.

LÉVAI ALIZ MÁRIA

A MEGSEMMISÜLÉS BICIKLIJE

*A közért melletti kisboltban
akciós a névre szóló bögre –
így jövök rá, mióta nem vagy,
senki nem szólít nevemen.
A szomszédok mosolyognak,
legfeljebb annyit kérdeznek:
„Te levitted már a szemetet?”
„Maga látta, milyen
időjárás-változás közeleg?”
Nem okolom őket,
te együttélés közben
feledkeztél meg rólam.
Mióta nem vagy,
senki nem szólít nevemen.
Visz a megsemmisülés biciklije,
úgy vergődöm névmások közt,
mint küllők között
egy felcsapódott kódarab.*

KETTŐ BENNEM AZ ÉN

*Az utóbbi időben rosszul alszom:
kivet magából az álom.
Valaki nyitva hagyta
az ajtót elmém folyosóján,
és naponta átoson,
hogy emlékeztessen létezésemre.
Lefényképez, megnéz, összetép.*

*Mikor szunyókálnék,
ébredtője csörögni kezd,
felráz álmomból és tükröt tart elem,
azt akarja, riadt őzszemek pupilláján
keresztül nézzek szembe magammal –
kutatom a betanult vonások helyét,
keresem magam idegen testbe zárva,
de arca olcsó, foszladozó
szövetként arcomra nőtt.*

KETTŐS ELMÚLÁS

*Mellettem pislákolva
fekszik mama,
akár egy gyertya.
Haja úgy folyik,
mint víz szikla-
repedésben.
Haragom – amiért
nem ismer fel –
megenyhül,
hallva kátrány-
gödörre vált tüdejét,
látva kemóval
mérgezett bőrét.
Álmatlan forgolódom,
túl kemény a párna;
mamában úgy rág valami,
mint fában a szű,
zajától képtelen vagyok elaludni.
A szomszéd szobában
telefon csörög,
reménykedem,*

*engem keresnek,
mert már csak templom-
ajtókban, kórháztermekben
találkozom mindenkivel.*

*Karom satu –
tart,
szorong,
imádkozik.*

*Hosszú, szurokfekete
fürtökbe fullad
a kórház padlója.*

SZ. KÁRPÁTHY KATA

IN MEMORIAM ÖRKÉNY ISTVÁN

BEVÉGZETLEN RAGOZÁS¹

Sokszor csak úgy magad elé nézek
Sokszor csak úgy magam elé nézel
Sokszor csak úgy maga elé nézünk

Sokszor csak úgy magunk elé néz

és egyikünk se kerüli ki a széket a kislábujjával

A TANULÓ SOFŐR²

Szeptember 22-én közép-európai idő szerint reggel 7 óra 43 perckor Pereszlényi Józsefné tanuló gépkocsivezető, 199-91PJ rendszámú Moszkvics típusú kocsijával megállt a sarki újságárusnál.

- Kérek egy Beregi Hírlapot.
- Sajnos, elfogyott.
- Akkor egy tegnapi, az is jó lesz.
- Sajnálom, az is elfogyott. És többé nem is nyomtatják.
- Hm. Akkor egy Pravdát kérek.
- Mait?
- Igen.
- Végtelenül sajnálom, a mai még nem ért ide, de véletlenül van már egy holnapim.
- Abban is közlik a moziműsört?
- Az mindennap benne van a lapban, és már tíz éve nem változott.
- Na, akkor jó lesz a holnap.

Pereszlényi Józsefné közép-európai idő szerint pontban 7 óra 59 perckor ült vissza a kocsijába, és beindította az autót. Kicsit melegítette a motort,

¹ az eredetivel azonos cím

² eredeti: Az autóvezető

addig föllapozta a moziműsört. Retro hetet tartottak, tizedik éve. Pereszlényi Józsefné némi keresgélés után talált egy 1965-ös magyar filmet – Kár a benzinért –, amiről még semmit se hallott, de nagyon érdekelni kezdte. Az előadás közép-európai idő szerint pontban 5 óra 58 perckor kezdődött, aznap, a helyi moziban.

„Éppen jókor, 5 óra 50-kor végzek” – gondolta magában Pereszlényi Józsefné.

A motor még mindig járt, benyomta az elakadásjelzőt, hogy átnézzze a lapot. Továbblapozva szemébe ötlött egy napihír Pereszlényi Józsefné tanuló sofőrrel, aki 199-91PJ rendszámú Moszkvics személygépkocsijával a megengedettnél gyorsabban haladt az Attila utcában kijevei idő szerint pontban 9 óra 10 perckor, és nem messze a Gabi kávézótól belerohant egy szembejövő teherautóba. Az elővigyázatlan tanulósofőr járművével együtt szörnyethalt.

– Pff, még ilyet, a szerencsétlen! – mondta magában Pereszlényiné.

A kesztyűtartóba vágta az újságot, elindult, de nem sokat haladt, mert egy rendőrautó megállította. Az igazoltatás pontosan 15 percbe és 300 hrvnyába került. Órájára nézett. Nyolc múltott tíz perce. Az Attila utcából kihajtott egy teherautó. A dömper vezetője rádudált Pereszlényinére.

IN MEMORIAM DR. N. K. G. B.³

– Na, és Hölderlint ismeri? – kérdezte dr. N. K. G. B., miközben azt az árkot ásta, amibe a német örnek kellett őt belelőnie. Óvatosan ásott, és még óvatosabban beszélt, nehogy hallani lehessen az akcentusát.

– Ki volt az? – kérdezte az ör.

– Nem tudja? Aki a Hyperion-t írta – magyarázta dr. N. K. G. B. Szeretett magyarázni, de csak akkor, amikor tudta, hogy a másik fél olyan művelt, mint ő maga. – A német romantika legnagyobb alakja. Heineről azért már hallott, nem?

– Kik ezek? – kérdezte a német.

– Költők – válaszolt dr. N. K. G. B. zaklatottan. – Schiller neve már ismerős lehet.

– Őt ismerem – mondta az ör.

– És Rilket?

– Őt is.

³ eredeti: In memoriam dr. K. H. G.

– Hazudik – sziszegte dr. N. K. G. B. – Csak játssza itt az eszét – mondta, és paprikavörös lett, és kicsavarta az ő kezéből a fegyvert, és szemközt lőtte dr. N. K. G. B. a németet, majd levette róla a ruháját, önmagáról levette és ráadta az őre számozott rabruháját, ő pedig német uniformisban távozott.

RÖVIDHÍR⁴

Ágyában szívtott Elf Bart egy beregszászi albérleten élő fiatal diáklány. Miután köhögni kezdett a belélegzett füsttől, letette az Elf Bart a telefonja mellé, laptopján megnyitotta a Netflixet, és sorozatot nézett. A film közepén elindult az orrából a vér. Káromkodva felkelt, ellátta magát, majd az orrvérzés és a film végén aludni tért. A Rendkívüli Helyzetek Állami Szolgálatának kárpátjai kirendeltségét nem értesítették az ügyben – közölte a Rendkívüli Helyzetek Állami Szolgálatának kárpátjai kirendeltsége.

APRÓHIRDETÉS⁵

Válás miatt cserélném beregszászi ötödik emeleti, kétszobás, balkonos, beépített konyhabútorral fölszerelt, a főtér jobb oldalára néző lakásomat sürgősen, ráfizetéssel is vásárosnaményi, ötödik emeleti, kétszobás, balkonos, beépített konyhabútorral fölszerelt, a főtér bal oldalára néző lakásra. Ajánlataikat „Kívül tágasabb” jeligére várom a szerkesztőség címére.

⁴ eredeti: Hír

⁵ az eredetivel azonos cím

LENGYEL JÁNOS

JENCIKLOPÉDIA

(RÉSZLETEK EGY KÉSZÜLŐ REGÉNYBŐL)

Antialkoholista – Antal iszákossággal való rágalmazása. Ez egy régi közhely. Gyerekkoromból emlékszem Anti bácsira, aki már akkor is hajlott hátú emberke volt, később már csak bottal tudott járni. Az utca rossznyelvei elnevezték Atomantinak, így, egybeírva. Szegényt sokszor azzal ugratták, hogy megkérdezték, hová siet, Anti bácsi? Az öreg mindig készségesen válaszolt: *Csak ide megyek, Lengyel Józsihoz, egy pohárkára, de egyáltalán nem sietek.* Ha valaki nem tudná, Atom Anti egy amerikai rajzfilmhős, egy szupergyors hangya. Szóval az öreg mindig felháborodott, ha valaki azt mondta a társaságában, hogy antialkoholista vagy antilop. Váltig állította, hogy hetedízigen becsületes kálvinista családból származik, és minden egyes kopejkáért megdolgozott, amit élete során legurított a torkán. Azt elfelejtettem megemlíteni, hogy Anti bácsi nem vetette meg a bort, legyen az jó vagy rossz. Igaz, hogy Beregszász város szélén van a ház és a kis kert, amit később én örököltem, de nagyapám annyi szőlőt termesztett, még vásárolt is, ha kellett, hogy több száz liter bort készített belőle. A borokat három kategóriába osztotta: eladásra, a vendégek számára, saját használatra. Talán mondanom sem kell, hogy az utóbbi volt a legjobb kategória. Megesett, hogy még ki sem forrhatott a bor, Anti bácsi már megjelent, hogy jó lenne megkóstolni az új termést. Általában hatott is az erőszakossága. A gyomrom fordult fel, amikor láttam, milyen élvezettel kortyolja a kétes kinézetű, zavaros löttyöt. Nagyapám a legkisebb hordót kezdte meg a számára, és legnagyobb meglepetésemre, a kihúzott mennyiséget mindig vízzel pótolta. A családban mindenki tudta, hogy a hordóhoz, amin egy nagy A betű állt, nem szabad nyúlni. Annak a hordónak a tartalmát csak Anti bácsi képes meginni. Aztán az ipart a fia, Emil folytatta. Eljött az idő, amikor a hordón az A betű helyett már egy E betű állt. Ma már Emil sem él, az igénytelenség és az ital, főként a rossz lőrék élvezete, ha ebben az esetben egyáltalán megfelelő ez a kifejezés, megtette a hatását, elkapott valami betegséget. A csapat tagja volt még Hosszú, Emil barátja. Máig nem tudom a rendes nevét. Ő ukrán, mégis jól kijöttek Emillel. Amikor utoljára

otthon jártam, még élt, az egyik lába hiányzott, rokkantkocsiban ült a háza előtt, és mindenkitől egy szál cigarettát kunyerált. Állítólag jó szakember volt, sokszor előfordult, hogy nagyapámnak nem pénzzel fizetett a borért. Néhányszor meg is kérdeztem az öreget, hogy minek neki 16 ásó, 30 balta meg 25 lapát. Akkor Kolhoz utcának hívták, a szovjetek nagy vívmányának tiszteletére, ma Grabovszkij a neve. Szóval Hosszú az egyik, Emil a másik végén lakott, mi meg pontosan az utca közepén. Ott találkozott össze a két barát. Sokszor megesett, hogy felöntöttek a garatra, aztán egymást támogatták haza. Emil hazasegítette Hosszút, aki közben kicsit magához tért, és hálából hazakísérte a közben elhajló Emilt.

Bornemisza Gergely – Józan gondolkodásáról ismert magyar hadvezér. Nagy szerepe volt abban, hogy a magyar vitézek megvédték Eger várát. A törökök elvonulását követően a védők borozgatással egybekötött mulatozásba kezdtek, amit Bornemisza nem nézett jó szemmel. Amikor nemtetszésének hangot adott, a vidám vitézek zúgolódni kezdtek. Végül egy mészáros oldotta meg a konfliktust, az istállóban levágott egy természetes bikát, és kicsorduló vörös vérét felfogta egy kupában, amit átnyújtott Bornemiszának, mondván, ha nem szereti a bort, hát ezt igya meg! Így keletkezett az igró bikavér.

Bumeráng – Ha a gyerekünkben csak a negatívumokat vesszük észre, egy idő után majd ő is ezt teszi velünk (de ezt amúgy is megteszi), ez a bumer-effektus. Emlékezzünk vissza, amikor fiatal az ember, mennyire irritálja az idősebbek elmaradottsága, hogy mennyire a múltban élnek, nem tudnak semmit, bezzeg a fiatal. A fiatal, aki megújít, reformál, költség- és energiahatékonyá teszi a világot, később pedig az időseket is. Gondoljunk csak bele, hogy német iskolások arról énekelnek vidám dalokat, hogy mennyire haszontalan a nagymama, mennyire megterheli a Földet, jobb lenne nélküle. Korábban egy hasonló idea által vezérelve jelentette fel szüleit a hatóságoknál Pavlik Morozov, aki édesapja életét egy jóemberkedő jelvényre cserélte. Ahogy szaporodnak az éveink, azt vesszük észre, hogy mi leszünk a másik oldalon, mi leszünk a bumerek, akikre a bumeráng visszacsap. Most már ránk mondják a fiatalok, hogy maradiak vagyunk, olyan marhaságokat ismételtünk, hogy az anya nő, az apa meg férfi, nem hisszük el, hogy a férfiak is tudnak szülni, és a térdelés megmenti a bolygót. Maradiak lettünk, fafejűek, nem tudunk haladni a korrallal. Azt sem tudjuk megérteni, hogy a nők

szabadságát az szolgálja a leginkább, ha fekete szemeteszsákba öltöztetjük, nem engedjük őket tanulni, hiszen, ha nem tudják, mi az, nem lehetnek boldogtalanok. A bumeráng örök, mindig itt volt köztünk, nemzedékek hosszú sora élte át hatásait, de napjainkban valami más lett. Valami veszélyesen megváltozott. A fiatalok nem csupán az idősek ellen fordultak, célkeresztbe kerültek a gyerekeik is. Eljön az idő, amikor az akkor élő emberiség hiába dobja el a bumerángot, az visszatérve már senkit nem talál el.

Kompánia – Eredetileg champagne-i tutajosok és ladikosok társasága. Az első kompániákat a lovagrendek mintájára alapították meg, ahol a tagságot, a főkomposok és a komposok mellett a kisegítők, az úgynevezett kompótok alkották. Voltak olyan kompániák is, főként a nagyobb településeken vagy a városokban, amelyek az úgynevezett szabadkőművesek szervezeteit tekintették mintának. Ezek a szervezetek, szinte a teljes középkor idején, olyan titkokat őriztek, mint az úszás, a fürdés vagy a kávévíz felforralása. A kompániák idővel terjeszkedni kezdtek, és más vidékek szakembereit megtanították franciázni. Egyes források arra utalnak, hogy Magyarország területén már korán megjelentek, hiszen az országot rengeteg folyó, patak, tó szabdalta fel, ahol bőven akadt munkája a dolgos szakembereknek. Narnia Krónikái szerint a magyarok nagy részét ezek a kompániák vitték át a pogányság sötétségéből a modern Európába. Igaz, hogy ennek megkérték az árát, amit nem néztek jó szemmel a magyar királyok, különösen II. Bélának szúrta a szemét. Egyes történészek szerint a köznép emiatt utálta meg a vizet, amin ugye ezek a kompániák közlekedtek. Aba Sámuel erős kézzel lépett fel ellenük, disznóbőrből készült ársapkákat kényszerített rájuk. Itt meg kell jegyezni, hogy ebben az időben a konkurencia is felbukkant a Közel-Keletről, de végül ez nem lett vízvázalasztó.

A következő versenytárs Germániából érkezett, de minden próbálkozásukat megfúrta bizonyos Búvár Kund, Pelikán gátőr békaembereinek őse. Kálmán király elrendelte, hogy a kompániák minden tagja kapjon munkakönyvet.

A kompániák szolgáltatásainak áraival Frankhonban is komoly gondok akadtak, végül ennek a hatására született meg a komppótló mozgalom, amikor képzetlen emberek lepték el a szakmát, megtörtént, hogy olyan emberek is kompra léptek, akik még az árral sem tudtak úszni, nemhogy ellene, ezért az árak még inkább elszabadultak. Hamarosan kirobbant a felkelés, amit még a kompániák sztrájkja is súlyosbított. A nagy komplikáció

idején a francia királyság a bukás szélére sodródott. Többek között ez volt az egyik fő oka a 100 éves háború kitörésének is, amikor angol, skót és walesi csónakosok jelentek meg a gall piacon. Megjegyzem, ezt brit tudósok állapították meg, tehát a hitelessége igencsak kérdéses. Magyarországhoz visszatérve, később előfordult, hogy a компания átcsapott kompmániába, ennek a legbefolyásosabb képviselője Ady Endre volt, aki az egész országot kompszággá változtatta.

Lehelet – Az alak építőanyaga a test, s a test lélek nélkül csak egy vérrel átitatott hústömeg. Jól tudta ezt a Teremtő is, aki a kezdetek kezdetén szoftvert lehelt a sárból gyúrt bábuba, akit később Ádámnak keresztelt el, pontosabban ezt a nevet adta neki. A keresztutat később fektette le. Legalábbis ez a keresztény vallás magyarázata, amit kései vallástudósok is igyekeztek alátámasztani, hiszen a Közel-Kelet forró éghajlata alatt ma is életet adhat egy hűsítő lehelet. Erről eszembe jut egy gyerekkori emlék, amikor a már megboldogult Szovjetunióban, egy forró, augusztusi napon az egész családunk fohászokodva figyelte a mestert, hogy végre életet leheljen a már akkor is szép kort megélt hűtőgéphez, mielőtt még az annál is rosszabb időkre félretett élelmiszer megromolna. Már akkor is tudtam, hogy szerencsésebb lett volna számomra, ha az anyaországba születek, mert akkor most vidáman elsüthettem volna a Lehel márkájú hűtőgépes poént. De sajna, amikor ez az eset megtörtént, élőben még nem láttam ezt a magyar gyártmányt, a történet főhőse sokkal inkább egy öreg Szaratov lehelet, akarom írni, lehetett. Ha már a szovjet rezsimmél tartunk, amikor bizonyos Charles Darwin nevű angol úriember elképzelését tanították nekünk az iskolában, miszerint nem volt ott semmilyen lehelet, csupán egy majom csupasza feneké fázott, ezért találta fel a nadrágot, Brezsnyev elvtársra gondolva még el is hittem.

Libanon – Szigorú, lúdellenes törvényeiről ismert közel-keleti állam. A kis területű országban megalakulása óta tiltják a nagytestű szárnyasok tartását és fogyasztását. A lúdellenesség olykor olyannyira szélsőséges formát öltött, hogy betiltották a Nobel-díjas svéd író, Selma Lagerlöf *Nils Holgersson csodálatos utazása* című könyvét, de a magyar *Lúdas Matyi* című mese is tiltólistára került. Az is előfordult, hogy komoly atrocitások érték a lúdtalpas polgárokat, a gyerekek gágogással csúfolták szerencsétlen társaikat. Érdekesség, hogy a környező országokban a sertést, népszerűbb nevén a disznót tartják tisztátalannak, annak a fogyasztását tiltják a vallási és az állami törvények. Libanon

az 1980-as évekig egy virágzó, szabadelvű ország volt, mármint leszámítva a libaellenességet, a fővárost, Bejrútot a Közel-Kelet Párizsának is nevezték. Az európaiak és a környező országok állampolgárai, akik szerették a disznóságokat, előszeretettel látogattak el Libanonba, amennyiben nem hívták őket Ludwignak vagy Ludmillának. A XX. század elején megtörtént, hogy az akkor még francia uralom alatt álló terület helyi vezetői nem fogadtak egy német katonai küldöttséget, mert azt Eich Luddendorff tábornok vezette. Hasonlóan járt az 1930-as években egy magyar katonai delegációi is, amely csupa ludovikás tisztból állt. Az 1960-as évek derekán történt a nagy port kavart, híres botrány. A Kádár-rendszer a keleti nyitás jegyében, a szovjetek hathatós utasításának megfelelően, igyekezett jó kapcsolatokat ápolni a közel-keleti, főként arabok lakta országokkal. A gazdasági kapcsolatok elmélyítése érdekében 1969-ben libanoni küldöttség érkezett Budapestre, amit maga Charles Helou köztársasági elnök vezetett, aki 1964. szeptember 23. és 1970. szeptember 22. között töltötte be ezt a magas tisztséget. A háromnapos diplomáciai út során minden a legjobban alakult, a libanoniak el voltak ragadtatva az országtól. Az elnök annyi gulyást, csülkös bablevest, marhapörköltet, parasztkolbászt és egyéb magyar finomságot kóstolt, hogy bizony, az ilyen nehéz ételekhez nem szokott gyomrát erősen megviselte. A különböző szerződések ünnepélyes aláírása után, a búcsúvacsorán, Helou nem kért semmit, gyomorfájásra panaszkodott. A magyar illetékesek azt gondolták, hogy ezt orvosolandó, készíttetnek a szakáccsal egy könnyű húslevest, mondván, az majd helyrehozza azt a rakoncátlankodó cédrus gyomrot. Itt történt a baj, a szakács csak jót akart, de amikor a pincér kihozta a levest, az elnök észrevette, hogy abban lúdgége tészta van. Ettől éktelen haragra gerjedt, mondván, ezek a gulyáskommunisták szándékosan sértegetik. A küldöttség azon nyomban távozott, és a libanoni fél utólag felmondta az összes szerződést, köztük a Bábolnai Állami Gazdasággal kötöttet is. Charles Helou kálváriája ezzel nem ért véget, a meghíúsult magyar gazdasági szerződések miatt komoly károk érték az országot, amit politikai riválisai felhasználtak ellene. Végül 1970. szeptember 23-án Sleiman Frangié vette át a helyét, de még így is jobban járt, mint két utóda, Bachir Gemayel és René Moawad, akiket meggyilkoltak. Előbbi még el sem tudta foglalni a hivatalát.

1977-ben, a szovjet kulturális küldöttség részeként, a Bejrúti Operaházban adott koncertet a Nagymuzsalyi Filmharmónikások Népi Zenekara. A rendezők előre elkérték a koncerten elhangzó zeneszámok listáját, hogy kiszűrjék, ha esetleg tiltott művek szerepelnek rajta. A koncert nagy sikert aratott, a

közönség annyiszor tapsolta vissza a zenekart, hogy azok közben kifogytak az engedélyezett zeneművekből, ezért, nagy kockázatot vállalva, zárásként eljátszották Ludwig von Beethoven utolsó befejezett művét, a 9. (d-moll) szimfóniát. A nyakas, beregi kávinista zenészek arra gondoltak, a libanoni gyezsurnáják nem ismerik ezt a darabot. A számításuk bevált, a helyi zenészek természetesen tudták, hogy ez egy tiltott zenemű, de éppen azért, mert ők sosem játszhatták el, nem szóltak a kápóknak. Az eset csak húsz év múlva derült ki, amikor az egyik libanoni zenész, Ahmed El Baszr, a halálos ágyán elmondta a családjának. Abban az évben a moszkvai Kremlben, egy őszi napon, Borisz Jelcint délben azzal ébresztette protokollfőnöke, Vlagyimir Sevcsenko, hogy hadüzenet érkezett a Szovjetunió számára Libanonból. Jelcin először tréfát sejtett, aztán kissé dorgáló hangon így szólt: *De hiszen már nincs is Szovjetunió. Ejnye, Vologya, már korán reggel a második üveg vodkádát iszod?*

Az 1970-es évek végén az Al Sahel nevű libanoni labdarúgó csapat bulgáriai turnéján nem volt hajlandó kiállni a PFK Ludogorec Razgrad ellen. A 2000-es évek közepén történt, hogy a Bejrúti Nemzeti Múzeum az utolsó pillanatban törölte a programjából a Ludwig Múzeum vendégkiállítását. A Libanoni Gyógyszerellenőrzési Hivatal a mai napig nem engedélyezte, hogy az országban forgalomba hozzák a Ludea nevű savlekötő gyógyszert. A libanoni *Világtörténelem* című tankönyv Nagy-Britannia című alfejezetéből nemes egyszerűséggel kihagyták az 1811–1817 közötti években tevékenykedő, gépromboló mozgalom, a ludditák ismertetését.

Szóval ennek a viszonylagos szabados jólétnek vetett véget a Saad Haddad kirobbantotta polgárháború, és az izraeli hadsereg 1978. március 15-én elindított intervenciója. Azóta nem csak a libát, de a fehér galambot sem látják szívesen az országban. A nemrég elhunyt kiváló magyar költő, Szócs Géza is megemlékezett az országról a közben elhíresült *Liba* című versében: „*Libát vettem Libanonban haj, haj, haj. El is lopták Trianonban baj, baj, baj. Non, non, non. Liba non non non.*”

Nero – Római császár, aki sajátosan oldotta meg a város éjszakai ki-világítását. Halála után az ebek védőszentje lett. Ezek összekapcsolásából keletkezett a forró kutya, azaz a hot-dog.

Pornópáti – A település őse egy monostor volt. A szerzetesek szükségleteinek ellátására a monostor kegyura kiszolgáló személyzetet rendelt. A jobbágyok házai idővel megszáporodtak, a település faluvá bővült. Nevé-

nek érdekes, ugyanakkor nagyon is emberi története van. A monostor első vezetője, azaz apátja, jóvágású férfi volt. Hivatására nem jellemző módon vonzódott a szebbik nemhez. A szolgáló testvérek és a jobbágyok számos száftos történetet meséltek az úr eme buzgó szolgáljáról. Kézzelfogható bizonyítékot senki sem tudott felmutatni, de az tény, hogy a környéken sok gyerek szólította őt atyámnak.

Télapó – Nebraska államban az FBI szenteste letartóztatta a Télapót. A lakosság körében nagy népszerűségnek örvendő köztisztviselő ellen több állami szervezet is vádiratot nyújtott be.

A törvény éber őreinek feltűnt, hogy Télapó több száz éve forog kiskorúak között. Korát meghazudtolóan túl közel került a kisgyermekhez. A pedofília mellett többrendbeli csalással és szélhámossággal is vádolják. Az állami ügyészség vádirata szerint a Télapóként ismert egyén több álnevet is használ. Közép-Európában Mikulás, Finnországban Joulupukki, Oroszországban pedig Gyedmoroz néven tevékenykedett. Utóbbi felkeltette a CIA érdeklődését is. Az Egyesült Államok vámhivatala pedig többrendbeli csempészetrel és adócsalással vádolja az agg adományosztót. A közlekedési felügyelet vádja szerint Télapó többször vett részt a forgalomban nem engedélyezett, és a közlekedésben nem rendszeresített eszközzel.

Szakértők szerint a vádlott nehéz helyzetben van. Mivel az USA és az Északi-sark között nincs kiadatási egyezmény, a bíróság hatalmas összegű váltságdíjat állapított meg.

Vízkő – Ritka kőzetfajta, amely leginkább a mondákban fordul elő. Neves felhasználói közül kiemelkedik Mózes és Szent László.

SZÍNJÁTÉK AZ EMBERTELENSÉGBEN

Szeressétek ellenségeiteket,
tegyetek jót azokkal, akik gyűlölnék benneteket...
(Lk 6, 27)

*Szabad kezet kapott az örület,
megnőtt a gyűlölet tágassága,
az embertelenség színjátékát
visszatapsolják félrevert kezek,
kettőbe tört súlyos árnyék az Ég,
nappali sötét tapad a Fény lábnyomába,
Dante sötét erdejébe léptek gyilkolásra
képzett idegenek, hamis prófétákat rejt
az éteri körmenet...*

*Méregbe mártott szavakat dobálnak,
támadnak az igék, a főnevek s a melléknevek.
Nem érted miért üldöznek, miért gyaláznak,
miért kiáltanak ki téged is bűnösnek.
Hiába közeledsz békességgel, minden
hangadásod rosszul értelmezett hibüzenet.
Már nem él benned József Attila vigasza:
Ahány igazság, annyi szeretet...*

*Ördögi terveket fényeznek az értelmes élet
búcsúztatására, a nonszensz abszurditás
zászlaján új jelszó lobog: létjogukban él a semmi
nem bűn kategória; másságot öntenek halhatatlanságba.
Ki belépsz most e földre, hagyj fel minden
reménnyel, ahogy a nagy költő mondta...
Vélt igazságot öntött haragba az új horda,
s ahogy a szél kavarja a szólamot egyre
magasabbra, már nem hallatszik az égi szózat:
azért, mert magaslaton állsz, ugyanolyan
alacsony vagy, mint az összes többi.
Csak más színeket keversz ki palettádon,*

*máshova teszed az irányjelzőt, mások az
isteneid; kevert hibrideket nemz méhedben
a torzóba csonkított élet...
Nem nyújtanak kezét, akik szemben állnak veled,
gúnyos mosoly szilánkjai röpködnek
homályba tévedt arcod előtt,
csak annyit látsz, újraéledt földeden
Hieronymus torz világából a gyönyörök kertje,
sokan nem nyújtanak már feléd segítő kezét,
a lélekmezőkbe az önzés beleköt,
egyszemélyben te lettél a hóhér s az üldözött.
Talán, ha az igaz utat újra megleled,
a remény majd megint rád talál, s az állandóságban
végre megfog a béke...
s a követ, melyet vérző öklöd szorít elszántan,
kenyérré változtatja a szeretet.*

PANASZKÖNYVI BEJEGYZÉS

*Most Háborús Tekercseket
böngésznek arctalan hatalmak,
Armageddon ideje van megint,
a békét elüldözték fizetett
rendzavarók; sok a golyóütötte lélek.
Férgék kenyere lett a csatamezőn
bomló test, repeszek közt
nem virít a haraszt...
Ágyúk csövébe ültetett vérvirágok
köpködik gennyesre a tavaszt.
Tépett felhők közé rétegződik
a korom...odalent a Legyek Ura
rágódik a csontokon.
Mit ír vajon az Elrendelés Könyve,*

*hol van a Szent Gyülekezet,
miféle szerkezetből nő és vastagodik
napról napra a gyűlölet?*

*Uram, szent kezed széttörte az
ostyát, melyben egykor melletted álltunk.
Már nem vagyunk veled egy csapat?
Már nem fáj neked a veszteség?*

*A fényt elnyelik halálhideg terek,
a hangnak nincs kitárulkozása,
dögszag lesz az illatból a virágban,
s nekem sincs már maradásom
a kísértet-járta apokalipszis rémületében.*

AZ IDŐN KÍVÜLI PILLANAT

Ágh István magyar költő 85 éves. Ebből az alkalomból, de egyéb illetékességünk okán is, most újból közöljük a kárpátaljai magyarok számára kiemelten fontos versét. Az *Olyan messze Munkács vára* 2015-ben született, amikor alkotója a Magyar Művészeti Akadémia küldöttségével Kárpátalján járt. Annak idején – jól emlékszem – kimondottan örültem ennek a versnek, mert születésével létrejött a kötődés Ágh István és szülőföldünk közt, Munkács városa pedig a vers által érezhetően újabb lelki erősítést kapott. Így van ez akkor is, ha a vers figyelme nem a vár történelmi szerepére irányul, hanem egy közeli családtag, a nővér friss halálhírére, s a hirtelen jött gyász a látogatás megszakítását sürgetné. A vár és egyes történelmi létesítményei ennek ellenére megkapják az őket megillető vakuvillantásokat, s azt hiszem, ehhez hozzá kell fűznöm néhány körülmény személyesre szabott magyarázatát.

A vár középső udvarának legszembetűnőbb látványossága Korjatovics Tódor, a Podóliából menekült litván fejedelem egész alakos szobra, akinek Zsigmond királyunk bizonyos feltételekkel menedékkül adományozta Munkács várát. Az ukránok ezért sajátjukként, amolyan előreküldött szálláscsinálólóként tartják őt számon, így az ő történelmi jelenléte alapján jogosan érzik magukénak Kárpátalja területét. Ezt a gondolatot erősíti a baljával erőteljesen maga elé mutató szoboralak, mintha csak megalkotójának szándékával nyomatékosítaná: ez a föld itt a mienk. E félreérthetetlen üzenetre Ágh István a valós helyzet megállapításával, de el nem fogadásával csak ennyit tud válaszolni: „*Hiába áll félig égben / Munkács, kútja is magasban, / az én illetékességem / itt csupán a föld alatt van.* Nem szándékom, hogy a mesteri elégiáiból országot építő, és a politikát mindig kényesen kerülő költő soraiából időszerű üzenetet vezessek ki. Mindjárt más azonban, ha ő maga erősít rá, szinte ösztönösen: „*Időtlen iszapba süllyedt / évszázadok maradványa / engem csupán addig illet, / míg egy más nép ki nem ássa.*” Mi ez a válasz, ha nem a múltunk háborgatása miatti aggodalom? Azt már a mi saját tapasztalatunk erősíti, hogy ukrán honfitársaink ahol csak tehetik, kiássák, kiforgatják és át is címkézik a múltunkat, megkeserítik jelenünket, aláaknázzák a jövőnket.

De szólnom kell a vár másik létesítményéről, a versben is megjelenő, sziklába vágott várkútról, amelynek megrendelője Korjatovics volt, elkészítésére azonban – a feladat lehetetlensége okán – az eredetmonda szerint kis

tüzes ember képében maga a sátán vállalkozott. Amikor a kút elkészült, a megrendelő már nem tartotta fontosnak hiánytalanul megfizetni a kialakított bért, a rászédett gonosz pedig azóta állandó készültségben tartja a bosszú szándékát. A vár kútba néző látogatói általában a víz csillogását keresik a mélyben, s abban minden magyar Zrínyi Ilona és a kis Rákóczi arcát szeretné vizszontlátni. Ma már nem tanácsos ebbe a kútba belenézni, mert megeshet, hogy az átok alatt álló tükörből Korjatovics mai utóda, a turulgyilkos munkácsi városatya néz vissza ránk.

De rázzuk le magunkról a zavaros idők porát, és forduljunk arccal Ágh István felé, aki saját megvallása szerint a teóriákkal szemben mindig a megírt művet tartotta elsődlegesnek és alkalmasnak a költői szándék közvetítésére. Életműve rá a példa, hogy mindenkor kellő alázattal fordult a költészet felé, és a verset sohasem tartotta *cifra szolgának*, akinek az Úr halálával ugyancsak hullnia kell. „*Ha verset írtam – vallotta egy őszinte pillanatban –, minden porcikámmal imádkoztam, és azt teszem ma is, időn kívüli pillanatra várva, ami az Isten közelébe visz...*” No, ez az, amiben kevesen tudjuk utánozni – előidézni azt az időn kívüli pillanatot.

Hiszem és tudom, hogy költészete és prózai művei méltó képviselőt állítanak Ágh István számára a legszigorúbb fórumokon is, s ez nem a tiszteletet érdemlő 85 esztendő, hanem az Isten kegyelméből született költő érdeme.

A magam és a Magyar Művészeti Akadémia nevében kívánok Neked, Pista, számos időn kívüli, verset érlelő pillanatot a bennünket megtartó Úris-ten közelében, a nemzet megbecsülésében, mindnyájunk féltő szeretetében.

Tisztelő akadémikus társad: Vári Fábián László

2023. március 24.
Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum

ÁGH ISTVÁN

OLYAN MESSZE MUNKÁCS VÁRA

*Olyan messze Munkács vára,
Buda felől hetven évig
tartott az út, amit mára
fél nap alatt jártam végig.*

*Isten tudja, minek jöttem,
meg kellett hát érnem ezt is
utoljára, s akkor éppen,
mikor néném halva fekszik.*

*Valahol a Bakony alján
fekszik, tőlem olyan távol,
hogy még nem is voltunk talán
ennyire közel egymástól.*

*Holnap lesz a temetése
csonka család kis körében,
ha nem lennék köztük én sem,
úgy tűnne, már nem is élek.*

*Míg az ötszáz kilométer
miatt kéne megijednem,
addig bármi megtörténhet
az emberrel idegenben.*

*Rövidebb volt ide máskor,
pedig lovon jöttem volna,
nem így két határon által,
le a síkról, be a múltba.*

*Hiába áll félig égben
Munkács, kútja is magasban,
az én illetékességem
itt csupán a föld alatt van.*

*Időtlen iszapba süllyedt
 évszázadok maradványa
 engem csupán addig illet,
 míg egy más nép ki nem ássa.*

*Akit éppen kihantolnak,
 mi temettük, eltemetjük
 édes testvérünket is holnap,
 s a holnapot vele együtt.*

KOVÁCS SÁNDOR

UNGVÁR HÁNYATOTT SORSÚ
MAGYAR EMLÉKEI III.

(FOLYTATÁS FOLYÓIRATUNK ELŐZŐ SZÁMAIBÓL.)

A SISI-SZOBOR

Az *Ung* 1917. december 8-i számában újságolta: „Kiváló, nagy művészi értékű emlékművet örökölt városunk egy, szülőföldjét rajongásig szerető, nagyevű, korán elhunyt fiától, Szamovolszky Ödön szobrász-művésztől, kinek kezéből akkor hullott ki a kalapács, midőn Nagyasszonyunk felséges alakján az utolsó ruharáncot is kivéste.

[...] Utolsó műve, mely felülmúlta volna minden eddigi alkotását, mely dicsőségét, hírnevét országunk hátahein túl, messzire elvitte volna a nagyvilágba, az a lázas munka volt, mellyel az Erzsébet-szobor nagy pályázatára készült. Sajnos, csak a főalakkal készült el, és a pályázaton már ezzel sem vehetett részt.

[...] A szobrot az özvegy 1916. év őszén beküldötte az Erzsébet-szobor pályázatra, mely alkalommal Rákosi Jenő mint a leghűbb, legigazibb s legméltóbb emlékműről emlékezik meg róla; a „Kritika” című hetilap pedig ezt a szobrot mondotta az egyetlen monumentális Erzsébetnek, míg a többi mind messze marad mögötte.

És ez a szobor a miénk! A művész özvegye díjtalanul ajánlotta föl azt városunknak, ha Ungvár köbe véseti s méltó helyen fölállíttatja azt falai között.”

Vagyis Szamovolszky Ödön (a *Dayka*-szobor kapcsán mutattuk be) meghagyta feleségének, hogy művét – Erzsébet királyné remek szobrát – ajándékozza Ungvárnak. A királyné 2 méter magas, álló alakos, fehér márványszobrát a művész budai szürke mészkő talapzaton képzelte el, de a talapzat elkészítéséhez már nem maradt ideje, elragadta a halál.

Ungváron a megalakult Erzsébet-szoborbizottság 1918 elején gyűjtést hirdetett. A szoborállítás költségeit 25–30 ezer koronára becsülték. Nagy lendületet vett a gyűjtés és a vita a szobor helyének kiválasztása ügyében. Sajnos azonban a háború végén a város tisztos polgárai szinte megvalósíthatatlan feladatra vállalkoztak. A későbbi politikai változások pedig magyarázatot adnak arra, hogy miért is nem lett Sisi-szobor Ungváron.

Időrendben itt kellene szólnunk egy felettéb kalandos sorsú másik emlékről. Nevezetesen a munkácsi ezredéves emlékmű köveiből a csehek által Ungváron, az Egán Ede téren emelt emlékműről. De ezt már a munkácsi ezredéves emlékmű kapcsán folyóiratunk 2022/2. számában bemutattuk.

KÁRPÁTALJA FELSZABADÍTÁSÁNAK HŐSI EMLÉKMŰVE

Ungvár északkeleti része Trianon előtt egyfajta katonavárosnak is tekinthető volt. Az Alsódomyonya (*Domaninci, ma Ungvár része*) irányába vezető Domyonai út (*ma Drugethek utcája*) északnyugati oldalán a 20. század első éveiben épült fel a modern, vármegyei közös K und K laktanya, a 66-os gyalogezred állomáshelye. Az utca délkeleti oldalán pedig katonai barakkok sorakoztak. Az innen nyíló Zúgó utcában álltak a régi Ferenc József laktanya épületei, délebbre pedig a honvédlaktanyák voltak. Az anyaországhoz történt 1938-as visszatérés után természetesen már mindegyik laktanya a Magyar Honvédség birtokában állt. Az egykori császári és királyi laktanya lett a 24. Ungvári Gyalogsági Ezred (*ahogyan akkoriban nevezeték – „a házi” ezred*) állomáshelye.

Az ezredparancsnokság kezdeményezésére 1940-ben, Kárpátalja felszabadításának egyéves évfordulóján, a laktanyával szemközti parkban emlékművet emeltek. Akkoriban a gyalogezred karpaszományos szakaszvezetője volt a magyar szobrászat egyik ígéretes fiatal tehetsége, a nyíregyházi Osváth Imre. Így kézenfekvő volt a szobrász személyének kiválasztása.

Az emlékművet 1940. március 14-én, napra pontosan és ugyanabban az órában leplezték le, amikor egy évvel korábban a 24. gyalogezred honvédek elindultak Kárpátalja birtokba vételére. Az ünnepségről az MTI 1940. március 14-én így számolt be:

„A Kárpátalja felszabadításában résztvevő ungvári honvédeknek Ungvárról való elindulása első évfordulóján, csütörtökön este lélekemelő katonai ünnepség keretében leplezték a kárpátaljai harcokban hősi halált halt bajtársak emlékművét. Az ünnepségen megjelent Perényi Zsigmond báró, kormányzói biztos, Ilinczky Sándor nagyprepost, főtanácsadó, Siménfalvy Árpád főispán s ott voltak Choma Viktor és Kohutics Tivadar kanonokok, a görögkatolikus püspök képviselői, továbbá Zombory Bertalan, Marina Gyula, Halász Géza miniszteri tanácsosok s a város és a vármegye társadalmi életének számos vezetője. Az emlékmű mögött a laktanya udvarán a helyőrség diszszakasza sorakozott fel, mellette pedig a hősi halottak hozzátartozói állottak.

Vitéz Vásárhelyi Andor vezérkari ezredes, a helyőrség parancsnoka lépve a diszszakasz arcvonalán, tisztelgett a kormányzói biztos előtt, majd a katonazenekar a Himnuszt játszotta.

Vitéz Víz Antal ezredes, ezredparancsnok méltatta a nap jelentőségét s beszéde közben lehullott a lepel a mintegy öt méter magas emlékműről, amely Osváth Imre szobrászművésznak, a gyalogezred karpaszományos szakaszvezetőjének alkotása. Kürtszó, majd a Rákóczi-induló hangjai után ágyulövések dördültek el s a környező hegyekről elhangzott újabb ágyudörgések után vitéz Víz Antal ezredes az elhunyt bajtársak neveit szólította, mire a felsorakozott honvédek válaszoltak:

– Jelen!

A katonazenekar gyászdala után Víz ezredes koszorút helyezett el az emlékműre, amelyet megkoszorúzott vitéz Gerlóczy László tüzérőrnagy és a hősi halottak egyik hozzátartozója is.

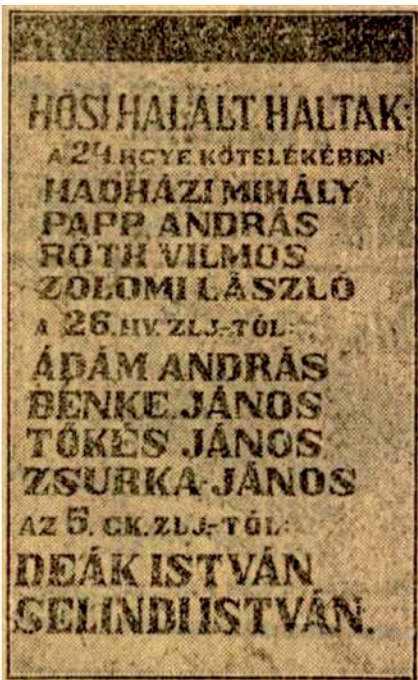
Podaril József pápai kamarás, majd Bárta Zoltán református lelkész megáldották az emlékművet, amelyet a város közönsége nevében Peltsárszky Imre polgármester vett át. A kegyeletes ünnepség a Szózatallal ért véget.

Este a Városi Színházban a felszabadulás évfordulója alkalmából hangversenyt rendeztek.”

Az avatáson a katonai alakulatok az 1939-ben még a Magyarország és Csehszlovákia közötti határ vonalán sorakoztak fel. Ti. az Ungvárral szomszédos Alsódomonya az I. bécsi döntés és 1939. március 14-e között nem tartozott az anyaországhoz. A határvonal a vízierőmű csatornáján húzódott.

Amikor Víz Antal avatóbeszédében felolvasta az elesett 10 magyar honvéd nevét, és minden elhangzott név után a jelenlévő katonák azt kiáltották: „*Jelen!*”, ezzel arra utaltak, hogy a bajtársuk még halála ellenére is örökre az ezred soraiban marad.

A Felszabadítási Emlékmű kőfalának tetején két dátum – **1919** és **1939** – utalt a cseh elnyomás kezdetére és végére. Az emlékmű háttere egy, a hősi jellem szilárdságát jelképező kőfal volt. Az előtérben egy embermagasságú, kétlépcsős gránittalapzaton egy 3 m magas honvéd állt, és mögötte a kőfal a honvéd fölé kb. 2 m-rel emelkedett. A lendületes szoboralak egy rohamra készülő honvéd. Köpenyét elől fellebentette a szél, erőteljesen fújta a bal kezében tartott kürtöt, a jobbjaiban magasba emelt fegyverrel pedig harcra szólította társait. Az emlékmű talapzatának szemközti oldalán emléktábla volt. Sajnos ennek a szövegét nem ismerjük, az előkerült fotókról pedig az kiolvashatatlan. Az emlékmű oldalára felerősített táblára az elesett hősök nevét vésték fel.

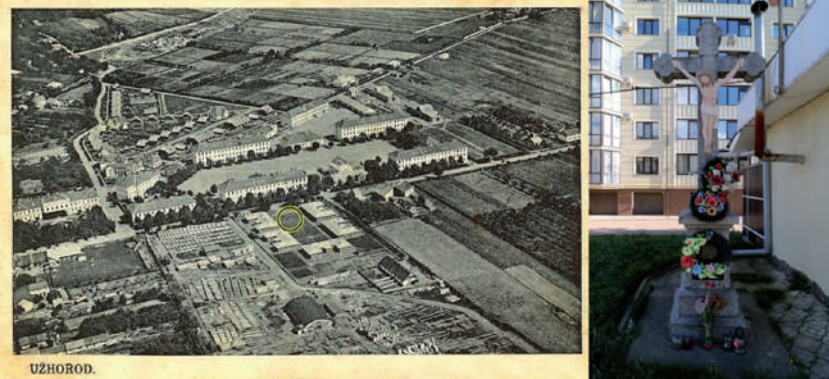

Az emlékműről készült felvétel a Pesti Hirlap Képes Vasárnap c. mellékletében 1940. március 24-én, a tábláról készült pedig a Függetlenség c. lap 1940. március 17-i számában jelent meg

A későbbi években a vidék visszatérésének évfordulós megemlékezéseit ennél a Felszabadítási Emlékműnél kezdték.

Sajnos ma már ez az emlékmű sincs meg. Nem tudjuk, mikor rombolták le, és hová tették az emlékmű maradványait. Az emlékmű helyének beazonosításában segít egy régi képeslap. Ezen a légifelvételen jól kivehető, hogy a kaszárnyákkal átellenben, az utca másik oldalán egy parkosított rész volt, ebben avatták fel az elesett hősök szobrát. Ez a jelenlegi Kassai Antal (korábban Mészáros Károly, majd Turjanicza) és Gyár (Zavodszka) utcák között ma már teljesen be van építve.

Egy érdekes adalék. A laktanyával szemközt, az egykori park területén (a Drugethek utcájának a Kassai Antal és Gyár utcák közötti szakaszán), egy többemeletes háztömb és egy kisbolt ölelésében az I. világháborús áldozatok szentségére állítottak egy, a műemléki jegyzékbe felvett andezit emlékke-

A cseh időből származó képeslapon az emlékmű feltételezett helyét jelöltük be. Az első világháborús emlékkereszt. (A szerző felvétele)

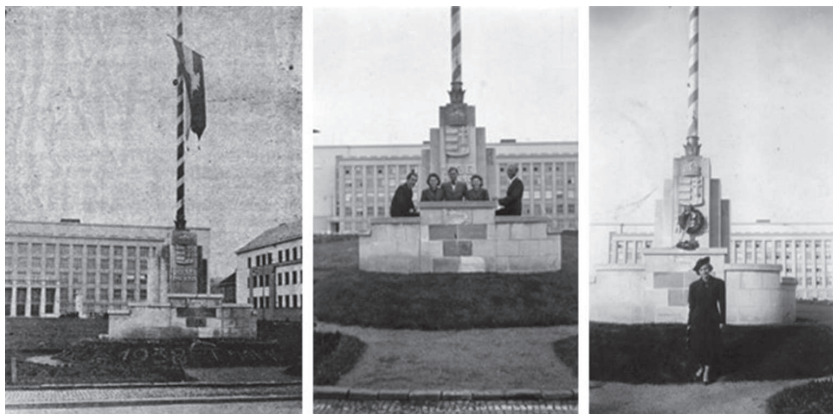
resztet. Szívünkben ez nemcsak az elesett honvédek emlékét őrzi, hanem egyúttal mementója Kárpátalja Felszabadítása Hősi Emlékművének is.

AZ ORSZÁGZÁSZLÓ

A város északnyugati lápos, vizenyős térsége, a Galagó a 20. század elejéig Ungvár peremrészének számított, nem volt beépítve. Az egykori Kis-Ung osztotta ketté. A Kis-Galagó a mai Szobránci utca, a Vámház utca és a Függetlenség part által határolt terület, a Nagy-Galagó pedig a mai Szobránci utca, Zahari utca és az Ung-part közötti térség. Csupán a Kis-Galagóban voltak bolgárkertészetek. Beépítését az idetelepített hatalmas csehszlovák hivatalnoki apparátus befogadására 1921-ben Adolf Liebscher általános tervei alapján kezdték el. A Kis-Galagó 60 000 m²-nyi területén épült ki Podkarpatszka Rusz közigazgatási központja – a kormányzósági negyed. Ez a hivatali épületek mellett a cseh tisztviselők lakóházait is magába foglalta. A hivatali palotakon kívül épült 27 lakóháztömb 397 lakással és 20 villa. A negyed meghatározó épülete a közigazgatási palota. František Krupka tervei alapján 1934–1936 között építették. Az épülettömb, csakúgy, mint az egész negyed hivatali épületei is, magán viseli a neoklasszicizmus, a konstruktivizmus, a monumentalizmus, a funkcionalizmus jegyeit. Az egyenes vonalú, masszív épület homlokzati oldalából egy nagyméretű, négyemeletes rizalitszerű rész válik ki. A kockatömb egyhangúságát még egy hatoszlopos, erkélyt tartó portikusszal is igyekeztek megtörni.

Előtte nagy teret alakítottak ki, ez ma a Népek tere nevet viseli. Az anyaországához történt 1938-as visszatérés után a teret Horthy Miklósról nevezték el. 1939 augusztusában a tér középpontjában Ereklýes Országzászló Emlékmű épült. Az emlékmű központi mellvédfalához két oldalról íves, lépcsőzetesen emelkedő szárnyak csatlakoztak. A központi elem falába hat történelmi nevezetességű vár egy-egy sziklájának csiszolt kőlapját illesztették. Felül Ungvár, alatta Eger és Gerény, lejjebb Nevicke, legalul Szerednye és Tibaváralja emlékköve volt látható. A központi elem háta mögött emelkedett a zászlótartó lépcsőzetes háttámlájú tömbje. Ezen a koronás címer domborműve alatt egy dátum volt olvasható:

1938 nov. 10

A bal oldali kép Kacsurek István felvétele az Útmutató a hazai vendégjáráshoz c. kiadványból, a középső Mátyás Judit, a jobb oldali Olekszandr Volosin gyűjteményéből származik

Felavatását szeptember 8-ra tervezték, azonban a közbejött akadályok miatt elhalasztották. A halasztás konkrét oka a korabeli sajtóból nem derül ki. Ennek ellenére az Országzászló még a hivatalos felavatása előtt több ízben betöltötte küldetését, például helyszíne volt december 10-én az újonc honvédek eskütételének.

Magyarország 875-ik országzászlójának felavatására csak 1941. november 10-én, a város felszabadulásának 3. évfordulóján került sor. A díszes, címeres nemzeti színű országzászlót a fővárosba elszármazott ungváriak és Ung megyeiek Bercsényi Egyesülete nevében dr. Tahy Endre kormányfőtanácsos adta át a városnak. Ezután az országzászló talapzatát dr. Fekete Béla vármegyei főjegyző adta át. Az emlékművet Ungvár nevében

dr. Megay László polgármester emelkedett szavak kíséretében vette át. Az ünnepségen Cselényi Pál országgyűlési képviselő, az Erekyés Országzászló Nagybizottság kiküldöttje tartott avatóbeszédet.

Szovjet időben az épületekben a megyei tanács, a megyei pártbizottság mellett helyet kaptak a megyei hivatalok és intézmények, a palota előtti felvonulási teret pedig Leninről nevezték el. Talán mondanunk sem kell, hogy a szovjetek egyik első dolga volt, hogy eltávolítsák az országzászló piros-fehér-zöld rúdját. Az emlékmű a rúd nélkül még jó ideig árválkodott a tér közepén. Később azt is lebontották. A talapzat alapozását takarékosági okokból valószínűleg megtartották, és 1965-ben erre épült rá az új Lenin-szobor rózsaszínű gránit talapzata. A bronzszobor M. Vronszkij és A. Olejnyik szobrászok alkotása volt. Abban az időben a Lenin-szobor – a szovjetrendszer elmaradhatatlan jelképe – minden jelentősebb város főterét díszítette.

Az 1991. augusztus 19–21-i moszkvai puccs idején, Ukrajnában elsőként az Ungvári Városi Tanács ítélte el a puccsot és hirdette ki, hogy a városnak egy független Ukrajnához kell tartoznia. Ukrajna 1991. augusztus 24-i függetlenségének kikiáltása után a megyei tanács, élén Mihajlo Voloscukkal kinyilvánította, hogy Kárpátjának autonómiát kell kapnia Ukrajnán belül.

Augusztus 30-án Ungváron a Lenin térről – az addig megszokottól eltérően – népes, ünneplő közönség jelenlétében eltávolították a bolsevik pártvezér szobrát. Darus kocsi érkezett a térre. Két férfi szétszerelte a szobor talapzatrög-zítését, drótkötelet erősített a szoboralak derekára, majd az ünneplők éljenzése közepette a daru leemelte a talapzatról és teherautóra tette. 2010-ben a városi tanács a bronzszobrot átadta a görögkatolikus egyháznak, azzal céllal, hogy anyagát a Bacsinszky András püspöknek állítandó szoborra hasznosítsák.

Az egykori Országzászló Emlékmű helyén ma ukrán országzászló áll. Mögötte 2017 óta szökőkút működik.

A kormányzósági palota mögötti parkban a kis magyar világ idején a Szent Koronának állítottak emlékművet. Sajnos erről a szintén eltüntetett magyar emlékről bővebb információval nem rendelkezünk.

HORTHY ISTVÁN EMLÉKTÁBLÁJA

Horthy Miklós kormányzó idősebb fia, a kormányzóhelyettes István tragikus halála után, 1942. október 28-án a város törvényhatásági bizottsága közgyűlésén úgy határozott, hogy az Ung partjának legszebb részét, az addigi Roskovicz partot a hősről nevezi el. A parti utca kezdetben Dayka

Gábor nevét viselte. Később, körülbelül 20 évig a híres festőművésze – Roskovics Ignácról, aki élete egy bizonyos időszakában Ungváron tanult és élt – Roskovics partnak nevezték el. Itt kell megjegyeznünk, hogy Horthy István 1941-ben járt Ungváron, a gépkocsizó zászlóalj új zászlajának ünnepi átadásán vett részt.

A törvényhatósági bizottság kezdeményezésére Kükemezey József, Szatmáry Béla és a Magyar Élet Pártjának 28 más tagja nagyméretű emléktáblát készíttetett, és azt az Ung partján levő polgári leányiskola falán helyezték el. Az avatási ünnepséget először november 15-ére tűzték ki, de az időpontot később megváltoztatták. Az emléktábla avatási ünnepségét többezres közönség részvételével végül 1942. december 13-án tartották meg. Az ünnepségről a *Kárpáti Magyar Hírlap* 1942. december 15-i számában számolt be: „Az ungvári háziezred zenekara a Hiszekegyel vezette be az ünnepséget, majd Siménfalvy dr. főispán mondotta el magasszárnyalásu beszédét. [...] A főispáni ragyogó beszéd után páloci Horváth Aladár polgármesterhelyettes felolvasta a közgyűlési határozatot az emléktábla felajánlásáról és elkészítéséről. A magyar imádság hangjai mellett a légierők diszszázadának tiszteletadása közben húzták le a leplet az emléktábláról, amelyen a következő szöveg áll aranybetűkkel márványba vésvé:

EZ A PART HIRDESSE

A MAGYAR ÉLET EGYIK LEGNAGYOBB HŐSI ÁLDOZATÁT:

VITÉZ NAGYBÁNYAI HORTHY ISTVÁN-NAK

MAGYARORSZÁG KORMÁNYZÓHELYETTESÉNEK

A M. KIR. HONVÉDSÉG REPÜLŐFŐHADNAGYÁNAK

A MAGYAR NEMZET ÉS A KERESZTÉNY EURÓPA

SZABADSÁGHARCÁBAN

1942. AUGUSZTUS 20-ÁN AZ OROSZ HARCTÉREN TÖRTÉNT

HŐSI HALÁLÁT.

— • —

AZ ELVESZTÉSÉNEK MÉLYSÉGES GYÁSZÁ,

HŐSI ÉLETÁLDOZATÁNAK BÜSZKE DICSÓSÉGE SZÜLTE
VITÉZ NAGYBÁNYAI HORTHY MIKLÓS KORMÁNYZÓSÁGA,

DR. KÁLLAY MIKLÓS MINISZTERELNÖKSÉGE,

DR. SIMÉNFALVY ÁRPÁD FŐISPÁNSÁGA,

DR. MEGAY LASZLÓ POLGÁRMESTERSÉGE IDEJÉBEN,

KÜKEMEZEY JÓZSEF ÉS SZATMÁRY BÉLA

TÖRVÉNYHATÓSÁGI BIZOTTSÁGI TAGOK KEZDEMÉNYEZÉSÉRE

**AZ ÉSZAKKELETI MAGYAR VÉGEK VÁRNÉPÉNEK, A MEGUJULT
MAGYAR ÉLET UNGVÁRI ÉLHARCOSAINAK ELHATAROZÁSÁT:
HOGY AZ UNGVÁR THJ. VÁROS KÖZGYŰLÉSE ÁLTAL 1942. OKTÓBER
28-ÁN, 1304 ELN. KGY. SZ. ALATT HOZOTT HATÁROZATTAL
NEVÉRŐL ELNEVEZETT
VITÉZ HORTHY ISTVÁN PARTOT
EMLÉKTÁBLÁVAL JELÖLI MEG.
„MERT ILYENEK AZ APÁK, ILYENEK A FIUK, ÖRÖK A MAGYAR!”
UNGVÁR, 1942 DECEMBER HÓ 13.**

Az avatáson készült felvétel (Literáti Tetyana gyűjteménye)

Az ünnepi beszédet Ortutay Jenő főesperes, orszgy. képviselő mondta. [...]Az emléktáblát Megay dr. polgármester nagyhatású beszéd keretében vette át örök megőrzésre.”

A mai Függetlenség parton hársfákkal, magnóliával, szakurával övezett épület (*ma a Lingvisztikai Gimnáziumnak ad otthont*) falán hiába keresnek a táblát, sajnos még a helyét sem lehet beazonosítani.

Itt kellene szólnunk a Drugeth-szoborról, de erről Ungvári Lajos, Kosuth-díjas szobrász kapcsán folyóiratunk 2022/4. számában már olvashatott a Kedves Olvasó.

A BERCSÉNYI-SZOBOR

Amikor a honfoglalás millenniumi ünneplésére készülődött az ország, Ungváron felvetődött, hogy szobrot állítanak az örökös ungi főispánnak, gróf Bercsényi Miklósnak. Megvalósítására azonban ekkor konkrét lépéseket nem tettek. Alig egy évtized múltán, 1904-ben a kuruc hősök hamvai hazahozatalának előkészítése idején újra napirendre került a kérdés. Az újságok megszéllőztették Ung vármegye elképzelését, miszerint az ungvári vár egykori birtokosát, Bercsényi grófot és feleségét, Csáky Krisztinát a legméltóbb helyen, saját várukban kellene újratemetni. Úgy gondolták, az újratemetésre egy Bercsényi-szobrot is állítanának. Az erre irányuló mozgalom gyűjtést szervezett. Akármennyire is tűnt ez logikusnak, a kormány másképp döntött.

1906-ban Ungváron a kuruc főgenerálisról utcát neveztek el, és az ungvári várban emléktáblát állítottak neki. A Bercsényi-emléktábláról sajnos semmilyen bővebb információval nem rendelkezünk, a szovjethatalom pedig még az utcát is átkeresztelte.

A szoborállításra szervezett gyűjtés nagyon sokáig elhúzódott, még az 1910-es években sem állt le. Nem tudjuk, hogy akkor miért nem valósult meg a szoborállítás. Később valószínűsíthetően a háború, a pénzszűke, majd a trianoni országcsonkítás által bekövetkezett politikai változások miatt pedig már elérhetetlen messzeségbe került a kezdeményezés.

Ungvár anyaországához történt visszatérése (1938) után újra előtérbe került a Bercsényi-szobor ügye. 1941-ben az ungvári Művészeti Heteken Kozma Miklós, Kárpátalja kormányzói biztosa bejelentette a Bercsényi-szobor felállítását. Ehhez ő saját felajánlással is hozzájárult.

A szobor elkészítésére Gregersenné Lux Alice szobrászművésznőt kérték fel. A szobrász kiválasztásában valószínűleg közrejátszott az a tény, hogy Lux Alice (vagy, *ahogyan abban az időben nevezték, Lux Baba*) fiatalon az ungvári UAC sportklub tehetséges és sikeres teniszezőjeként népszerű és közismert volt a városban. Az 1906-ban Bustyaházán született Lux Alice az Országos Magyar Iparművészeti Iskola kispasztika szakán tanult. Budapesten ma is sok épületplasztikája található, főleg a norvég származású építész férje, Gregersen Hugó által tervezett épületeken. Munkáit 1936-ban a Brüsszeli Világkiállításon, 1937-ben pedig a Párizsi Világkiállításon is aranyéremmel díjazták.

A művésznő Bercsényi Miklós-szobrának eredeti tervrajza magángyűjteményünk becses darabját képezi. A tervrajz alapján megállapítható, hogy a 2 m 70 cm-es kőszobor egy 3 m-es, kváderkövekből emelt talapzatra került

volna. A talapzat felső részét a Bercsényi család kőbe faragott címere, alatta szintén faragott díszszalagon a **GRÓF BERCSÉNYI MIKLÓS** felirat díszítette volna. A gróf alakja daliás tartást mutat, jobbában buzogány, baljával pedig a hüvelyében lévő kardját markolja. Az arcát a tervrajzon nem ábrázolták, valószínűleg ez egy másik, szelvényrajzon lett kidolgozva. Elkészült a szobor 50 cm-es gipsz-kisplasztikája, s ez még a Nemzeti Galéria 1951-es művészeti katalógusában is szerepelt. A kisplasztika későbbi sorsáról nincs információnk.

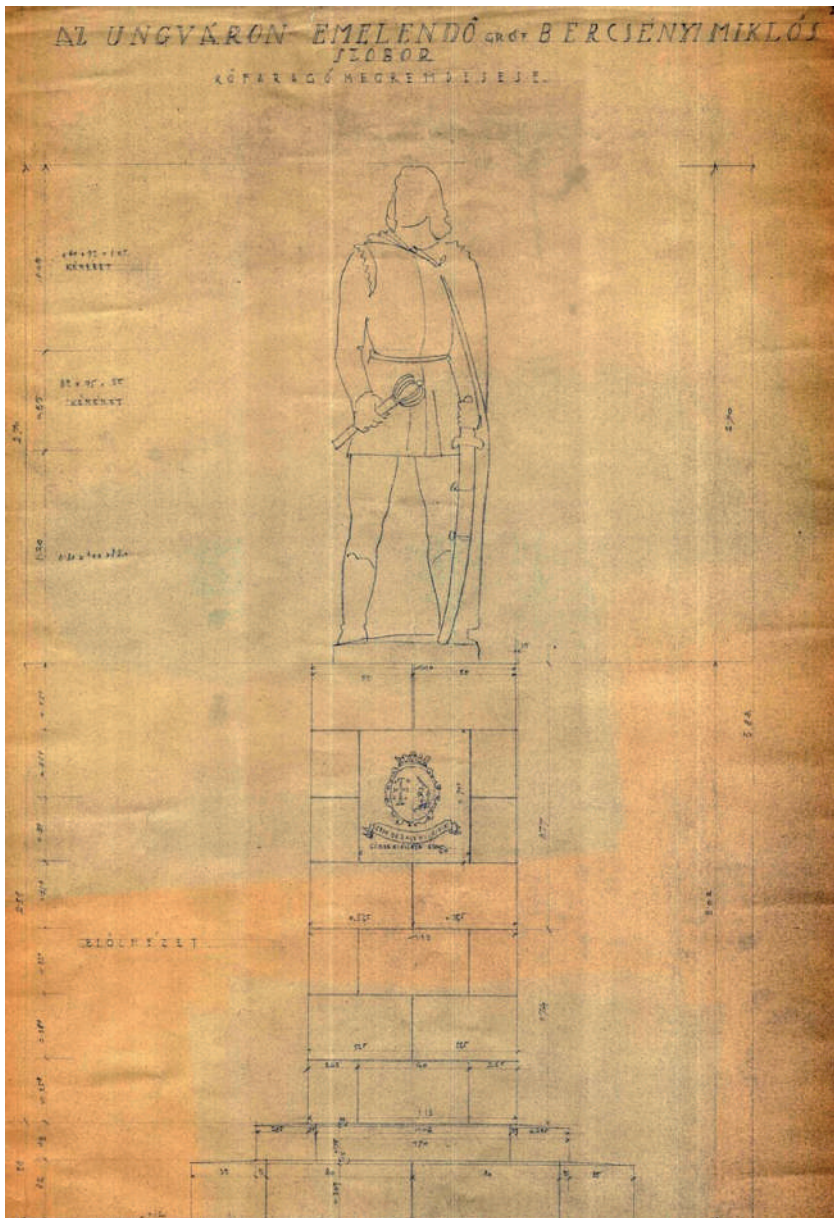
A város előljárósága a szép hársfasorral övezett Ung folyó partjához csatlakozó, a cseh időkben kialakított térre álmodta meg a gróf szobrát. Egyébként valaha itt ért véget a Kis-Ung útja, az ipari létesítmények üzemeltetésétől megfáradva vize egyesült a főággal. A torkolatnál a Kis-Ungon hid kötötte össze a part két szakaszát. A teret egyik oldalról a Népbank, a folyóval átellenben pedig az egykori pénzügyi hivatal épülete határolja. A csehszlovák korszakban a nagyszámú emigráns orosz közösség a kis térre egy Puskin-szobrot szeretett volna emelni. A hatalom azonban ezt nem tolerálta, 1932-ben Miroslav Tyrš (*született Friedrich Emanuel Tirsch, a Sokol Sportegyesület alapítója*) emlékoszlopát állította fel, és a teret is róla nevezték el. 1941 szeptemberében a város – akkor már magyar vezetése – a Tyrš-emlékoszlopot elbontatta, és a teret Hősök terére keresztelték át. A tér központi eleme lett volna a Bercsényi-szobor.

Mivel néhányan az e témában publikálók közül kétségbe vonják, hogy a szoborállítás megkezdődött, cáfolatul idézünk a *Kárpáti Híradó* 1943. november 10-i számából: „*A második szobornak, a Bercsényiszobornak a talapzata is elkészült időközben. Az ungharti sétányon, a fővámhivatal előtt fekete gránitból ott várja már a második csupasz szobortalapzat a második ungvári szobrot: Nagy Bercsényi Miklós kőalakját.*”

A művésznő visszaemlékezéseit pedig Búza Péter *Pest-budai történetek. Rendhagyó városnéző séták* című könyvében Budapesten 1984-ben adta közre: „*Nekem kislány koromtól ideáлом volt Bercsényi. Láttam szinte, ahogy vágat haza, megy fel a lépcsőn a kíséretével. Ott volt a vára, ott a bányája is. Andezitbánya. Gyönyörű köveket robbantottak ki a földből, olyanokat, akár a svéd gránit. Hát persze, hogy ez volt a szívügyem. Ebből a kőből megfaragni! [...]*

Ungváron felállították a talapzatot, ráfaragtuk a címert, már Pestre ért az andezittömb – két darabból lett volna, majd háromméteres alak, úgy is mintáztam, hogy ne látszódjék, hogy el van vágva – és bombatalálatot kapott a Józsefvárosi pályaudvaron a vagon.”

Tehát a háborús események megakadályozták a szobor befejezését és felavatását.

Lux Alice eredeti tervrajza. (A szerző gyűjteménye)

Szovjet időben a teret A. Sz. Puskinról nevezték el. 1979-ben itt állították fel a nagy orosz költő szobrát, M. Popovics, A. Lozovij és A. Szanics szobrászok közös alkotását. A felavatott Puskin-mellszobor talapzatát Volodimir Lezu építész a tér közepén alakította ki. Elmondása szerint ekkor már nem volt ott a Bercsényi-szobor talapzata. 2022-ben, az orosz–ukrán háború okán a Puskin-szobrot eltávolították a térről.

1998-ban a budapesti székhelyű Kárpátaljai Szövetség kezdeményezte egy új Bercsényi-emléktábla felavatását az ungvári várban, azonban a vár igazgatósága érthetetlen módon azt elutasította. Ungvár város önkormányzata viszont egyöntetűen megszavazta, hogy az újra Bercsényi Miklós nevére keresztelt utcában az emléktáblát felavathassák.

A gróf iránt tiszteletet érző utókor azonban nem törődött bele, hogy Ungvár ne méltassa kellőképpen Bercsényi Miklóst. A várpalota belső udvarán 2012-ben az egykori főispánnak, 2013-ban pedig mellette feleségének állítottak emléket. Győrfi Lajos püspökladányi szobrászművész bronz mellszobrai fagyútó süttői mésző talapzatra helyezték. Így Bercsényi Miklós és Csáky Krisztina nem csak életükben maradtak hűek egymáshoz, nemcsak halálukban alusszák örök álmukat egymás mellett a kassai domban, hanem az ungvári várban is egymásra találtak, és együtt figyelik a ma emberének megnyilatkozásait egy letűnt korról.

AZ UNGVÁRI VÁRKERT EMLÉKJELEI

A várkertben lévő Herkules-szoborról Uzsok esetében már szoltunk (*Lásd az Együtt 2020/5. számát!*). Azonban nem ez az egyetlen öntöttvas emlék a Lehoczky Tivadar Kárpátaljai Megyei Helytörténeti Múzeum gyűjteményében. Nem messze a Herkulestől egy másik antik görög alak öntöttvas szobra köszönt ránk. A pihenő Hermészt ábrázoló öntöttvas szobornak sem kevésbé talányos a története.

Eredetének kutatásával Mihajlo Dzsahman, a vármúzeum muzeológusa foglalkozott. Az ő kutatásaira hivatkozott a tárgyban publikáló Literáti Tetyana a *Pro zahid* internetes portálon (Втрачений Ужгород: Історія замкового Гермеца, 2019. 08. 09.). Egyébként a szoborról Pusztai László a *Művészet-történeti Értesítő* 1982/3. számában megjelent tanulmányából és Sabján Tibor–L. Kiss Katalin–Lengyel Károly: *Öntöttvas kályhák* című, a Terc Kiadónál 2006-ban napvilágot látott könyvéből is kaphatunk információt.

Összegezve a témában publikáltakat elmondhatjuk, hogy a szobrot a turjaremetei vasgyárban öntötték, és egy öntöttvas kályha díszítésére tervezték. „A 18. század végén alapított vasgyárban az 1820-as években igen

fejlett technológiával dolgoztak. A műöntészet magas színvonalát bizonyítja Csokonai Vitéz Mihály 1837-ben öntött síremléke” – írja Pusztai tanulmányában a vasgyárról. A legjelentősebb vasgyárakban a termékek művészi kivitelezésére saját szobrász-modellőröket alkalmaztak. Néha azonban a legnagyobb szobrászokat kérték fel egy-egy szoborminta megalkotására. Ebben az esetben is így történt. Pusztai kiderítette, hogy az alkotás Dunaiszky Lőrinc szobrászművész nevéhez fűződik: „*Dunaiszky Hermesze kisebb változtatásoktól eltekintve a nápolyi Museo Nazionaleben levő, I. századból való római hellenista bronzszobor kompozíciójának ismeretében készült.*” Mégpedig 1832-ben a turjaremetei vasgyár megrendelésére, 250 forint tiszteletdíj fejében. A Hermész-szobor eredetije Lüszipposz (*Lysippos*) görög szobrász keze alól került ki. Őt a hellenizmus előkészítőjeként tartják számon, aki tökéletesen ábrázolta a fiatal férfi eszményi alakját, Nagy Sándorról állítólag csak ő készített portrészobrokat.

A Pihenő Hermészről 2001. 02. 23-án készült felvétel tanúsága szerint, még megvolt a szobor jobb karja. (A szerző felvétele)

Hermész a görög mitológiában (*a rómaiaknál Mercuriusként volt ismert*) Zeusz és Maia nimfa gyermeke, az istenek hírnöke volt. Őt tartották a pásztorok, az utazók, a kereskedők, a súly- és hossz mértékek istenének valamint az irodalom, az ékesszólás, az atlétika és a tolvajok védelmezőjének. A furfangjáról és ravaszágáról közismert, költészetkedvelő isten Apollón egyik legközelebbi barátja is volt.

Az Öntöttvas kályhák című könyvben a szerzők tudni vélik, hogy „1880 körül Turjaremetén öntötték azt a nagyméretű Hermész-szobrot, amely egy kályha felső részét alkotta. Az ülő helyzetű, ruhátlan férfialak alatt egy sziklatömbbe rejtették a kályha kivülfűtős tüzterét. Ennek oldalán **Unghvár**. felirat jelzi a készítési helyet.” A felirat jelenleg nem látható, mivel a betonfoglatat azt teljesen eltakarja. Az ominózus **Unghvár**. felirat és Turjaremete kapcsolatát a Herkules-szobor kapcsán már ismertettük.

Természetesen ebből az alkotásból is többet öntöttek. Pusztai cikkében megemlíti egy példányt a vásárosnaményi Beregi Múzeumban, egyet Kékeden, a Melczer-kastély parkjában (ez a Miskolci Herman Ottó Múzeum tulajdona), valamint két példányt a Csepeli fémöntöde udvarán. Utóbbi helyen ma már hiába is keresnénk, ezek további sorsáról nincs információnk.

Két példány létezésére az *Ung* 1899. május 7-i számában bukkantunk: „*Régebben (Turjaremetén – a szerző) a mostani méntelep helyén vasgyár volt, mely elébb a kir. kincstár, utóbb magán, majd ismét kincstári tulajdont képezett. A vasat Antalóczról szállították ide feldolgozás végett, különösen nyujthatósága miatt volt igen kedvelt e vasanyag. Patkó és patkó-szegezen kívül hasznos tárgyakat is gyártottak e helyen, melyek nemcsak a hazai, hanem külföldi piacokon is keletnek örvendettek, különösen a lengyelországi kereskedőknek voltak keresett cikkei.*

Még manapság is látható az itt öntött tárgyakból egynéhány, pld. az Uzsonkon levő Herkules-szobor, valamint az ugyanott és Lyután Bacsinszky Ödön kertjében levő, elébb kályhák, most a kert díszítését képező Hermed-szobrok (sic!), valamint Dudinszky Dezső n.-bereznai gör. kath. lelkész kertjében levő haldokló magyar vitéz s felette lobogót tartó társát ábrázoló szobor, melyek mind a t.-remetei gyárban készültek s annak magas színvonalán állását hirdetik. A gyár feloszlása után lett itt alapítva a méntelep-osztály, egy százados parancsnoksága alatt.” Vagyis a cikkíró szerint Hermész-szobor az uzsonki fürdőben és a lyutai görögkatolikus lelkésznél is volt. Ezekről sajnos bővebb információval nem rendelkezünk. Megjegyezzük, hogy a miskolci múzeum hivatalos honlapján szintén hét ismert példányról tesznek említést.

Literáti cikkében igazolja, hogy a vasgyár helyén létrejött méntelep igazgatójának háza előtt a csehszlovák korszakban Hermész egyik öntöttvas szobra a kert díszje volt. Az akkori igazgató unokája egy helyi kutatónak tett személyes közlését fényképpel alátámasztva is megerősítette. A cikkíró szerint, a szovjet korszak hajnalán a méntelep felszámolták, és ekkor a szobrot is átszállították az ungvári várkertbe. Dzsahman muzeológus nem talált az átszállításról semmilyen bejegyzést, de ez akkoriban nem számított kirívó esetnek. A várban létrehozott múzeum első igazgatója, Szova Péter egy 1972-es kiadványban már tényként írta le, hogy a Hermész-szobrot Turjaremetén öntötték, és 1948-ban került a múzeum tulajdonába.

Dzsahman szerint, ha összehasonlítjuk a különböző példányokat, észrevehető, hogy az ungvári a többihez képest jóval durvább megmunkálású. Ez arra utal, hogy az ungvári példány egy későbbi öntés, amikor már a formák részben elhasználódottak voltak. Valószínűleg ez a gyengébb minőségű példány nem kelt el, és ezért maradt a gyárban, majd a gyárkert díszje lett. Az ungvári szobornak ma hiányzik mindkét karja. Elképzelhető, hogy ennél a példánynál a varrat is gyengébb minőségű volt, és később, talán az átszál-

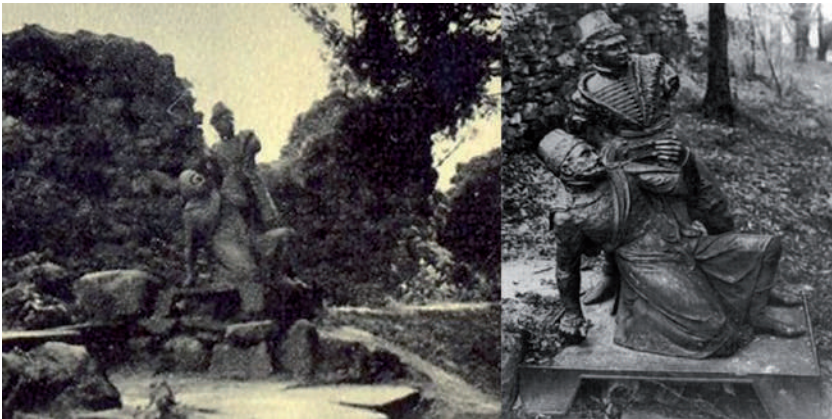
A Pihenő Hermész a Beregi Múzeum előtt. A lábszárra erősített szárny és a turjaremetei vasgyár logója az Unghvár felirattal. (A szerző felvételei)

lításakor a bal karja letörött és elkallódott. A félkarú Hermész másik karja 2001-ben vagy később tört le. Az ma is megvan a múzeum gyűjteményében. Hermész egyik attribútuma a szárnyas, rövid bőrcsizma volt. Mivel az istent itt a művész meztelenül ábrázolta, az apró szárnyakat a lábszár alsó részére erősítette. Ma már ezeket sem láthatjuk. A szobor feje búbján egy rés éktelenkedik. Tudni kell, hogy az öntést mindig részenként végezték, ezt követően olvasztották egybe. Itt volt az öntési folyamat egyik technológiai összekapcsoló eleme, amely az idők folyamán szintén elveszett.

Amint azt fentebb az *Ung* cikkében olvashatjuk, egy másik, a haldokló magyar vitézt s felette lobogót tartó társát ábrázoló szobor szintén Dudinszky Dezső nagybereznai görögkatolikus lelkész kertjében volt. A cikkíró szerint ezt is Turjaremetén öntötték. Az anyaországhoz történt visszatérés után egy képeslapon ez, vagy elképzelhető, hogy egy másik példánya, már az ungvári várkertben látható. Az *Öntödei múzeumi füzetek* 14. számában (2005) Pusztai László viszont egyértelműen arról ír, hogy ez a szobor Zrínyi Miklós tragikus halálát ábrázolja, és a frigyeshalvi vasgyárban Schossel András szobrász-moddellőr tervei alapján öntötték. A szobor helyül a munkácsi várkertet jelöli meg, és tudni véli, hogy a második világháború idején pusztult el.

Lehetséges lenne, hogy mindkét gyárban öntöttek ugyanolyan szobrot? Talán.

Viszont a kis magyar világ idején készült képeslap, valamint a *Magyar Világhíradó* 1938. december – 773., az új határokról szóló filmtudósítása egyértelműen az ungvári várkertbe helyezik az ominózus szobrot.

A haldokló magyar vitéz szoborkompozíciója (a szerző gyűjteményéből)

Sajnos a múzeum legidősebb munkatársai sem tudnak erről az emlékműről bővebb információval szolgálni. Csakúgy, mint arról a másik két szoborról, amelyekről fényképfelvétel van a birtokunkban. Az egyik hátoldalán a felirat: *Az öreg és a gyerek*. A szobor mögött kivehető az ungvári vár fala és a skanzen fatemplomának tornya. Utóbbit 1974-ben építették fel a skanzen területén, tehát a felvétel ezt követően készülhetett. A másik egy festményről készült, hátoldalán pedig ez áll: *V. Klimkovij: A Család, 1945*. Mivel több ungvári felvétellel együtt került a birtokunkba, és a háttérben várfalat ábrázolt a festő, feltételezzük, hogy talán ez is az ungvári várkertben állt. Azonban ezenkívül a két szoborról semmilyen más ismeretünk nincs.

A bal oldalon V. Klimkovij 1945-ös festményén a Család-szobor, a jobb oldali képen pedig Az öreg és a gyerek szobor látható. (Felvételek a szerző gyűjteményéből)

A várkertben látható Turul-szobor sorsát a Rákóczi-szabadságharc első győztes csatájának emlékműve kapcsán már tárgyaltuk. *(Lásd folyóiratunk 2021/2. számát!)*

(Folytatjuk.)

SZABÓ ESZTER IDA

„... ÉLNI RADÍROZÁS NÉLKÜL” HORVÁTH ANNA (1924–2005)

A BEREGSZÁSZI MŰVÉSZ ÉLETÚTJA III.

A TÉGLAGYÁR

Horváth Anna munkakönyvét 1950. december 19-én nyitották meg. Az első bejegyzés visszamenőleges, 1946. szeptember 24-ei, ekkor vették fel szobrásznak a Beregszászi 2. Számú Téglagyárba. Az első munkahelyén, a vasútnál töltött közel két év valamiért nem szerepel a dokumentumban. A téglagyárban a szobrász titulus azt jelentette, hogy kályhacsempékre tervezett, majd készített (formázott meg) domborműveket. Érezhető, hogy ez már egy inkább neki való munkakör volt, sokkal kreatívabb, ahol végre használhatta a kézügyességét. A téglagyárban nemcsak kályhacsempét készítettek, tetőcserepet és építkezésre való téglát is. A gyári évek alatt több különböző munkakörben alkalmazták: szobrász, minőségellenőr, laboráns, brigadéros volt.

019672

Пенсия назначено
 Береговский соцзабез

Трудовая книжка

Фамилия Горбань

Имя Анна

Отчество Андреевна

Год рождения 1921

Образование: начальное, среднее, высшее
(получено)

Профессия Секретарь

Подпись владельца Трудовой книжки _____

Дата заполнения Трудовой книжки
19 декабря 1980 г.

СВЕДЕНИЯ				О РАБОТЕ		
№ записи	Дата			Сведения о приеме на работу и увольнении	работу, перемещения по (с указанием причин)	На основании чего вписана запись (документ, его дата и номер)
	Год	Месяц	Число			
1	1946	IX	24	Береговское Кир. шило-ар. Министр. Каб.	Завед. управл. ш. машин в завод	Мин. 03
2	1952	IV	19	Переведена фрик.- машин.	машин. р-го ст. 2	пр. д. 117 М. в. 50.
3	1952	II	17	Переведена секрет. машин.	р-го в каф. цеха	пр. д. 22 М. в. 50.
4	1953	VIII	23	Переведена старш. машин.	маш. в старш. р-го	м. д. 81 М. в. 50.
5	1954	V	15	Переведена в каф. машин.	цеха бригадиром	пр. д. 145 М. в. 50.
6	1956	IV	24	Переведена старш. машин.	Секрет. р-го ст. 2	пр. д. 22 М. в. 50.
7	1956	VIII	24	Переведена старш. машин.	машин. р-го ст. 1	пр. д. 154 М. в. 50.
8	1957	IX	24	Переведена старш. машин.	р-го машин. цеха	пр. д. 175 М. в. 50.
9	1958	II	6	Увольнение по болезни	болезнь по болезни	пр. д. 19 М. в. 50.

2

3

Horváth Anna munkakönyvének első három oldala

Mindig attól függően, hogy mikor milyen viszonyban volt a vezetőséggel. Ha a fiatal lányt büntetni akarták valamiért, akkor levezényelték a munkások közé, nehéz fizikai munkára, 1956-ban, április 24-én például a szárítóba küldték, majd július 24-én minőségellenőri pozíciót látott el, de már az 1-es számú téglagyárban, majd szeptember 24-én brigadéros lett, ismét a kályhaüzemben. Munkájának színvonalával azonban mindig elégedettek voltak: 1955. április 29-én a szocialista munkaverseny hőse lett, 1955. november 7-én munkahelyi kitüntetésben részesítették szorgalmas munkájáért. Mindenképpen le kell szögeznünk, hogy a téglagyárban eltöltött időszak kétségkívül sokat adott a művésznő életútjához.

Az irodai részlegen férfiak között dolgozott, saját helyiséggel rendelkezett, ahol megtervezte, megrajzolta és megformázta a csempéket. A fiatal Horváth Anna dekoratív és izgalmas jelenség volt. A vezetőségben ült néhány úgymond „leharcolt”, „kiszolgált” orosz származású katona, akik a front után kárpótlásként kapták, hogy európai környezetben gyárigazgatók és pártfunkcionáriusok lehettek. Akadtak közöttük olyanok, akik nem a megfelelő módon közeledtek hozzá. Ő ilyenkor hangot adott nemtetszésének, panasszal élt, amire válaszul a visszautasított vezetőségi tag meg akarta büntetni, míg egy másik a védelmére kelt. Tudunk olyan incidenséről is, mikor egy párttitkár ideológiai váddal akarta eltávolítani a helyéről a művésznőt. Akkoriban ilyen konfliktusért könnyen Szibériába küldték az embert. A gyárból is elvitték akárkit a fogolytáborba, mert az ideológiai harc a világháború után sem állt le. Ha valaki el akarta távolítani posztjáról riválisát, akkor egy ilyesfajta váddal célt érhetett, és elvitték az embert. Az ilyen vitatott helyzetből azonban a rágalmazónak is ki kellett másznia, nem hagytak lezáratlanul ideológiai ügyeket. Érezhető tehát, hogy nem voltak ezek az idők veszélytelenek.

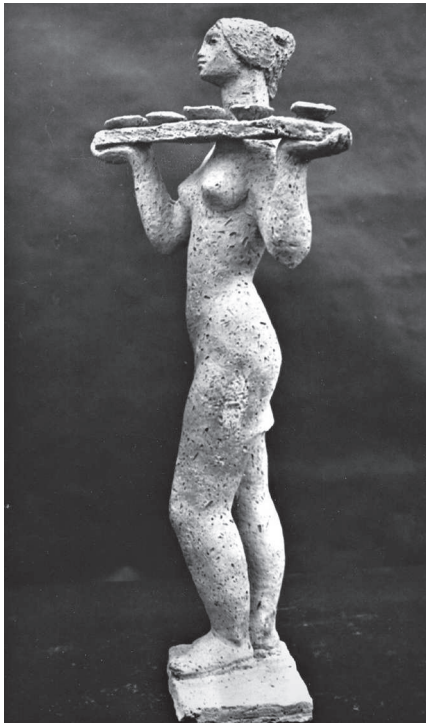
Amikor éppen áthelyezésre került, az nem volt enyhe büntetés. Nem egyszerű rangvesztésről volt szó. A téglagyári munka nehéz, a nők számára pedig kifejezetten megerőltető volt. Horváth Anna többször került le a szárítóba, ahol a fölötté érkező nyers cserepet vagy téglát lenről föl kellett dobnia a fölötté lévő munkásnak, aki elkapta. Ragyogó szobrok és rajzok, festmények őrzik ennek az epizódnak az emlékét, a művésznő ugyanis a téglagyári dolgozók körében a megpróbáltatásokat vidáman élte meg, a nehéz fizikai munkát sporttevékenységként kezelte. A munkások közössége nagyon emberi volt, szeretetteljes, Horváth Anna családban érezhette magát. Nem élte meg büntetésnek azt, amit büntetésül róttak rá. „(...) *a téglagyárban egyszer s mindenkorra eljegyeztem magam az agyaggal, de itt szövődött*

barátságom, kapcsolatom is az embereknek ezzel az igen karakteres fajtájával, a téglagyártókkal, akik gyakran lettek későbbi munkáim modelljei.”¹

Horváth Annának több írása, novellája is született erről az emlékezetes korszakáról.

Horváth Anna A cserépdobáló című szobra (samott)

Útban a szárítóhoz című szobra (terrakotta)

A szobrásznő a munkásoktól és a fizikai munka végzése közben rengeteget tudott meg az agyag megmunkálásáról, viselkedéséről. Például a cserépetégetése kényes feladat volt, érzékeny folyamat. Ha gyenge az égetés, akkor az agyag nem lesz közet minőségű, porlani fog, tehát nem lesz hosszú életű. Ha viszont túl sok gőzt kap, mert a szárítási folyamat nem volt tökéletes, vagy a nyers munkadarabban levegőbuborék maradt, a munkadarab a hő

¹ Balla László, A fölfedezés izgalmái. (Horváth Annával Balla László beszélget). MEZSGYÉN ÁLLVA. A kárpátaljai magyar értelmiség az ezredforduló küszöbén (interjúk). Összeállította és szerkesztette: Balla D. Károly. Galéria Kiadó, Ungvár – Budapest (1993), 96. o.

hatására felrobban, és a kemencében elhelyezett többi tárgyban is kárt tesz. Itt szerzett tudását az agyagról művészi tevékenysége során bőven kamatoztathatta. Már gyermekként is volt kötődése a téglagyárhoz: „a téglagyár tőszomszédságában nőtt fel, ott kezdte formázgatni az agyagot, kicsiny álatfigurákat gyúrt belőle, később a csempegyártó üzemben szintén agyaggal dolgozott”² – írja róla Barát Mihály, a *Kárpáti Igaz Szó* tudósítója.

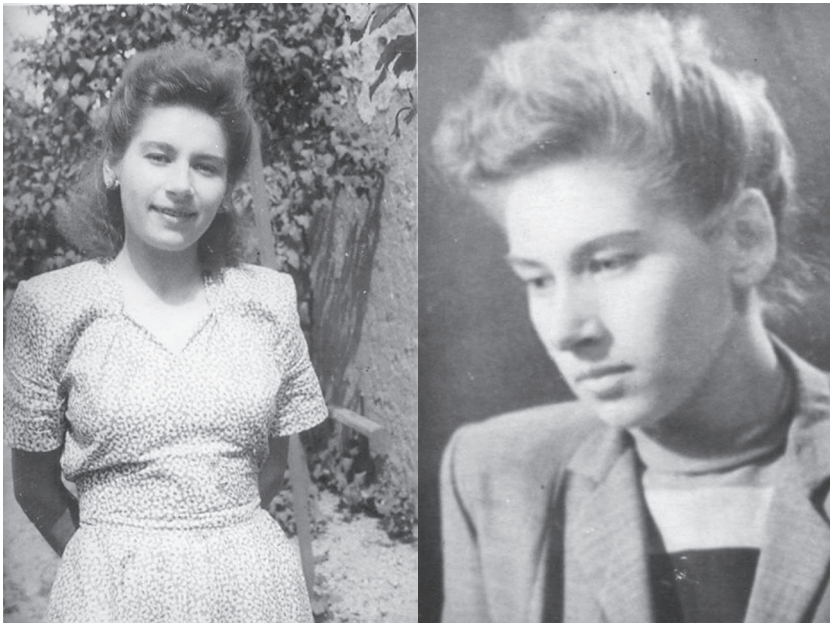
Az évek során a szobrásznő annyira a közösség része lett, hogy focicsapatot is szervezett a gyári munkás férfiakból. Nő létére ő volt az edzőjük. Ekkor vált híressé a játékosait biztató mondata, amit egy-egy meccsen hangosan be is kiabált a fiúknak: „Menj rá, menj rá! Nem tud az semmit!”

Szintén a téglagyári időkben történt, hogy fizetéséből Horváth Anna vett magának egy hófehér bundát. A fehér bundát fehér cipővel viselte, ez nagyon elegánsnak számított akkoriban is. Hirtelen mindenki köszönt neki az utcán, olyanok is, akik korábban észre sem akarták venni. A megőrződött történet szerint ő ilyenkor nem viszonzta a köszönést, hetykén csak annyit mondott rá: *Köszönj, bundám, köszönj!* A művésznő már fiatalon is szeretett meghökkeneni másokat.

Horváth Anna két arca, melyet Ars poetica című szoborpárjában formált meg (terrakotta)

² Barát Mihály: Búcsú Horváth Annától. *Kárpáti Igaz Szó*, 86. évfolyam, 131. szám, 2005. október 13., 2.o.

Horváth Anna két arca fotográfián

A művésznő magánéletét illetően tudnunk kell, hogy a háború az emberi sorsokat is összekuszálta, és a szerelmek nem úgy alakultak, mint békeidőben. Horváth Anna sem találta meg a számára alkalmas férfitársat. Ebben bizonyára az is közrejátszott, hogy bár határozott jellem volt, mégis gátlásai lehettek a gyermekkorában kialakult hallásproblémájából fakadóan. Csecsemőkorában azt jóstolták vele kapcsolatban édesanyjának, hogy nem lesz hosszú életű, mert komoly szívproblémája volt, a gyermek közben mégis szépen felcseperedett, és értékes ember vált belőle. Az életidejét Horváth Anna tartalmasan töltötte úgy gyermekként, mint felnőttként, ám sohasem tudta figyelmét csak egy konkrét területre koncentrálni. Kezdetben csak kedvtelésből rajzolgatott, festett, ruhákat tervezett, majd megpróbálkozott a már gyermekkorában kialakult szenvedélyével, a szobrászattal is. Izgatta elméjét az anyag megformálása, kihívást jelentett számára a feladat, gyakran kísérletezett formákkal és technikákkal

Horváth Annával 50 éves születésnapja alkalmából H. Barta Lajos készített riportot a *Lányok, Asszonyok* című magazinban, ahol az iránt is érdeklődött, a

művészno mit tart a legutóbbi munkái közül a legjelentősebbnek. A válaszából megérthetjük, mennyire mélyen, szinte sejt szinten ivódott bele elméjébe – már gyerekkorától – a téglagyári munkások sorsa. Tizenhárom végigdolgozott év után, 33 évesen, 1958-ban hagyta ott a téglagyárat, 50 évesen mégis a gyárhoz kapcsolódó munkáját emelte ki megannyi fontos és meghatározó alkotása közül. „Negyvennyolc évvel ezelőtt, 1925-ben, nem messze attól a háztól, amelyben lakom, zajlott a téglagyári munkások sztrájkja: béremelést követeltek. A rendőrök tüzet nyitottak a sztrájkoló munkásokra. Megölték Káposzta Erzsébet téglagyári munkásnőt, három gyermek anyját. Én akkor egy éves voltam. A Gyár utca 27. számú ház falán – ebben a házban halt meg Káposzta Erzsébet – most az általam készített dombormű látható.

Horváth Anna ugyanebben az utcában lakik, a 12-es számú házban. Ablakából jól látszik a dombormű.

Az ablak előtt pedig munkába menet, munkából jövet téglagyári munkások haladnak el. Ők Horváth Anna szobrainak élő hősei, modelljei.”³

Google térkép utcaképe a Kisvasút utca 12. szám alatt található, sarki házon elhelyezett domborműről

A SORSFORDÍTÓ, ÚTINDÍTÓ DRÁVAI GIZELLA

Horváth Annában a téglagyári évek felerősítették vágyat a gimnazistaként elképzelt út iránt, hiszen művészeti vonalon akart továbbtanulni. Az agyag, ahogy már írtam, gyermekkorában elbűvölte, de igazán tanulmányozni a

³ H. Barta Lajos: Horváth Anna szobrász., uo., 28. o.

Horváth Anna Drávai Gizellát ábrázoló szobra (terrakotta)

téglagyári évek alatt állt módjában. Kimagasló olvasottsága, műveltsége, élénk személyisége fiatalon népszerűvé tette őt Beregszászban. Többen figyelemmel kísérték sorsa alakulását. Horváth Anna életének ebben a formálódó szakaszában barátkozott össze – a nála 13 évvel idősebb – Drávai (született Legeza) Gizellával, a beregszászi tankönyvszerző, műfordító magyar pedagógussal, aki ekkor már a város kulturális életének meghatározó személyisége volt, és aki elindította őt a művészi pályán.

Drávai Gizella (1911–1981) keze alatt nemzedékek nőttek fel a magyar nyelv és irodalom szeretetében, írók, költők, újságírók sokaságát indította el a pályán. Munkásságát 2000-ben Beregszász városa posztumusz Pro Urbe-díjjal ismerte el, egy ungvári közművelődési kör és egy diákoknak indított nyelvhasználati verseny viseli nevét. Egész fiatal korától, már a húszas éveiben jelentős szervezőmunkát végzett, a háború után Beregszászban elsőként indított irodalmi stúdiót a helyi mezőgazdasági, ukránból fordított napilap, a *Vörös Zászló* szerkesztőségében, Svéd Árminnal közösen. A pedagógusok, beregszászi és kárpátaljai

értelmiségiek körében nagy tekintélye révén véleménye mindig sokat nyomott a latban. Haláláig szoros barátságban állt a régió legtöbb alkotójával. A tanítás mellett pedagógiai cikkeket, tankönyveket, módszertani könyvet írt, magyar nyelvű diafilmeket szerkesztett, műfordítással is foglalkozott, Kocjubinszkij, Ivan Franko, Gorkij műveit fordította le magyar nyelvre.⁴

Fotó Drávai (született Legeza) Gizelláról

„Magyarországi szakemberek jártak át az óráira meglesni, hogyan tanít. Ámulva távoztak. Mert nem a hogyan volt az igazi vagy egyetlen kérdés. A módszer – ha az volt, de hiszen az is volt benne – a játékoságban és a gyermekszeretethez, minden kis lélek tiszteletében, a kreativitásban rejlett. A látszólagos rögtönzés mögött hatalmas előkészítő munka rejtőzött, amit már sem a gyermek, sem a kukucsáló felnőtt nem érzékelt. A kiváló tanárok mindig egy kicsit színészek is, és úgy vélem, Gizi néninek is egészen komoly előadói vénája volt, amit a tanításban remekül tudott kamatoztatni.”⁵ (Finta Éva)

⁴ <https://sites.google.com/site/ungparty/csarnok/dr%C3%A1vai-gizella>

⁵ <https://karpataljalap.net/2019/06/27/ujraszentelttek-dravai-gizella-felujitott-siremleket>

„... a következő éles kép már a kis paraszt-barokk ház belsejét mutatja, ahogy többedmagammal (csupa lánnyal) körbeüljük a súlyos tölgyfa asztalt, amelyen aprósütemények, gyümölcs, tea várt minket, Gizi néni pedig kényelmes foteljában ülve teszi, amit tett világeletemben: pulyát tanít.

Miről beszélgettünk, miről szolt az okítás Gizi néninél? Mi másról: nyelvről, irodalomról, történelemről, a szépről és a jóról, a szellemességről és a bölcsességről, a becsületről és az erényről. És olykor ezek ellentétéről is.”⁶ (Balla D. Károly)

Harmincas éveire, Drávai Gizellához hasonlóan, Horváth Anna is városának ismert személyévé vált, Beregszász pezsgő szellemi életének központi alakjává. Gizi néni Mozi utcai házában rendszeresen összegyűltek, szinte naponta, az értelmiségiek, magyarok és más nemzetiségűek, egy-egy kiadós beszélgetésre. Ez a két meghatározó személyiség kíváncsi lett egymásra, kíváltképp Gizella a fiatal, okos, de nagyhangú lányra, aki addig nem használta ki komolyabban veleszületett képességeit. Drávai Gizellával kötött tartalmas barátsága, az ő szuggesztív személyisége és pedagógiai érzéke tagadhatatlanul indítója lett ennek az értékes művészi életpályának. Ő volt az, aki forszírozta Horváth Annánál, hogy kezdjen valamit az életével, a tehetségével, és életvitelszerűen foglalkozzon a szobrászattal: „*Soha nem jutott eszembe, hogy művész legyek (...). Ezt Drávai Gizella piszkálta ki belőlem, akinek a nyitottsága, szabad gondolkodása, nagyvonalúsága számomra egy meglepően tágas világ volt. Csináltam ugyan szobrokat a gyárban, jöttek értük a területi központból és elvitték. Hogy hová kerültek, ma sem tudom. Keramikusnak indultam. Amikor szobrot is készítettem, egy idő múlva rájöttem: nekem nincs mondandóm a zománcos, mázas kerámiában. Ez a műfaj az én kissé szenvedélyes alkatomnak nem felel meg. Ahhoz játékosság kell, az enyémnél valamivel szimplább látásmód, nem karakteres. Nem bírja el a zománc. Aztán kezdtem terrakotta szobrokat csinálni, mert mindig szerettem volna mondani az embereknek valamit magunkról, magamon keresztül, amit csak én vettem észre. Hisz mindenki mást lát, csak nem tud róla számot adni. Ha nekem adatott a képesség, hogy számot adhatok a magam látásáról, akkor az engem kötelez valamire. Így lettem szobrász.*”⁷ Ezt követően hihetetlen gyors szakmai kibontakozásnak és szép karriernek voltak tanúi a kortársak.

⁶ <https://sites.google.com/site/ungparty/csarnok/dr%C3%A1vai-gizella>

⁷ Balogh Irén: Szabálytalan beszélgetés Horváth Annával. Beregi Hírlap (Vörös Zászló), 50. évfolyam, 83. szám, 1994. november 3., 2. o.

Drávai Gizella szinte családtaggá vált Horváthéknál. Mariska néni, Horváth Anna édesanyja egész garnitúrákat hímmzett neki. Mindig szívesen hímmzett a szobrásznó barátainak, így lett tele Drávai Gizella egész háza buzsáki motívumú, kék-piros függönyökkel ablakon, ajtón. A díszpárnák az ágyon és a fotelban, a terítők az asztalon – mind ki voltak varrva buzsáki, rábaközi, matyó, sárközi, kalocsai motívumokkal. De kunsági és kalotaszegi párnái is voltak a tanárnőnek, a keresztesemesek közül pedig a Rákóczi-hímmzés volt a kedvence. Gizi néni vérbeli pedagógusként mindennel tanított. A dohányzóasztalán maga tervezte és hímmzte terítő állt a magyar irodalom és a világirodalom legjelesebbjeinek nevével, piros-fekete fonállal kivarrrva. Akik megfordultak nála, ezekkel a tárgyakkal is bensőséges viszonyba kerültek.

A szobrásznó hatvanadik születésnapján, 1984 novemberében a *Beregi Hírlap* (korábban: *Vörös Zászló*) szerkesztőségének egyik tagja, Györke László köszöntötte a művészt visszaemlékezésével. Az újságíró ebben a cikkben leírt egy kedves történetet két szellemi mentoráról, Horváth Anna és Drávai Gizella szeretetteljes, vele bizalmas, szinte anya-gyermek-szerű kapcsolatáról: „*Most nem a jegyzetömböt veszem elő, hanem emlékeim között lapozok, hisz Horváth Annával még kisiskolás koromban ismerkedtem meg Drávai Gizella tanárnő – az örök emlékü Gizi néni – házában. Csak ámultam-bámultam, hogy bármilyen téma került elő, kettőjüknek mindegyikről volt véleményük. Gizi néninek inkább szíve, lelkesedése, heves érzelmi kitérősei hökkentettek meg, Anci néninek pedig higgadt, okos és mindig szabatosan megfogalmazott értékítéletei ragadtak meg. Ezek a délutánok egy életre szóltak – most már tudom. Emlékeim között igen elevenen él egy eset. Gizi néni hosszabb időre elutazott. Horváth Anna azt mondja egyszer nekünk:*

– *Pulya, van egy ötletem. Meszeljük ki a házat, míg a mama odavan.*

Kimeszeltük. Hárman voltunk: Horváth Anna, Finta Éva és én. Soha fizikai munkát így nem élveztem. Meszelővel a kezünkben Horváth Annától művészettörténetet, építészeti stílustörténetet tanultunk, közben ismerkedtünk az anyaggal, amivel dolgoztunk. S mindezt játékosan...”⁸

Drávai Gizella „*Azon kevesek egyike volt (...), akik a szovjet érában sem a hatalommal kötendő méltatlan kompromisszumokba nem hagyták magukat belekényszeríteni, sem olyan ellenzéki szerepbe nem sodródtak, amely miatt a közélet peremére szorulhattak, hivatásuktól eltiltathattak volna. Drávai Gizella úgy tudta képviselni a magyarságot és a magyar kultúrát, hogy ez*

⁸ Györke László: HORVÁTH ANNA JUBILEUMÁRA. *Beregi Hírlap* (Vörös Zászló), 40. évfolyam, 136. szám, 1984. november 3., 4. o

a missziója nem szenvedett csorbát sem az elfogadhatatlan megalkuvások, sem a csak kudarccal végződhető konfrontációk miatt.”⁹ – írja róla Balla D. Károly József Attila-díjas kárpátaljai magyar költő, író, szerkesztő, blogger.

A beregszászi hatos számú iskola falára Horváth Anna készített domborművet Drávai Gizella munkásságának emlékére. 2016-ban ugyanitt Horváth Anna-emléktáblát avattak. Az iskola egykori intézményvezetője, File Klára pedig a következőkkel emlékezett meg Beregszász és a kárpátaljai magyarok két meghatározó képviselőjéről: „(...) Beregszász kulturális életének mozgatórugói, meghatározó személyiségei voltak. Mindketten nagy hatással voltak tanítványaikra, ez felnőttként is kihatott életük alakulására.”¹⁰

Horváth Anna szobrász által készített emléktábla Drávai Gizella tiszteletére (terrakotta, aranyozott)

A KIBONTAKOZÁS – HORVÁTH ANNA MŰVÉSZETÉNEK KITELJESÉDÉSE

„Autodidakta volt. Szaktudományokat nem végzett, a maga erejéből építette föl saját magát, ami bizonyos önállóságot, szuverenitást is jelentett számára.”¹¹ (Espán Margaréta)

⁹ <https://sites.google.com/site/ungparty/csarnok/dr%C3%A1vai-gizella>

¹⁰ Emléktábla és múzeum Horváth Anna emlékére. Beregi Hírlap, 72. évfolyam, 5-6. szám, 2016. január 30., 2. o.

¹¹ Espán Margaréta: Horváth Anna-emléknap Beregszászban. Kiállítással emlékeztek a művésznőre. Kárpátalja, 14. évfolyam, 46. szám, 2014. november 14., 7. o.

Horváth Anna kortársaihoz képest későn, harmincnégy éves korában kezdte el hivatásos művészi pályáját. 1958-ban mutatta meg először munkáit egy beregszászi kiállításon. Harminc fölötti életkorokra pályatársai már több elismerésben is részesültek. A Horváth Annában megérett világ azonban harminc éves korán túl olyannyira teljessé vált, hogy mind technikai megoldásaival, mind formavilágával, ötleteivel, apró, hihetetlen részletgazdagságával, melyeket felfedezhetünk egy-egy alkotásán, több, évek óta a pályán lévő művész fölé emelte őt. Amint egykori tanítványa, Benkő György festőművész mesterére emlékezve idézte őt: *„alkotni a természetet követve kell, nem giccselni; az alkotás pedig kitartó, állandó munkát igényel.”*¹²

*Horváth Anna kislányt ábrázoló szobra 1958-ból,
első beregszászi kiállításáról.*

A szobrásznő magába szívta környezetét, eggyé vált vele, a részévé lett, ez volt működésének mozgatórugója és lokálpatriótáságának másik alapköve a családja mellett: *„Ki az a Horváth Anna? »Az egy olyan beregszászi ember;*

¹² Espán Margaréta: Horváth Anna-emléknap Beregszászban Kiállítással emlékeztek a művésznőre, uo., 7. o.

aki Beregszászban minden valamirevaló beregszászi embert ismer, az unokái, dédunokái arcán megleli a nagyapákat, édesapákat. Amikor rajzolok, ott vannak mind. Nekem nem kell, hogy modellt üljenek, sok-sok élmény fűződik a létezésükhöz, ami bennem van. Ezt hol szerezhettem volna meg másutt idegenben, közömbös közegben? Csak ott, ahol engem szeretnek, üldöznek, utálnak, ahol fontos vagyok. Másutt nem vagyok fontos»¹³

Horváth Anna családi kórust ábrázoló terrakotta domborműve

Horváth Anna ennek ellenére mindig kevésnek érezte magát, folyton tanulni és fejlődni vágyott. Nagyon becsülte, és érdeklődéssel figyelte művésztársait. Ez a figyelem és érdeklődés viszonzott volt, művészkollégáinak többségével mély barátságot kötött, sokan keresték a vidám természetű, kimagasló intelligenciával rendelkező szobrásznő társaságát. „(...) *nem egyszerűen Ukrajna érdemes művésze, hanem felvilágosító, pedagógus és filozófus. Vonzódnak hozzá az alkotói vénájú emberek: költők, festőművészek, szobrászok egyaránt...*

¹³ Balogh Irén: Szabálytalan beszélgetés Horváth Annával. uo., 2. o.

*Horváth Anna élete telített a művészet, az irodalom, a színház, az érdekes személyiségekkel folytatott beszélgetésekkel.*¹⁴ (Zoja Kucserenko)

„Sokáig csak keramikusként ismerték, ő azonban más műfajok iránt is érdeklődött. Kisplasztika, keramikusi, éremművészeti tevékenysége mellett sokat festett és rajzolt is: mindig voltak ugyanis olyan témái, amelyeket nem lehetett agyagban megvalósítani. Amikor elfáradt a szobrászkodásban, »pihenésképpen« akvarelleket, grafikákat készített. S a műfajt, a technikát mindig alárendelte a mondanivalónak.

*A grafika technikáját Kotljarevszkaja Mária dnyepropetrovszki művésznőtől tanulta egy kijevi alkotóházi tartózkodása idején. Kolléganőjét vizonzásul beavatta a kerámiázás rejtelmeibe.*¹⁵ (Dalmay Árpád)

Horváth Anna szignózott grafikája 1978-ból

„Tenálad nyilván sohasem következik be megtorpanás, leüledés, sohasem lesz lehetséges a teljes összegzés. Mindig új és új, meglepőnél meglepőbb látószögeket, térképezési módokat, megjelenési formákat, új és új mondanivalót találsz. Ez lehet az egyik oka, hogy munkád, személyed iránt már évtizedek óta nagy az érdeklődés. Kárpátaljaiakon kívül budapesti, kijevei, moszkvai kiad-

¹⁴ Zoja Kucserenko: Horváth Anna Kárpátaljáról. Beregi Hírlap (Vörös Zászló), 56. évfolyam, 96-97. szám, 2000. november 11., 3. o.

¹⁵ Dalmay Árpád: Horváth Anna könyvjegyei. Beregi Hírlap (Vörös Zászló), 36. évfolyam, 16. szám, 1980. február 5., 4. o.

ványok írtak rólad a nagyfokú elismerés hangján, művészetedet bemutatta a magyar, az ukrán és az orosz tévé, az Ukrajnai Dokumentumfilm-Stúdió külön filmet is forgatott kisplasztikáidról, szülővárosod – ezt is kevesen kapják meg! – még életedben külön múzeumot létesített alkotásaid számára. Minden okod megvan tehát arra, hogy elégedett, boldog ember légy. S az is vagy vajon?

Látod, ezt sokan szégyellik bevallani, úgy érzik, jobban illik hozzájuk a mű-síránkozás. Én nem szégyellem. Elégedett vagyok. Talán az új és új fölfedezés izgalma az, ami még most, ebben az életkorban is feszültté, s ezért boldoggá teszi napjaimat. Jó érzés, hogy sok-sok hűséges barát vesz körül; ezek mind várnak tőlem valamit, valami újat, valami még jobbat, de ennek fejében természetesnek tartják, hogy én is ezt várom tőlük. Megelégedéssel tölt el, hogy sikerült annak az emberi közösségnek a javára gyümölcsöztetni szerény tehetségemet, amely életet adott nekem, amely kitermelt magából, hogy talán volt antennám hozzá, hogy fölfogjam és továbbadjam e vidék varázsát... ”¹⁶

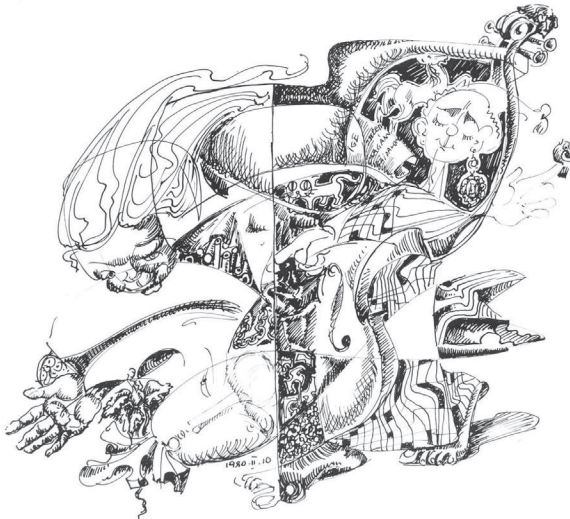

Horváth Anna Beregszász város részleteit ábrázoló plakettje, 1985

Anna keze mindig járt, az agya szünet nélkül dolgozott. A világra és az abban élő emberekre való nyitottságában is rejtett a különlegessége. Mindig ugrásra kész volt, mindent és mindenkit megfigyelt, kielemezett. A világ, az ember, a forma vizsgálatát sosem hagyta abba. Minden és mindenki érdekelte. „Rajzolok, mert szomjas vagyok, olyan, aki nem iszik eleget. Nem oltja a szomjamat, amit csinálok. Nem érzem azt a kis büszkeséget, mámort, hogy ezt én tudom csinálni, más nem. Rajzolok, mert ez a kötelességem. Valamit kaptam, amit vissza kell

¹⁶ Balla László (1993), uo., 99-100. o.

adni. Én most már mindent le tudok rajzolni a földön. De nem úgy, ahogy én szeretném. Nem a másokkal való összehasonlításban maradok alul, csak az én belső énemmel összehasonlítva. Abban vagyok kevesebb, amennyiben nem realizáltam magamban azokat a képességeket, amiket én magamban érzek, tudok. Most történt meg velem a héten, hogy festettem két képet: egy Krisztust és egy női portrét. S annak a parasztasszonynak a szeme olyan furcsa volt, olyan szép volt, s mögötte akkora széles, tágas világ húzódott, hogy én is észrevettem. Kicsit közelebb kerültem magamhoz. Innen a nyugalمام, innen az egészségem. Amikor azokat a parasztasszonyokat látod, észreveheted, mennyi azokon a variáció: az mind az én pillanatnyi hangulatom. Hol riadt, hol támadó, hol sunda, hol elégedetlen. De most a két képben megláttam a tökéletest. A teljesség volt a szemekben. Meg is döbbsentem: te jó Isten, csak nem értem a végére? S elkezdtem hamar rajzolni, vajon tudom-e folytatni? Van-e még ebből a nyugalomból, ebből a szépségből bennem?”¹⁷

Horváth Anna szignózott grafikája, 1980. február 10.

Horváth Anna a középszerűséget nem tudta megbocsájtani. Minden művész, tehetsége mértékétől függetlenül, szűrőként működik a világban. Megmutat valamit, rávilágít valamire, amit átengedett az agyán, a lelkén, s megteremt belőle egy másik dolgot.

¹⁷ Balogh Irén: Szabálytalan beszélgetés Horváth Annával. uo., 2. o.

„(...) a képző- és iparművészetnek is műveled szinte minden műfaját. Monumentális dekoratív térkompozíciók. Kisplasztika. Belső építészet. Grafika. Festészet. Éremművészet. Rézdomborítás. Díslettervezés. Kerámia... Mégis: melyik a fő műfajod?

Mikor melyik. Néha egy hirtelen ötlet, egy kezem ügyébe kerülő szerszám elég ahhoz, hogy más irányba terelje az érdeklődésemet, s van úgy, hogy évekig kitarok az újonnan választott szakterület mellett. De, ezen talán meg fogsz lepódni, megítélésem szerint a sokoldalúságom csak látszat. Én csak kíváncsi ember vagyok. Alkatilag az. Kíváncsi a világra, másokra és legfőképp magamra. Vajon meg tudom-e csinálni azt, ami éppen feladatul jutott nekem? Bűnös módon szeretem a megbízásokat, mert fölment a keresgélés bizonytalansága alól. Egyébként hányszor váltottál te is profilt! Látod, ez is kisebbségi létünk egyik jellemzője. Szegény az eklézsia, maga harangoz a pap alapon kevésségünkből nem mindig telik mindenre, azért azután vállalkozunk másra is, mint ami számunkra fontos.”¹⁸ – magyarázta Horváth Anna kérdezőjének, Balla Lászlónak.

Horváth Anna egy megrendelésre készített munkája.
Téma: az ékszer története

¹⁸ Balla László (1993), uo., 97. o.

Horváth Anna saját teremtményei között élt élete végéig. A lakása tele volt „gyermekkel”: lányokkal, fiúkkal, asszonyokkal, férfiakkal, ördögökkel, angyalokkal, Krisztusokkal. A polcokról, a falakról figyelték őt. Azok pedig, kik látogatói voltak ennek a világnak, megvizsgálhatták ezeket a teremtményeket. Én ezek között az alkotások között nevelkedtem. Horváth Anna teremtményeinek tekintete követett engem is otthonunk különböző részeiből. Én pedig cserébe nem tudtam nem figyelni rájuk. Ezek az ördögök, angyalok, munkásemberek, nők és asszonyok, parasztlányok díszes ruhában követték némán utamat.

Horváth Anna mindig örömmel fogadta a megrendelést, mert kihívást látott benne: *„Ha valamivel megkínáltak, nem az volt az első reakcióm, hogy vajon meg tudom-e csinálni, vagy nem, hanem a kíváncsiság önmagam iránt, hogy képes vagyok-e rá. Elég rizikós dolgok is voltak, amelyek nem sikerültek, mert nem is sikerülhettek. A kudarcaimat úgy kellett elviselni, hogy én vállaltam, s nem hibáztattam érte sem az embereket, sem a körülményeket: csak magamat. A magam szorgalmát, erőfeszítéseit nem fektettem be eléggé. Az első időkben szorongtam a megrendelések miatt, mert nem tudtam az elfogadott vázlateimát lemásolni: hiányzott belőlem az ismétlés képessége. Aztán rájöttek a szövetségben, hogy fölösleges tőlem a vázlat lemásolását kívánni, hanem külön zsűrizték a kész alkotásokat, és akkor mindig győztem. Még azt is elértem, amivel kevés művész dicsekedhet: megháromszorozták a honoráriumomat azok, akik nagyon kényesek voltak a pénzre, mert a mű, amit csináltam, jobb volt, mint a vázlat. A végső győzelem mindig az enyém. De addig ki kell bírni! Összeszorított fogakkal! Addig nincs kegyelem! Addig csak kételkedhetsz magadban, csak érezheted, hogy kudarc! Addig csak várhatod, hogy valaki feloldoz a nyomorúságból! Ez a nyomorúság persze nem úgy értendő, ahogy a nyugdíjasok mostanában szokták emlegetni, hanem a kicsinység tudatának a nyomorúsága, hogy hát ennyi, és nem több?”¹⁹*

Horváth Annának nem telt el napja anélkül, hogy legalább ne rajzolt volna pár alakot egy füzetbe. Harmincnégy éves elmúlt, mikor elkezdte a pályát, amit már nem tudott tovább elkerülni. Lételeme volt a teremtés. A természetben az idő sokféleképpen értékelődhet. A tiszavirág csak egy napig él, de azt az egy napot arra fordítja, hogy beteljesítse sorsát, s valószínűleg nincs tudatában idejének csekély tartamával. A holló akár több száz évet is él a földön, mégsem cselekszik másképp, mint a tiszavirág. Bármennyit is él, a feladata beteljesítésén dolgozik. Így volt ezzel Horváth Anna is. Nem

¹⁹ Balogh Irén: Szabálytalan beszélgetés Horváth Annával. uo., 2. o.

Egy szoborkompozíció tervezete Horváth Annától

számít, hogy pályáját mikor kezdte el, mert beteljesítette célját: megteremtette azt, amire ő teremtdött.

A művésznő 1958-ban először szerepelt szobraival kiállításon. Kreativitása és sokoldalúsága hamar hírnevet szerzett neki. *„A 60-as évek elején egy, a Kárpátalja népi építészetéről készült film tanácsadója volt.*

*Egy róla készült dokumentumfilm bemutatta alkotás közben és a már elkészült szobrait is. Már akkor úgy fogadták alkotásait, mint a költői ábrázolás állandó útkeresését.”*²⁰ (Zoja Kucserenko)

*„Kárpátalján akkor még nem volt szobrászati szakosztály. Horváth Annát a moszkvai szakosztály fogadta kebelére, regisztrálta be. Megkapta azt a privilégiumot, hogy a katalógusba – mert szobrait számos kiállításra vitték, olykor utólag tudta meg csak, merre mindenhová – a neve mellé beírták városunk, Beregszász nevét is.”*²¹ (Balogh Irén)

1959. június elsején új helyen kezdett dolgozni, felvették a beregszászi mozi státuszon kívüli plakátfestőnek, ahonnan a szerződés lejártával elment. Bár már elkezdődött szobrász pályafutása, azt tudni kell, hogy hivatásos szobrász annak idején is ritkán élhetett meg tisztán csak a művészetéből. Az állami megrendelések rendszertelenek voltak, azokért nagy harc folyt, Ungváron történt az elosztás. Horváth Anna csak akkor utazott Ungvárra, ha feladata volt arra, vagy gyűlés volt, vagy őt bízták meg valamivel. *„Beregszásznak lelkes polgára volt. Nem vonzották a nagy művészeti központok. Ebben a kisvárosban élte le életét, mégis tudott az egész világban gondolkodni...”*²² (Espán Margaréta)

²⁰ Zoja Kucserenko: Horváth Anna Kárpátaljáról, uo., 3. o.

²¹ Balogh Irén: Szabálytalan beszélgetés Horváth Annával, uo., 2. o.

²² Espán Margaréta: Horváth Anna-emléknap Beregszászban. Kiállítással emlékeztek a művésznőre, uo., 7. o.

Élete során mégis több alkalommal előfordult, hogy állami megrendeléseket nyert el. Leginkább emlékmű jellegű köztéri szobor megalkotására írtak ki ilyen típusú pályázatot. Több alkalommal kapott megrendelést vidéki művelődési központokba és üdülőközpontokba beltéri szobrok vagy fali domborművek készítésére. Ezekről a megrendelésekről, illetve a művek utóéletéről keveset tudhatunk. Némely esetben bizonyos, hogy a kihelyezett művek megrongálódtak vagy el is tűntek. Így jártak például a beregszászi geológusok központjának épületében lévő domborművei az anyag misztériumáról, az egykori házasságkötő terem főfalára készített családfa kompozíciója (mind a szerkezet, mind a figurák megrongálódtak), de az egykori ékszerbolt falait díszítő, az ékszerek történetét dekoratívan, a művészettörténet felől bemutató hatalmas, színes táblái is, amelyek fa alapra készültek, s amelyeket a helyi bútorgyár magas fényű lakkréteggel borított elkészültük után. *„Munkái sok beregszászi középületben láthatók. Horváth Anna domborművei díszítik a Kárpátukrajnai Borkóstoló Pavilont. Már évek óta ő tervezi a Beregszászi Népszínház magyar művészegyüttesének díszleteit.”*²³ (H. Barta Lajos)

Zsgyenyijevóban (Szarvasháza, Munkácsi járás), egy Kárpátokban lévő üdülőtelep (Forel', Likuval'no-Ozdorovchyy Komplex) belső udvarában elhelyezett monumentális szobra (csurgó kút)

Mivel az állami megrendelések kiszámíthatatlanok voltak, Horváth Anna az önfenntartásáról szabályos munkaviszony keretén belül gondoskodott. Így kerültek sorra a munkakönyvben szereplő különböző megbízások. Azt is meg kell jegyezni, hogy az agyagból való szobrászkodás drága műfaj. Az agyag megvásárlásán túl költségei voltak az égetésnek, a felületkezelésnek, esetleges

²³ H. Barta Lajos: Horváth Anna szobrász., uo., 28. o.

zománcozásnak, a sókkal színezés eljárásának. Egy-egy állami megrendelés arra volt elegendő, hogy a beérkezett jövedelemből be tudjon ruházni a következő munka elkészítésébe. A szobrászról jól ismerte az agyag természetét, tudta, akármilyen minőségű agyaggal nem lehet dolgozni. Ki gondolná, hogy annyi féle karaktere van ennek a lábunk alatt heverő matériának? Laikusként csak a színét látjuk, ami hol halványabb, hol sötétebb. Rugalmasságában, képlékenységében, plaszticitásában, sűrűségében, az agyagszemcsék méretében is nagyon eltérőek lehetnek az agyagok. A művészről, ha csak olyan agyaghoz tudott hozzájutni, amelyből nem szívesen dolgozott, mert az nem rendelkezett azokkal a tulajdonságokkal, melyekre szoborépítési módszereit alkalmazhatta volna, akkor azt valamilyen egyéb anyaggal (fűrészporral, kávézaccal, a samott esetében kő- vagy márvány zúzalékkal) összedolgozva tette a maga számára használhatóbbá. Szívesen dolgozott samottból is. Ezek a fehér színű szobrok jól viselték a színezés lehetőségét, hátrányuk csak a meglehetősen nehéz súlyuk volt. Kerámiából karton vastagságú, légiesen könnyű szobrokat építhetett a maga által kidolgozott technológiával. A szobrászról munkássága során mindenféle anyagot sikeresen munkált meg, az agyag mellett faragott követ, fát, készített domborműveket rézből és más fémből. A gipsz adottságait nem csak öntvényeknél használta. Az anyag kötési sebességét különböző módokon lassította le a hozzákevert adalékok által, így hagyományos értelemben véve szobrászkodott magának az anyagnak a felhasználásával is. Erre jó példa a beregszászi házasságkötő teremben az egykor a helyiség fő falát díszítő családfa-kompozíciója. A kompozíció minden eleme, magát a fa elágazását mutató szerkezet és az elágazások „fészkeiben” helyet foglaló emberpárok is gipszből készültek. Azért, hogy ezt a könnyű és formázásra nem alkalmas anyagot agyagszerűen tudja használni, többnyire összedrótózott papír alapra építette a figurákat. Mint annyi minden az évek során, sajnálatosan ez a szoborkompozíció is tönkrement, csak egy-egy figura maradt meg belőle.

Horváth Anna kíváncsisága és alkotószelleme nem merült ki az anyaggal való játékban, kísérletezésben. Több műfajban is kipróbálta magát, sikeresen: „(...) érmészként igazán magas rangot vívta ki, az elsők közé emelkedett Ukrajnában, ha nem ugyan a legelső helyre, hiszen többször előfordult, hogy egymagad képviselted a köztársaságot nemzetközi éremművészeti kiállításokon. Melyek is voltak ezek?

– *Nemzetközi Fidem-tárlatok Varsóban, Krakkóban, Budapesten, Berlinben, Bukarestben.*”²⁴ A felsorolás nem teljes.

²⁴ Balla László (1993), uo., 98. o.

H. Barta Lajos 1974-ben keletkezett riportjában, melyet a művészno szü-
letésének 50. évfordulója alkalmából készített, így összegezte Horváth Anna
pályájának addigi nemzetközi kifutását: „(...) első kiállítása óta eltelt esztendőök
alatt számos városi, megyei, ukrainai és országos kiállításon vett részt műveivel.
1970-ben egy moszkvai kiállításon mutatták be alkotásait, 1972-ben pedig ismét
a fővárosban, az első Országos Kisplasztikai Kiállításon. Műveit ma már ismer-
rik az NSZK-ban, Lengyelországban és természetesen Magyarországon is.”²⁵

1.

2.

3.

Horváth Anna által készített plakettek:

1. Öregék nyári pihenője, 2. Virrasztó asszonyok, 3. Beethoven

„Horváth Anna ma vidékünk egyik legsokoldalúbb művésze: szobrász,
keramikus, érmész, festő, grafikus, díszlettervező, belsőépítész. Alkotásai
többször szerepeltek országos és nemzetközi képzőművészeti kiállításokon.”²⁶
– méltatta munkásságát Dalmay Árpád újságíró.

A hatvanas évek végéről találunk olyan újságcikket, melyből arról értesülünk
a művészno egy kiállítása kapcsán, hogy kivételesen nem csak szobrokkal vagy
plakettekkel szerepelt: „Eddig csak a kiállítás kerámiai részéről szoltunk. De nem
hallgathatunk a grafikáról, a festményekről sem. Az eddigi kiállításokon ezek a
műfajok háttérbe szorultak s meg kell mondanunk, teljesen alaptalanul. A sok
festmény közül nehéz kiválasztani néhányat, nyugodtan állíthatjuk, hogy mindegyik
jó, művészi tökéletességében nem marad el a kerámiák mögött. A hideg és a meleg
színek ellentétén épülő Falusi délután, a nagyszerű jellemábrázoló készséggel
megkomponált portrék, a gyönyörű verhovinai népviseletet dokumentáló Rahói
asszonyok és sok-sok más festmény arról tanúskodik, hogy Horváth Anna ebben
az eddig kissé elhanyagolt műfajban is maradandót fog alkotni.

²⁵ H. Barta Lajos: Horváth Anna szobrász., uo., 28. o.

²⁶ Dalmay Árpád: Horváth Anna könyvjegyei, uo., 4. o.

Hiányoljuk viszont, hogy a kiállításon egyetlen fém domborítás és linoleummetszet sem szerepel, pedig a közelmúltban sok jó alkotást láttunk Horváth Annától ezekben a műfajokban is.”²⁷

Horváth Anna parasztházaspárt ábrázoló festménye

Horváth Anna grafikai készségét több formában is kamatoztatta. Dalmay Árpád egyik újságcikkében, 1980-ban a művésznő sokoldalúságának egy kis darabját mutatja be: az ex libriseket. A szobrásznő a 60-as évek közepén kezdett el ex librisekkel foglalkozni, de ezeket a könyvjegyeket csak barátainak készítette. Kárpátalján akkor kezdett divatba jönni a műfaj, ez kelthette fel a közel 10 éve pályán lévő művész kíváncsiságát. Grafikában mindig is otthon volt, az ex libris

²⁷ Csanádi György: Igazi realista művészet. Beregi Hírlap (Vörös Zászló), 25. évfolyam, 107. szám, 1969. szeptember 11., 4. o.

pedig kisgrafika, amely nagyon illett Horváth Anna munkatempójához. A művésznő mindent gyorsan, egy lendülettel szeretett elkészíteni, amíg a gondolat, érzés megvolt benne, s kitarzott. A kisgrafika elterjedéséért, népszerűsítéséért sokat tettek a könyvbarátok szervezetének aktivistái. „Mind több művész készít könyvjegyeket. S Horváth Anna két berehovói tanítványával – Ortutay Zsuzsannával és Finta Évával – e miniatűr remekművek leglelkesebb propagátorai közé tartozik.

Horváth Anna ex librisei nyitott könyvek, első pillantásra meg tudjuk állapítani, ki a tulajdonosa – író, művész, történész, újságíró, tanár, kétkézi munkás. S nemcsak foglalkozásáról szerzünk azonnal tudomást, hanem érdeklődési köréről, jellembeli tulajdonságairól is. Legtöbb könyvjegye egy-egy ragyogó szimbólum, de szívesen rajzol berehovói motívumokat, gyakran merít ihletet vidékünk múltjából (Esze Tamás beregszászi zászlóbontása, Czabán Samu tevékenysége) és jelenéből.

Horváth Anna könyvjegyei teljes mértékben kifejezik egy-egy személy vagy szervezet egyéni jellegét, egyediségét, megismételhetetlenségét.”²⁸ Maga a művésznő így fogalmazott a kisgrafikai műfaj műveléséről: „S ha ezt olyan minőségűen csináljuk, hogy az megüti a művészi érték mércéjét, akkor missziót teljesítünk”²⁹. Dalmay Árpád pedig, válaszul Anna gondolatára, így zárja a művészről írt cikkét: „És Horváth Anna nemcsak vallja, hanem teljesíti is ezt a nemes küldetést.”³⁰

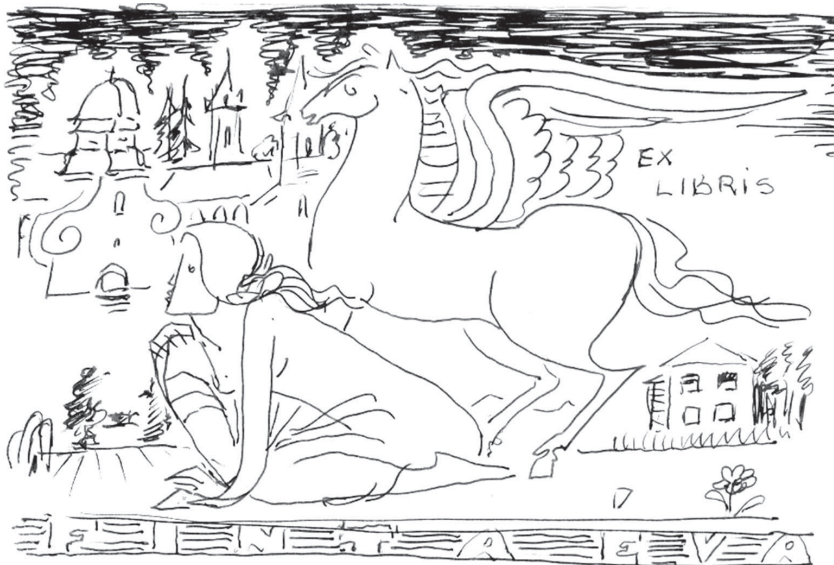
Horváth Anna grafikai munkái kivételesek, képi és formaviláguk rendkívül egyedi és gazdag. Anna fénykorában ontotta magából a rajzokat. 1999-ben 100 magyar katonáról készített grafikát, amelyekből kiállítást is szerveztek. A kiállítás nem maradt visszhang nélkül. „*Letisztult, kész műretek minden rajza. Száz grafikát készített a második magyar hadsereg tragikus sorsának emlékére. Száz grafika, száz sors: a fiatal katonák mellett öreg, fejkendős asszonyok, az özvegyek, a fiút gyászoló édesanyák, a kedvest egész életükben sirató nők. Történelem, a mi tragikus történelmünk. Vesztéseink, hiányaink... E sorozat egy része megjárta már a megyei kiállítótermeket, más részük még várja, hogy közönség elé kerüljön. Mikor és hol? S vajon itt, Beregszászban lesz-e, aki kiállítást szervez műveiből? A szomszédos Nagyszőlősen már készül egy Horváth Anna-kiállítás: ott van hol és kinek szerveznie...”³¹ (Szilvási Irén)*

²⁸ Dalmay Árpád: Horváth Anna könyvjegyei, uo., 4. o.

²⁹ Dalmay Árpád: Horváth Anna könyvjegyei, uo., 4. o.

³⁰ Dalmay Árpád: Horváth Anna könyvjegyei, uo., 4. o.

³¹ Szilvási Irén: Horváth Anna köszöntése. Beregi Hírlap (Vörös Zászló), 55. évfolyam, 126-127. szám, 1999. november 6., 3. o.

Horváth Anna barátjának, Finta Éva költőnőnek szánt ex librise

Horváth Anna kisebbségi létből indult. A Kárpáti Igaz Szónál egykori főnöke, Balla László készített vele riportot. A hosszú beszélgetés során nem kerülhették el a kisebbségi-többségi társadalom megítélésének, és a magyarság megmaradásának kérdését sem. „Magyarságom, emberségem, művészetem értékelése tekintetében talán elég lesz kommentár nélkül felsorolnom néhány tény. A moszkvai televízió tavaly háromszor egy-egy félórás műsorban adott számot létezéséről, ezután a világ sok országából és honi régiókból Vlagyivosztoktól Szentpéterváron át Nyikolájevig és Harkovig szeretetteljes és néha zavarba ejtően rajongó levelekben írták meg az emberek a véleményüket arról, amit igen csetlő-botló, magyaros fogalmazású orosz nyelven mondtam el a feltett kérdésekre. Az már természetesebb, hogy a Debreceni Mihály készítette, nemrég sugárzott tévériportra is élénk volt a reagálás a magyar nyelvi szférából. Ebből, azt hiszem, az a tanulság, hogy nem árt az, ha kölcsönösen megbecsüljük a saját tulajdonainkat.”³²

Bár életében ő sem lehetett próféta saját hazájában, azaz szülővárosában, hiszen a lakosság a vasutas apa lányát látta benne, aki pályafutását a téglagyárban

³² Balla László (1993), uo., 94. o.

kezdte, s ezt a tényt nem írta felül egy birodalom elismerése és ünneplése, kitartóan tette a dolgát: „(...) további sorsunk alakulása elsősorban rajtunk múlik. Másoktól ne várjunk sokat, magunknak kell megküzdenuünk a létünkért. Hogy ez sikerül-e, az szerintem elsősorban attól függ, mennyire ismerik fel a kárpátaljai magyarok saját értékeiket, mennyire tudatosul bennük, hogy ezeknek az értékeknek az ápolásáért, a gyarapításáért érdemes itt maradni; egyúttal annak is rögződnie kell az elmékben, hogy a fennmaradáshoz épp ezeknek az értékeknek a gyarapítása a legjobban célravezető út, s nem a hangoskodás, hazafiúi érzelmeink állandó fennen hangoztatása, még kevésbé az a szélmalomharc, amelyet (de sok példa van rá!) egymással vívunk azért, hogy »ki a magyarabb magyar«. Én hiszek benne, hogy »a minőség forradalma« előbb-utóbb végbemegy nálunk.”³³

Horváth Anna József Attilát ábrázoló grafikája

³³ Balla László (1993), uo., 95. o.

Horváth Anna grafikája, melyen lakása ablakában áll, és felette magasodik élettörténetének részleteivel a város

ADAMCZYK KATALIN

SZERELMI MÁGIA KÁRPÁTALJÁN A MAGYAROK ÉS AZ UKRÁNOK HIEDELEMVILÁGÁBAN

A kárpátaljai ukránok és ruszinok mindennapjaiban már a kezdetektől kiemelkedően fontos szerepet töltött be a spiritualitás. A pogány istenek imádását, akárcsak a magyaroknál, felváltotta a keresztény vallás, mindemellett a naptári ünnepek rituáléiban napjainkig tetten érhetőek az archaikus elemek. Ukrajna-szerte elterjedt szokás, hogy krízishelyzetek esetén a kétségbeesett emberek gyógyítók, látók, javasasszonyok szolgáltatásait veszik igénybe. A szomszédos Románia területén általában az ortodox pap vagy a kaluger, a mágikus erővel felruházott ortodox szerzetes, esetleg apáca látja el ezt a funkciót¹. Ez a tendencia máig érvényes Kárpátalján is, nemcsak a pravoszláv vallású ukránok, hanem a keresztény felekezetű magyar lakosság körében is, legyen akár protestáns, akár görög- vagy római katolikus. Megjegyzendő, hogy a kárpátaljai ukránok a valós élet gondjainak megoldása mellett az elhunyt lelkek megnyugtatására is a mágiához folyamodnak. Hogy a kárpátaljai magyarok nagyobb településein és városaiban is fellelhetőek ezek a hagyományok, annak bizonyára marginális helyzetünkben és a ruszinsággal való szorosabb etnikai kapcsolatainkban kereshetjük az okát.

A Magyar Néprajzi Lexikon a szerelmi varázslásokat az egyéni boldogulás mágiájának témakörén belül tárgyalja.² A cselekmény célja alapján a szerelmi rontások két fajtáját különböztetjük meg: a hozzárontást és az elrontást. Ez előbbi célja szerelem, a nemi vágy felkeltése, a kiszemelt fél magához láncolása, ilyenkor tehát a rontó egy személyt „magához ront”, azaz érzelmeit maga felé fordítja. A másik, szintén gyakori eset, amikor két szerelmes személyt „elrontatnak”, elfordítanak egymástól. Ilyenkor a rontó egy harmadik fél, aki féltékenységből, irigységből idegeníti el egymástól a szerelmeseket³

¹ Lajos: 2009:69. (Lásd még: Czégényi 1999; Gagyí 1998; Graf 2001; Keszeg 2006; Komáromi 1996, 2009; Pákay 2004; Peti 2003, 2007; Simon 2002)

² Magyar Néprajzi Lexikon VII. Kötet → SZERELMI VARÁZSLÁS

³ Dömötör 1981:161, Luby

akár impotenciát, meddsőséget előidézve, de gyakori eset, hogy a társadalmi különbségek miatt, „guba a gubához, suba a subához” elv alapján, maguk a szülők próbálnak szerelmi varázslás által a fiatalok közé állni. A boszorkányperek ide vonatkozó anyaga rendkívül gazdag, de saját gyűjtésem során is számos adatot találtam a Beregvidéken, ami azt bizonyítja, hogy a szerelmi varázslások a magánélet mágiájának egyik legfontosabb részét alkották. Míg a házasság termékenységére és sikerességére irányuló mágikus cselekmények a közösség jóváhagyásával történtek (máig rengeteggel találkozhatunk lakodalmak és eljegyzések alkalmával), addig a hozzárontást és elrontást titokban végezték, mivel ezt a közösségi erkölcs elítélte.⁴

A MEGÉTETÉS/MEGITATÁS

A szerelmi rontások egyik legelterjedtebb formája volt a megétetés. Ez a módszer az analógiás kapcsolaton alapul, vagyis a mágikus cselekményhez a rontó személy saját haját, szeméremszőrzetét, körmét, váladékát csempészte a célszemély ételébe vagy italába. Mivel az áldozat elfogyasztja a rontó személyes tartozékát, szoros kapcsolatba kényszerül a rontóval.⁵ A megétetésről tiszacsomai adatközlőm így nyilatkozott: *„Van ilyen, tudom. Mármint szerelmi rontások, meg mindenféle rontások. Nekünk a tehenet azt megrontották, de csináltak emberrel is ilyeneket. Én a lányomnak mondtam, mikor mentek a vőlegényével valami eljegyzésre, vagy szülinapra, hogy meg ne egyenek semmit, még egy almát se. Inni is csak, ha előttük töltik és mindenki abból az üvegből iszik. Mert a faluban nagyon értenek ehhez. Főleg a L., az ugri orosz, vagy hucul. Ők már akkor felhúzták a gyűrűt (a lányomé – a szerző), de azért féltem, mert a L. a lányának akarta, vót is köztük valami, de a fiúnak végül nem kellett. Osz, persze haragudott, meg hozzá akarta tenni a lányához mindenképpen. Azon a születésnapon nem is ettek, nem is ittak, azt mondták, meg vagynak csömölve, nem kell semmi, szedtek valamit a tányérra, de nem ették. Ott nem is sikerült neki semmit csinálni, de később sajnos igen. Akkor már házások voltak, és minden gyerek elment a lányomtól. Mondták is, hogy az asszony rábőjtől, meg gyertyát visz a kereszthez, ott imádkozik rá. Az ukránok nagyon tudják ezt, meg fekete bőjtöt is tartanak, nem esznek, nem isznak kilenc napig, hogy a másíknak baja legyen. A lányom régebben a szomszéd faluban dőgozott,*

⁴ Dömötör: 1981:161.

⁵ Magyar Néprajzi Lexikon VII. Kötet → SZERELMI VARÁZSLÁS

oszt ott az egyik mondja, hogy megnyírja, fodrásznak tanult. Hát vót ott egy másik nő, én nem ismerem, csak a lányom mondja, hogy először azt nyírta meg, oszt összeseperte a haját, vitte kifele a szemetesbe. Az meg nem hagyta, azt mondja, az ű haját nehogy kidobja, mert avval akárki meg tudja rontani. Dobja a spórba, oszt egésse el. Dehát nyár vót, nem is vót ott csak villanyspór. Akkor, azt mondja, adj egy zacskót, hazaviszem, én eltüzelem. Na, akkor mán ő sem merte otthagyni a haját, ő is hazahozta egy zacskóba, amit levágott, oszt itthon elégettük.”⁶

Egy másik beregvidéki adatközlő saját magán tapasztalta a megétegetést: „O. miatt váltam el az első feleségetől. Nem tudom, mit akartam tőle, de nem bírtam kiverni a fejemből, akárhogy is volt, csak üzent, és mentem hozzá Baktára⁷. Pedig bolond volt, az egy nemnormális nő, tudtam is, állandóan veszekedtünk, még verekedtünk is, képes volt nekem jönni, ha valami nem tetszett neki, de akkor sem tudtam elengedni. Egyszer nagyon csúnyán összevesztünk, több hónapig nem is láttam, hát, csak üzen az öccsével, hogy menjek Baktára, mert beszélni akar velem. Odamentem, de már rossz érzésem volt. Kérem, mit akarsz, minek hívtál ide? Oszt mondja, ukránul, mert ukrán, de ért azért magyarul is, hogy mit idegeskedek, nyugodjak meg, ígyunk egy kis bort. Kimegy a konyhába borért. Nekem meg olyan gyanús volt, hát utána mentem, lopózva, látom, ki van öntve két pohár bor. Nekem, meg magának. Az egyikbe meg látom, önt valamit belefele. Elkaptam hátulról, de a torkánál fogva, mondom: meg akartál mérgezni, te szuka, mit tettél bele? Mondd meg, vagy megfojtlak! Most így utólag szégyellem is, de akkor olyan dühös lettem, mert azt hittem, meg akar ölni. Ő meg kiabál: „Пусьму, нусьму! Це не яд – це мій кров. Якщо вусьму, мені не забудеу!” (Puszté, puszté! Ce ne jad – ce mij krov. Jakscso vépjés, menyi ne zábudes!)” Magyarul: Engedj el, engedj el! Ez nem mérég, ez az én vérem, ha megiszod, sosem felejtess el engem!⁸ Vagyis a menstruációs vérével akart megitatni. Úgy megutáltam emiatt, hogy rá se bírtam többet nézni. Ilyet normális ember nem csinál.”⁹

2010-es kutatásom során¹⁰ interjút készítettem egy beregszászi javasasz-zonnyal, Irénke nénnel. Több, szerelmi rontásról szóló történetet osztott meg velem, az egyikben ugyanaz a módszer, vagyis a menstruációs vér

⁶ Saját gyűjtés, 2022, Tiszacsoma.

⁷ Nagybakta – ukrán-magyar vegyes lakosságú falu a beregszászi járásban.

⁸ Saját fordításom ukrán nyelvről

⁹ Saját gyűjtés, Tiszacsoma, 2010.

¹⁰ Az említett gyűjtést 2015-ben teljes egészében publikálta a KMMI, lánykori (Koszttyú Katalin) nevemen.

borban való megítatása szerepel: „*Muzsalyban él egy házaspár; az asszony virágoskertek gondozásával foglalkozott, a férje pedig a magyarországi konzulátuson dolgozott vezető beosztásban. Már nagy lányuk volt, éppen akkor gyermeket várt. De állandóan betegeskedtek. Kiderült, hogy az apjának volt egy szeretője Magyarországon, és az adott neki mindenféle ajándékokat, amin rontás volt. Ezeket az ember hazahozta a feleségének meg a lányának, és ebből lett a baj. Mikor eljött a kislány, letekertem, kártyát vetettem, mondtam neki, hogy nagy bajban van a család, de főleg az apja, és ha jót akarnak maguknak, holnap hozza ide az apját is és az anyját is. Másnap el is jöttek. Letekerem¹¹ az apját. Nagy, magas férfi volt. Elkezdek neki kártyát vetni, hát látom, hogy mi van. Kérdezem tőle: ugye, Vologya, neked nőd van az asszony mellett? Az ember majd összerogyott a meglepetéstől, hogy én ezt tudom, de nem volt hajlandó semmit válaszolni, mert a szobában volt a lánya meg a felesége is. Hiába kérdeztem tőle, hogy hívják a csábítóját, egy mukkot se szólt. Na, mondom, nem is kell, látom én az igazságot, mindjárt megjósolom, ki az a rongy asszony. Le is toltam rendesen az embert, hogy vetemedhet ilyesmire valaki, akinek kedves, derék felesége és várandós lánya van. Hisz neki már a családjának kellene örülni, és annak, hogy nemsokára nagyapa lesz. Nézem én a kártyát, hogy meglássam, mi a neve a nőnek, hát pont bejön a testvérem, akit Margitnak hívnak. Kérdezem az embert, hogy hívják a testvérét, mert most vetettem a családjukra kártyát, hát mondja, hogy Mártának. Erre pont átjön Manyi néni, azaz Mária. Na, mondom, három a magyar igazság, ha jóslás*

¹¹ A „letekerés” a rontások felismerésére és levételére alkalmazott, tojással (általában 3, 6, vagy 9 darabbal) és egy pohárnyi szentelt vízzel történő eljárás. 2010-ben interjúalanyom, a javasasszony Irénke néni mesélt a letekerésről: „Úgy tekerem le a rontást, hogy a képen, ahol a nő is, meg a férfi is rajta van, erre ráteszek egy fehér papírt, és csak ott vágok ki egy kis kört, ahol az ember feje van, hogy csak az látszon, és így tekerem le a tojás kötetést. Csak úgy imádkozok, hogy soha ne kerüljenek egytűvé (...) Megfogom a tojást, ráteszem az ember arcára, ami kilátszik a papír alól, forgatom a tojást, és közben ezt mormolom:

*„Az Atyának, a Fiúnak, a Szentléleknek nevében, Ámen.
Drága Úr Jézus, Krisztusom, kérlek tiszta szívemből,
hogy hallgasd meg az én imámat, hogy segíts Vologyának,
hogy legyen erő, egészség, hogy a rosszat elvegyem,
A jó maradjon a családjával és a gyermekeivel.
Ne gondolj senkire se, csak a családod legyen a szívedben! Ámen.”*

És akkor fogom, szentelt vizet töltök a pohárba, végiggörgetem a képen a tojást, majd a pohár peremén, majd megint a képen, és mondom, hogy: „Az Atyának, a Fiúnak, a Szentléleknek nevében, Ámen.” És akkor megtöröm a tojást, és beleteszem a vízbe. És a képre ráfröcskölöm a vizet, és közbe is mondogatom, hogy „Atya, Fiú, Szentlélek, Atya, Fiú, Szentlélek, Atya, Fiú, Szentlélek...”

közben megjelenik három M-betűs név, akkor biztos, hogy a te szeretőd neve is M-mel kezdődik. Máriának hívják, mondja az ember. Nem tudom, hogy jött ez az agyamba, de rögtön felkiáltottam: piszkos kubai némbor! És valóban, azt mondja az ember, tényleg kubai származású az asszony, de már jó ideje Magyarországon él. Na, mondom az embernek, azonnal kezdjen el vetkőzni, zoknitól kezdve gatyáig mindent vessen le. Mondom, ne féljen, itt az uramnak a ruhája a szekrényben, hiába meghalt rég, én nem dobtam ki, felvesz majd abból valamit, míg hazamegy, csak vessen le mindent. Mert az a nő megrontotta a ruháját. Még azt is megparancsoltam az embernek, hogy ne hagyja a feleségének, hogy kimossa a piszkos ruháját, hanem csomagolja be neki egy zacskóba, és vigye el nála, ő majd kimossa. Úgy rontották meg, hogy megittatták vele a rontást. Az ember elvitte a bort a nőnél, az beleöntötte a menstruációját, és azzal rontotta meg. Mikor levettem a rontást, felment az ember a nőhöz, megint vitt bort. Egyszer csak jön a nő barátnője, nyomja a férfi kezébe a poharat, hogy igya meg. Na, azt mondja az ember, én ezt nem iszom meg, cseréljük ki a poharat, és te idd meg az én boromat. De a nő nem volt hajlandó beleinni, és így már a férfi számára is nyilvánvaló volt, hogy igazat mondtam neki. Azóta még csak látni sem akarja azt a nőt, és boldogságban, békességben él a feleségével. A legtöbb szerelmi kötést menstruációval végzik, lehet kávéba, borba, teába önteni, és ha azt egy férfi megissza, rögtön beleszeret, és nem lesz képes soha elhagyni azt a nőt.”¹²

Luby Margit Matolcson szintén lejegyezte a vérrel való megetetés egyik változatát, itt viszont nem menstruációs vér szerepel, hanem a bal kéz „nevetlen” ujjának hegyét kell keresztalakba bevágni, és az ebből kifolyó vérből kilenc cseppet csepegtetni a kiszemelt legénynek szánt pogácsába.¹³ Csekén úgy tartották, olyan szoptató anyától, aki ikerként született, és fiút szoptatott, anyatejet kell venni, és az ezzel készült pogácsa egyik felét a fiúnak, másik felét a lánynak kell elfogyasztani. Szintén Luby Margit gyűjtésében szerepel a megetetésnek az a módja, amikor egy elágazásnál egymásba csavarodó faágat kell kiszárítani, lisztte őrölni, egy csipet sóval együtt ruhába kötni, majd beledugni a méhbe. Így kilencszer templomba menni, ott varázsszöveget mondani, majd ezt a lisztet szórní apránként a magához rontani kívánt legény ételébe.¹⁴

¹² Kosztyu 2015 : 42-43.

¹³ Luby 1936:15

¹⁴ Luby 1936:15, 16.

Azt, hogy a megetetés/megitítás világszerte a szerelmi varázslások leggyakoribb mágikus cselekménye, a számos magyarországi és külföldi magyar adat mellett rengeteg kárpátaljai ukrán példa is alátámasztja. Zlockij Feodoszjij (1846–1926), kárpátaljai ukrán görögkatolikus pap, neves etnográfus, folklórkutató és író, a Magyar Néprajzi Társaság Tagja¹⁵ *Babónák, hiedelmek és néhány szokás a kárpátaljai ruszin nép körében...*¹⁶ című, XIX. század végi munkájában több mágikus szerelmi rituálét is lejegyez. Például, ha a nő az áhított férfi szerelmére vágyik, a következőt kell tennie: a férfinak valamilyen női ruhán keresztül átszűrt pálinkát adjon, saját maga pedig egy cipőn keresztül átcsorgatott pálinkával koccintson. A női ruhán keresztül szűrt ital a mágikus eljárásnak köszönhetően „megrészegeti” a férfit a nő szerelmétől. A nő által fogyasztott, cipőn átszűrt pálinka pedig (mivel a cipő páros tárgy, így a szerelmespárt szimbolizálja a rítus során) a nő számára a párjának megjelenését jelképezi, vagyis a megrontott férfit.¹⁷

A megetetés/megitátás módszerei között párhuzamot vonhatunk. Egyrészt a felsorolt ukrán, ruszin és magyar példákban is a nő volt a rontó személy. Általánosnak mondható, hogy a szerelmi varázslások művelői között csak elvétve találkozunk férfival. A megitátásnál magyar nyelvterületen a borba tették a rontást, míg az ukrán variánsban a pálinkába. A bor már a magyar törzsek életében is fontos szerepet játszott, a bortermelés hagyományát valószínűleg a honfoglaló magyarok – akik szerződéseiket boráldással pecsételték meg – hozták be keletről, Belső-Ázsiából és a Kaukázus vidékéről. Korabeli görög és bizánci feljegyzésekben írják le a magyarok szokását és szertartását, miszerint borba cseppentett vér közös megivásával kötöttek vérszerződést.¹⁸ Ezzel szemben az ukránok legkedveltebb itala a „horilka”, vagyis égetett szesz, azaz pálinka. Kutatásom során nem sikerült olyan adatot találni a Beregvidéken, ahol magyar nyelvű rontó pálinkába tette volna a rontást, viszont Szabó Lajos gyűjtésében piros almába, borba, pálinkába és ételbe tett szerelmi rontásokat, szeméremtestből kihúzott szőrszálat vagy ennek hamuját, találhatunk.¹⁹

¹⁵ Forrás: ЕНЦИКЛОПЕДІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ, <https://esu.com.ua/article-16344>. Letöltve: 2023.03.15.

¹⁶ «Забобони, вірування і деякі звичаї з середовища підкарпатського руського народу...», 1888, ч. 32–49; 1889, ч. 8–15; «Русалія», 1891, ч. 25.

¹⁷ Zlockyj 1888: 8, Tyihovszka:?? Forrás:<https://zakarpattia.net.ua/News/209764-V-Uzhhorodipobachylo-svit-vydannia-pro-mahiiu-ta-mifolohiiu-v-ukrainskomu-folklori-Zakarpattia>. Letöltve: 2023.03.15.

¹⁸ [https://people.inf.elte.hu/gojtabi/Beadando/ A borkultúra Magyarországon. people.inf.elte.hu](https://people.inf.elte.hu/gojtabi/Beadando/A_borkultura_Magyarorszagon_people.inf.elte.hu). Hozzáférés: 2023.05.15.

¹⁹ Szabó i.m. 473kk; Dömötör 1981:163.

A SZERELMI KÖTÉS

A megétetés mellett a hozzárontás másik módja a szerelmi kötés. A kötés és az oldás olyannyira ősi rontás, hogy már a Bibliában is találkozunk ezekkel a fogalmakkal,²⁰ valamint első összefüggő nyelvemlékünkben, a Halotti beszédben is.

Mint a legtöbb rontást, így a kötést és az oldást is általánosan a boszorkányhoz társítják, a boszorkányperek gyakori vádpontjaként találkozhatunk vele, ugyanakkor előfordul, hogy másféle természetfeletti vagy átmeneti lénynek, démonoknak vagy szellemeknek tulajdonítják²¹. Mágikus erővel szinte mindent el lehet kötni: a szoptatós anya vagy a tehén tejétől akár az eső elkötéséig.²² A szerelmi kötésekkel általában a kiszemelt férfit kötötték magukhoz a lányok, de arra is akad példa, hogy az asszony a férje hűségét akarta biztosítani ezen az analógián alapuló mágikus eljárással: levágja a férj gatyamadzagjáról a csomót, majd a küszöb alá ássa.²³

Kárpátalján megtalálhatóak a szerelmi kötések legkülönfélébb változatai úgy az ukránok, mint a magyarok lakta településeken.

K. Tibor benei gyógyító, javas szintén megosztott velem egy szerelmi kötésről szóló esetet. Külön érdekesség, hogy annak ellenére, hogy Tibor állítása szerint sohasem rontott, ebben az esetben ő maga ébresztette fel egy lány szerelmét egy fiatalember kérésére:

„Volt egy cigány család, bejöttek, biztos voltak vagy kilencen a házban, de a legkisebbtől legöregebbig (mind eljött – a szerző). Jött egy fiú, egy olyan huszoneves fiú, huszonkét éves volt, és mondja, hogy szerelmes a lányba, de nem nagyon szeretnék a szülők (mármint a lány szülei – a szerző), ő meg szeretné, ha hozzá menne feleségül, meg satöbbi. Hát én a fiút megöntöttem, satöbbi, minden oké, nem is jöttek hozzám. Majd eltelik egy év, jönnek hozzám, azt mondja, hogy: »Tibi bácsi, nem lehetne megcsinálni, hogy, na... el akarnék válni, nem akarok már a feleségemmel élni, nem lehetne megcsinálni, hogy kiseressen belőlem?« Na, mondom, hagyjál nekem békét, eridj innen elfele!

– Akkor tulajdonképpen ez egy szerelmi kötés volt?

– Igen, igen... Azzal azt csináltam, hogy csináltam egy kötést, hogy hianyozzon neki a fiú... hogy kelledjen neki, na...

²⁰ Dömötör: 1981:151.

²¹ Pócs: 1963:573.

²² Dömötör: 1981: 151.

²³ Dömötör: 1981:152.

– Értem. De ezeket milyen módszerrel lehet előidézni? Megetetéssel?

– Nem, nem! Az már nem jó dolog, én ilyeneket nem csinálok. Én csak fohászt mondok.

– Szóval ráolvasással?

– Igen, igen. Én rontást nem csinálok, az már csúnya dolog, az nem én vagyok, én csak jót tudok csinálni.”

A kárpátaljai ukrán gyűjtésekben is rengeteg példát találunk a szerelmi kötések különböző formáira. A szerelmi kötés alábbi mágikus rítusait Feodoszj Zlockij jegyezte le:

„A lány fonalat visz a vecsernyére, egy csomót köt rá a padon, közben kimondja az áhított fiú nevét. Olyan szorosra köti, hogy a csomó erősen feszüljön a padon, olyan nehéz legyen a szíve, úgy feszüljön a lány után, mintha kövek zúznák, így akarja a fiút rávenni, hogy elmenjen hozzá.”²⁴

„A lány, ha szeret valakit, kihúz egy szál fonalat a nyüstből, és kimegy vele a keresztúthoz. Ott egy csomót köt rá, majd hazaviszi, és bedobja az égő kemencébe, hogy úgy égjén érte a legény szíve, ahogyan a fonál a kemencében.”²⁵

A fonál csomóra kötése mindkét történetben a megszerezni kívánt férfi sorsának megkötését szimbolizálja. Tipikus példáját láthatjuk a frazeri szimpatikus mágia homeopatikus formájának. (Frazer az *Aranyágban* a homeopatikus mágia szemléltetésére többek között épp a Kárpátokban élő huculok példáját hozta fel. Amíg ők vadászaton voltak, a feleségek nem fonhattak, mert hittek benne, hogy akkor az űzött vad éppúgy tekeregne és forogna, akár az orsó, és így a vadász bizonyosan nem tudná elejteni a zsákmányát.²⁶)

A második történetben a mágikus cselekményt, vagyis a kötetést a keresztútnál kell elvégezni. A keresztutat az ukrán, a magyar és számos más európai nép hiedelemvilágában is az emberi és a szellemi szféra határvonalaként tartják számon. Mivel a keresztút már önmagában is mágikus erővel bír, különösen alkalmasnak vélték a különféle rítusok elvégzésének helyszínéül, hiszen mintegy megsokszorozta, felerősítette annak hatását. Ebben a történetben megjelenik a szintén mágikus erővel bíró tűz is, ami ez esetben a szerelem tüzét jelképezi.

²⁴ Zlockyj 1888; Tyhovszka:?? Forrás:<https://zakarpattya.net.ua/News/209764-V-Uzhhorodipobachylo-svit-vydannia-pro-mahiiu-ta-mifolohiiu-v-ukrainskomu-folklori-Zakarpattia>. Letöltve: 2023.03.16. Saját fordítás.

²⁵ Zlockyj 1888; Tyhovszka:?? Forrás:<https://zakarpattya.net.ua/News/209764-V-Uzhhorodipobachylo-svit-vydannia-pro-mahiiu-ta-mifolohiiu-v-ukrainskomu-folklori-Zakarpattia>. Letöltve: 2023.03.16. Saját fordítás.

²⁶ Frazer:1994:36.

Hlanta Iván néprajzkutató, az Ugvári Nemzeti Egyetem oktatója a Huszti járási Gernyesfalván²⁷ jegyezte le a következő szerelmi rítust: „*A szerelmes lánynak a házába kellett hívnia a kiszemelt fiút (fontos, hogy a fiú első alkalommal járjon a lány házában). Ekkor a lány fog egy lakatot és egy kulcsot, majd a bejárati ajtó alatt, a küszöb körül elhelyezi. A legény, mikor belép a ház ajtaján, ezeken átlép. Be kell vezetni a házba, és egy rövid időre magára hagyni. Mikor a lány megbizonyosodott affelől, hogy senki sem követi, elő kell venni a lakatot és a kulcsot, háromszor bezárni a kulccsal a lakatot, és a következő szöveget elmondani:*

Nem a lakatot zárom,

Hanem, te fiú, a Te szívedet zárom!

Ahogy nem létezhetnek ezek az ajtók zár nélkül,

Úgy ne lehessen a Te szíved énnélkülem!”

2022-ben egy nagyon hasonló történetet sikerült lejegyeznem egy Beregszászi járási lakostól:

„Ilyen trükköket még most is csinálnak. Nekem a munkatársam mondta, aki pedig egy diplomás nő, főkönyvelő volt a cégnél, hogy keressek magamnak valakit. Mondom, V., kinek kellek én már ötven évesen? Erre azt mondja, akárkinek, csak az a lényeg, hogy akit kinézek, valahogy csaljam el a házamba, akármilyen ürüggyel. Amikor bent van, menjek ki, verjek a bejárati ajtófélfába²⁸ egy szeget, lehetőleg ne nagyon látványos helyre. Ameddig az a szeg ott van, az az ember nem fog tőlem szabadulni, úgymond magamhoz szegezem. Neki úgy lett a második férje is szerintem, mert amikor odajött a céghez sofőrnek, ki nem állhatta V-t, még mondta is nekünk, mikor nem volt ott, hogy nem hagy neki békét ez a kövér csuda, oszt rá pár hónappal később meg elvette feleségül. Úgyhogy szerintem csinálhatott vele valamit, ezt csak én gondolom, mert állandóan babonázik, pénzfát²⁹ csinált, meg mindenféle

²⁷ Ukránul: Kopasnovó – mintegy 3200 lelket számláló, ukrán nyelvű település a Huszti járásban.

²⁸ Az ajtóhoz egyházi szokások és népi hiedelmek sora kötődik. Vízkeresztkor tartják egyházi szokás szerint a házszentelést, melynek során szenteltvízzel spriccelik be a falakat, és tömjénnel füstölik körbe a házat. Ezután a kántor vagy a pap szentelt kretával felírja – manapság megszentelt pecséttel lepecsételi az ajtót felső fájára pecsételi – a három király: Gáspár, Menyhért és Boldizsár nevét, vagy azok G, M, B kezdőbetűit. A néphit szerint mindez áldást hoz a ház lakóira, és egész évben távol tartja a gonoszt, akárcsak a felakasztott fokhagyma. A talált lópatkó szintén szerencsét hoz, ha az ajtófélfára szegezik. Ha valaki visszafordul az ajtóból, akkor nem lesz szerencséje, ha a könyökét beüti az ajtófélfába, váratlan vendégre számíthat. (Lásd még Rosta-Rábai: 2007:7.)

²⁹ A pénzfa eredetileg egy növényt jelöl, a Crassula-t, szláv nyelveken „Tovsztolész”-nek, azaz kövér levelűnek is nevezik. Magyarul Pozsgaként vagy Majomfaként ismerjük. Levellei kerekdedek, fényesek, pénzérmékhez hasonlóak, ezért a hiedelem szerint „a pénzfa” a pénzügyi siker és

hülyeséget. Na, de én nem próbáltam ki, amit mondott, nem hiszek én ebben, meg a Jóisten is megverne. Pedig ő is jár templomba, pravoszlávba, minden misén ott van, a böjtöt tartja, oszt mégis varázsol."³⁰

Mindkét szerelmi rituálé a hasonló hasonlóhoz hoz létre elven alapul. A geryesfalvi leírásban a nő a kulccsal metaforikusan bezárja, a beregszászi történetben pedig beszögeli a férfi érzelmeit a saját terébe, amit az otthon testesít meg.

Az előző szövegek alapján tehát nyilvánvaló, hogy Kárpátalján máig elevenen élnek ezek a hiedelmek, és etnikai, vallási hovatartozástól függetlenül a szerelem lánggyújtásának érdekében a beregvidékiek egy része mai napig mágikus praktikákhoz folyamodik.

IRODALOM:

- *Áldozat, divináció, istenítélet. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben*; szerk. Pócs Éva; Balassi, Bp., 2018 (*Tanulmányok a transzcendensről*)
- Dömötör Tekla: *A magyar nép hiedelemvilága*, Bp., 1981.
- Frazer J. G.: *Az aranyág*; Századvég Kiadó, Budapest, 1994. (fordította: Bodrogi Tibor és Bonis Györg: *Ha ad az Isten bajt, ad ahhoz erőt is ... Népi orvosló hagyományok és hiedelmek az Ung-vidéki Magyar falvakban*. Intermix Kiadó Ungvár – Budapest 2020
- Kis-Halas Judit: *Öröklődő tárgyak – öröklődő tudomány. Állandóság és változás a viaszöntés rituáléjában*. 2008. In Pócs Éva (szerk.) *Tárgy, jel, jelentés. „Tárgy és folklór” konferencia Vaján 2005. okt. 5–9-én*. Budapest: PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan, 282–317.
- Kosztyú Katalin: *Rontás és igézet a XXI. században. /KMMI-füzetek/ Ungvár – 2015., Intermix Kiadó*
- Kurocskin A. V.: *A boszorkány alakja az ukrán folklórban*. In. *Ethnographia* 1990. No 3-4, pp 514-511.
- Lajos Veronika: *Gyógyítás – mágia – vallás. Funkcionálisan működő vallásos világkép Romániában* 2009 In: *Erdélyi Társadalom*, 69-90.

a gazdagság szimbóluma, s amíg a a növény szépen fejlődik, addig a tulajdonosa is gazdagodik, gyarapodik. A Feng-shui alapján mágikus célra készített pénzfa az utóbbi években nagy népszerűségnek örvend Ukrajna-szerte. Leggyakoribb a gyöngyből, pénzérmékből készült változata, utóbbira utalt a beregszászi adatközlő.

³⁰ Saját gyűjtés, Tiszacsoma, 2022.

- Luby Margit: *Bábelelte Babona*, Bp, 1936
- *Magyar Néprajzi Lexikon* VII. Kötet: NÉPSZOKÁS, NÉPHIT, NÉPI VALLÁSOSÁG.
- Pócs Éva: *Népi vallás és mágia Közép-Kelet-Európában*. Válogatott tanulmányok II.; L'Harmattan–Könyvpont–PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, Bp.–Pécs, 2018 (Studia ethnologica Hungarica)
- Pócs Éva: *Kötés és oldás a Magyar néphitben*. In *Ethnographia* 1963 (74. évf.) 565-612.
- Pócs Éva: *Tündérek, démonok, boszorkányok*, Bp., 1989.
- Vajda Mária: *Álmosd*. 2002. Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht. Budapest
- Потушняк Ф.: *Душа в народнім повір'ю села Осії // Науковий збірник товариства «Просвіта» за 1937-1938р.* – Річник XIII- XIV. – Друкарня оо. Василянв Ужгороді, 1938. – С.33-44.
- Оксана ТИХОВСЬКА: ПСИХОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ОБРАЗУ ДВОДУШНИКА В УКРАЇНСЬКІЙ МІФОЛОГІЇ Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Випуск 2 (36) 2016

DUPKA GYÖRGY

„ÉN ISTENEM, A KERESZTET VÁLLAINKRÓL VEDD LE!”

TRAGIKUS SORSÚ KÁRPÁTALJAI GULAG-ELÍTÉLTEK,
MÁRTÍROK PANTEONJA (ADATTÁRA), 1944–1970

VIII. rész

„Igazán csak azok halnak meg, akiket elfelednek.”

10. A KÁRPÁTALJAI TERÜLETI BÍRÓSÁG A MEGTORLÓ HATALOM SZOLGÁLATÁBAN

10.2. A GÖRÖGKATOLIKUS EGYHÁZ VÉRTANÚI

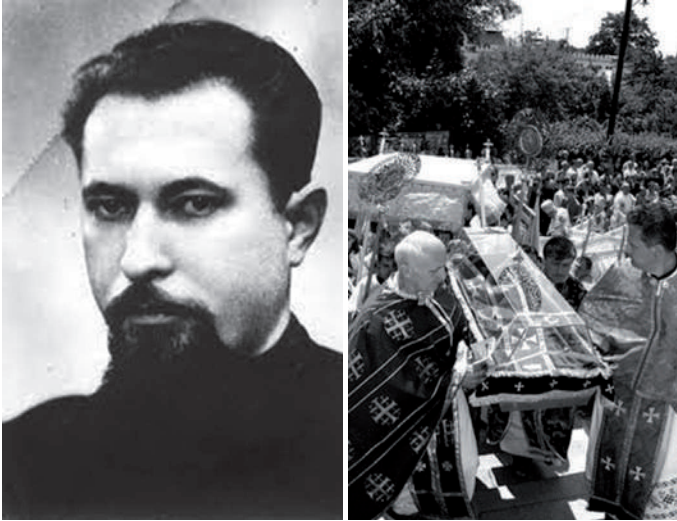
A Kárpátaljai Területi Bíróság is feltűnően sok, 105 különböző felekezeti (103 görögkatolikus, 2 ortodox) lelkészt vont ki a kárpátaljai történelmi egyházakból, így akarták a hitvalló lelkipásztorokat lelkileg megtörni, térdre kényszeríteni a szovjet hatalom előtt. A 105 meghurcolt görögkatolikus egyházi személyiség közül 20-an odahaltak. A több mint száz elítélt főpapot, parochust, segédlelkészt és szerzetest 1991–1992 között rehabilitáltak.¹

A KGB kárpátaljai területi főosztálya és a járási hivatalok nyomozótisztjei, a rendőrség (milícia) helyi megbízottjai – a Kreml vezetőinek parancsára – vállalták fel vidékünkön is a görögkatolikus egyház felszámolását, a pravoszláv egyházba történő beolvasztását, továbbá a hitvalló papok aposztáziára kényszerítését. Aki ezt megtagadta, súlyos megtorlásban részesült.

Az üldözött görögkatolikus egyház vértanúinak élére a KGB által megöletett **Romzsa Tódor** püspök került, akit azóta boldoggá² avattak.

¹ Lásd: Реабілітовані історією: Закарпатська область. (упорядник О.Д. Довганич, О.В. Хланга, О.М. Корсун) – Книга перша – Ужгород: «Закарпаття», 2003. – 786. с. A továbbiakban: RIZO, I. 2003...

² **Páter Szőke János** (1927–2012) szalézi szerzetes pap, püspöki helynök, kanonok, posztulátor a magyarországi Mindszenty Alapítvány vezetője a Szentszék előtt kezdeményezte és készítette elő **Romzsa Tódor** görögkatolikus ungvári püspök boldoggá avatását 2002 júniusában.

Hazakerültek boldog Romzsa Tódor püspök ereklyéi. A szerző gyűjtése

Az 1944–1945-ben **Romzsa Tódor** főpap által titokban püspökké szentelt **Orosz Pétert** (Biri, 1917.07.14. – Alsókaraszló, 1953.08.27.), Bilke parochusát egy ilosvai „bérgyilkos” rendőr az Alsókaraszló felé vezető útvonalon, az útszéli keresztnél lelőtte.³ A másik titokban felszentelt munkácsi görögkatolikus segédpüspök, **Chira Sándor** (Irhóc, 1897.01.17.), a nagy tudású teológiai tanár sem volt hajlandó feladni hitét, 25 év munkatáborra ítélték, Karagandában halt meg örökös száműzetésben, 86 évesen, 1983. május 26-án. Itt több mint 20 éven át a szintén száműzött volgai németek, lengyelek, litvánok, lettek és ukránok titkos lelkipásztora volt. Kárpátalján – vatikáni engedéllyel – titokban 4 püspököt szentelt fel, ezzel biztosította az illegálitásban vonult görögkatolikus egyház fennmaradását. Földi maradványait az általa Karagandiban kezdeményezett plébánia-templom falában helyezték örök nyugalomra.⁴ Mindkét püspök boldoggá avatása folyamatban van.

³ Lásd bővebben: Puskás László: *Ilyeneké Isten országa. Isten szolgája Orosz Péter (1917–1953) titokban felszentelt püspök élete és vértanúsága*; Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2010.

⁴ Lásd bővebben: Riskó Marianna: *Chira Sándor (1897–1983) munkácsi püspök élete és vértanúsága. Doktori (PhD) értekezés*; Romanika, Bp., 2017 (*A Szent Korona öröksége*). A doktori értekezés elektronikus változata: http://real-phd.mtak.hu/490/19/risko_marianna_disszertacio.pdf (Letöltés: 2023. 04. 19.)

A felszentelt titkos püspökök: Orosz Péter és Chira Sándor (portré rajz). A szerző gyűjtése.

Az egyházhoz az életük árán is ragaszkodó **Chira Sándor**, **Orosz Péter** és további 78 vértanú társuk boldoggá avatási eljárása 2003. december 8-án, a Magyarországi Mindszenty Alapítvány közreműködésével, **P. Szőke János** posztulátor atya irányításával vette kezdetét.⁵ Ismeretes, hogy 2007-től az ungvári származású **Puskás László**⁶ (Ungvár, 1941) görögkatolikus lelkész, képzőművész, egyházi író és történész hatósági engedéllyel a KGB irattárában felkutatott és tanulmányozott akták alapján készítette elő a 80 vértanúval kapcsolatos ügyiratokat **P. Szőke János** posztulátor atya részére. **Puskás László** szerint az ottani irattár csak 60 személy dokumentációját őrzi, így ő ezeket tanulmányozta át. A kutatási anyagokból, levéltári iratokból, egykori börtön-levelekből a Magyarországi Mindszenty Alapítvány gondozásában megjelenő negyedévi *Vértanúink-Hitvallóink. Szentté avatások híradója* több számában szemelvényeket közölt. Azonban a szovjet hatóság által meghurcolt, üldözött görögkatolikus papok sorsa számos visszaemlékezés, monográfia, tanulmány, dokumentumgyűjtemény, perirat alapján is nyomon követhető.⁷

⁵ Vértanúink-Hitvallóink. Szentté avatások híradója: http://regi.mindszenty.katolikus.hu/koszoru/karpataljai_vertanuk.html#Tartalom (Letöltés: 2023. 04. 19.)

⁶ Édesapja, id. Puskás László (1910–1969) az ungvári görögkatolikus székese gyház papja és GULAG-rab volt.

⁷ Lásd a témát feldolgozó fontosabb kiadványokat:

„*Sötét napok jöttek*” (Koncepciós perek magyar elítélteinek emlékkönyve 1994–1955). DUPKA György közreadásában. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1992; BENDÁSZ István–BENDÁSZ Dániel: *Hehlytállás és taniságtétel*. A munkácsi g. k. egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. Galéria-Écriture, Ungvár–Budapest,

A kárpátaljai KGB célkeresztjébe ekkor 129 görögkatolikus pap került, néhányukat halálra ítélték, a GULAG-lágerekben⁸ 28-an haltak meg. A szigorúan titkos aktákból kiderül, hogy a „bezekások” előre megírt forgatókönyv szerint állították össze a hamis adatokat tartalmazó vádiratokat. Ezek a Kárpátaljai Területi Bíróság tárgyalóasztalára kerültek. A kommunista diktatúrát kiszolgáló vérbírók általában az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Büntető Törvénykönyve 54. §-a 4. („a nemzetközi burzsoázia támogatása, amely (...) a kommunista rendszer megdöntésére törekszik”) és 10. („ellenforradalmi propaganda és agitáció (...) a tömegek vallási előítéletei felhasználásával”) pontjai szerint mondták ki az ítéleteket. A halálos ítélettel volt egyenértékű a Kárpátaljai Megyei Bíróság által hozott 25 évi szabadságvesztés letöltése a javító munkatáborban. Erre a sorsra jutott 78 kárpátaljai görögkatolikus áldozópap (ebből 14-en a fogságban elhunytak), mert egyikük sem volt hajlandó a hitét elhagyni, mind vállalták a vértanúságot.

„Ezután jöttek a lágerek szenvedései (...) Rettenetes megpróbáltatásokon mentek keresztül – az Egyházért, a hitükért. De mégis kitartottak, bár tudták, hogy mivel nem árulták el a hitet, az Egyházat, megsemmisítő táborokba kerülnek. Ahogy Puskás atya írta a lágerekből: »A lágerelet nem üdülés, de nehéz próba, ami igénybe veszi egészségünket és sokunk életét áldozatul kéri. Adjuk, ha kell – bizalommal és megnyugvással, mint Ábrahám.«”⁹

Kimutatás a Kárpátaljai Területi Bíróság által elítélt görögkatolikus papokról

Ítéletek (években)	Elítéltek száma	Kiszabott évek összesen	Elhunyt elítéltek
25	78	1950	14
10	12	120	4
8	3	24	
7	2	14	

1994; DUPKA György: *Kárpátaljai magyar GULAG-lexikon*. Lefejezett értelmiség 1942–1957. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1999; *Tövises út az egységhez*. Fejezetek a kárpátaljai görögkatolikus egyház történetéből. SZABÓ György atya gondozásában, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1999; *Romza Tódor püspök hitvallása és vértanúhalála*. Készült PUSKÁS László atya boldoggá avatási életrajzi anyagai nyomán. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2000; BOTLIK József: *Görögkatolikus vértanúk a Kárpát-medencében 1914–1976*. Budapest, 2010; DUPKA György: *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján 1944–1991 között*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2014; RISKÓ Marianna: *Chira Sándor (1897–1983) munkácsi püspök élete és vértanúsága. Doktori (PhD) értekezés*, Romanika, Bp., 2017 (*A Szent Korona öröksége*).

⁸ 1960-ban a Szovjetunió belügyminisztériuma magát a GULAG-rendszert is felszámolta.

⁹ http://regi.mindszenty.katolikus.hu/koszoru/karpataljai_vertanuk.html (Letöltés: 2023. 04. 19.)

6	1	6	
5	2	10	
1	1	1	
kivégzés	2	-	2
száműzetés	2	-	
Összesen	103	2125	20

Megjegyzem, hogy a boldoggá avatási eljárás során **P. Szőke János** posztulátor hét kategóriába csoportosította a kárpátaljai görögkatolikus vértanúkat.

Az **I. kategóriában** (*Meggyilkolták az egyházüldözés kezdeti időszakában*) egy vértanút nevez meg **Legeza Péter** atya, a Negróc-kalocsai parochus személyében, akit 1946. november 24-én éjszaka orvul meggyilkoltak.

A **II. kategóriában** (*Koncepciók perben ítélték halálra és kivégezték*) két kiváló főpapról tesz említést. Ide sorolja **Demjanovics Péter** (Nagyberezna, 1869) rahói parochust, a magyar parlament felsőházának tagját, akit 1945. április 13-án, és **dr. Fenczik István** (Nagylucska, 1892) teológiai professzort, a magyar országgyűlés képviselőjét, akit 1946. június 3–16. közt koncepciók perben ítélték halálra és kivégezték (az előbbi 1945. április 23-án, utóbbit 1946. június első hetében). Őket 1991-ben és 1992-ben rehabilitálták.¹⁰

A nemzetközileg elismert posztulátor elveire támaszkodva tanulmányoztam a Kárpátaljai Megyei Bíróság ide vonatkozó koncepciók peranyagait, és állítottam össze a görögkatolikus politikai elítéltek, illetve a vértanúk adatolt névsorát a rehabilitáltak adatállományának¹¹ tükrében.

III. Erőszakos halál a börtönben vagy kényszermunkatáborban

A Kárpátaljai Területi Bíróság által 1949-ben 25 évre ítélt **Choma Viktort** (Nagylucska, 1891), az ungvári székesegyház görögkatolikus parochusát 1953. április 2-án, a Minszkben felállított GULAG-táborban „*a betegek barakkjában két fogolytársával együtt injekcióval megölték.*”¹²

Cépes Jánost (Királyháza, 1918), Hajasd (Voloszjanka) görögkatolikus parochusát az aposztázia elutasítása miatt a területi bíróság 1950. október

¹⁰ RIZO, I. 2003. 308, 702.

¹¹ RIZO, I. 2003. 308, 786.

¹² Bendász István–Bendász Dániel: *Helytállás és tanúságtétel*. A munkácsi g. k. egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. Galéria-Écriture, Ungvár–Budapest, 1994. A továbbiakban Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 25.

20-án 25 évi javító munkatáborra, 5 évi polgári jogfosztásra és vagyonekobzásra ítélte. Őt a Vorkutai GULAG-táborban dolgoztatták. 1953. augusztus 1-jén „*a rabok lázadásának megtorlásakor hét golyótól találva halt meg.*”¹³ **Dr. Ortutay Elemér** visszaemlékezéséből tudjuk, hogy hazatérése előtt, 1956. augusztus 1-én leróta kegyeletét **Csépes János** sírja felett a rabok temetőjében, ahová szabadulás után első útja vezetett. 1995-ben Királyházán, Csépes atya szülőházán emléktáblát avattak.

Nem volt hajlandó az aposztáziára **Duliskovics Viktor** (Maszárfalva, 1917), Turjaremete görögkatolikus parochusa sem, akit ezért 25 évi GULAG-rabságra ítéltek 1949-ben. Kazahsztán területén, Dzsezkazgan egyik rézbányájában végzett rabszolgamunkát. Az embertelen körülmények miatt 1954 júniusában mintegy 5200 fogoly lázadt fel, ez volt a GULAG rendszerében az első nagyméretű felkelés. A KGB által idevezényelt hadsereg egyik harckocsi-különítménye könyörtelenül eltaposta, vérbe fojtotta a felkelést.¹⁴ „*A mintegy 500 halott között volt Duliskovics Viktor is, haslövést kapott.*”¹⁵ A meghurcolt atyákat 1991-ben és 1992-ben rehabilitálták.¹⁶

IV. Börtönben vagy munkatáborban betegség vagy más okok miatt bekövetkezett elhalálozás

A tragikus sorsú görögkatolikus lelkipásztorok közül 20-an haltak mártírhalált. Őket 1991–1992 között rehabilitálták.¹⁷ Közülük kettő még az ítélelhozatal előtt visszaadta lelkét a teremtőnek. Az egyik tiszteletbeli esperest, id. **Bacsinszky Dánielt** (Visk, 1879), Ungtölgyes (Dubrivka) görögkatolikus parochusát „*1950. december 25-én letartóztatták, mert nem volt hajlandó hitét elhagyni. Az ungvári börtönben, vizsgálati fogságban, életének 73. és papi hivatásának 49. évében halt meg 1951. július 16-án. Eltemetve a kórház mögötti temetőben.*”¹⁸

Az aposztázia elutasítása okán ítélelhozatalra nem kerülhetett sor a letartóztatott **Sereghy András** (Nagydobos, 1893), Makarja (Makarove) görögkatolikus parochusa esetében sem, „*mert 1950-ben az Ungvári*

¹³ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 26.

¹⁴ A kengiri eseményekről, okairól, a mintegy 700 meggyilkolt és sebesült áldozatról igen részletesen szól A. Szolzsenyicin GULAG-szigetsoport című közismert könyve /V.12.fejezet: Kengir negyven napja/.

¹⁵ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 32.

¹⁶ RIZO, I. 2003. 733., 324.

¹⁷ RIZO, I. 2003. 152-786.

¹⁸ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 12.

börtönben ismeretlen körülmények közt meghalt.”¹⁹ Szintén elkerülte a vádlottak padját az aposztáziát megtagadó **Dubiczky András** (Dobrjani, Lembergi terület, 1877), Szemerekő (Szmerekova) görögkatolikus parochusa. A KGB munkatársai 1948-ban letartóztatták, bírósági tárgyalását ejtették, „*Szibériába száműzték. További sorsa ismeretlen, csak annyit tudni, hogy 1950-ben valahol Szibériában meghalt és jeltelen sírban nyugszik.*”²⁰

GULAG-rabként hurcolták Szibériába **Antonisin Istvánt** (Lemberg, 1901), Nagypásztély (Koszteve Pasztíl) görögkatolikus parochusát; **Csubáti Józsefet** (Zsábakukri, Lembergi terület, 1909), Majdanka (Majdan) görögkatolikus parochusát, mindkettőjük „*további sorsa ismeretlen, valószínűleg jeltelen sírban nyugszanak.*”²¹

Holis Antal Konstantin O.S.B.M. (Várkulcsa, 1894) nagyrákóci görögkatolikus segédlelkész „*1953 őszén Mezsiricsiben (Kemerovói terület) ismeretlen körülmények közt meghalt.*”²² **Kohutics Tivadar** (Beregrákos, 1881), az ungvári görögkatolikus székeskáptalan örkanonokja „*1955. szeptember 20-án, az ábeszi (Komi ASZSZK) fogolytáborban halt meg, amikor közölték vele szabadulását.*”²³

Legeza István (Beregpapfalva, 1893) beregkövesdi (Kamjanszke) görögkatolikus parochus „*1955. július 12-én Javaszban meghalt.*”²⁴ 1991. december 25-én rehabilitálták.

Mózer Mihály (Munkács, 1915), Tiszakirva (Kriva) görögkatolikus parochusa többek között „*karagandai lágerekben raboskodott, ahol építkezéseknél dolgoztatták. A fogolytársai körében végzett pasztorizáció miatt 1955. február 25-én eltették láb alól: letaszították egy magas építőállványról, minek következtében szörnyethalt.*”²⁵

Petrik Jenő (Lehóc, 1892), a görögkatolikus püspökség alapkezelőségi pénztárosa „*1953 decemberében az ábeszi munkatáborban meghalt.*”²⁶

Simsa Andor (Munkács, 1882), a nagyszőlősi kórház görögkatolikus lelkésze „*1952. július 5-én ismeretlen körülmények közt meghalt.*”²⁷

¹⁹ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 98.

²⁰ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 30.

²¹ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 11., 27.

²² Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 46.

²³ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 60.

²⁴ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 62.

²⁵ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 75.

²⁶ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 86.

²⁷ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 98.

Thegze Miklós (Beregpapfalva, 1908) zsupkói (Zsukove) görögkatolikus parochust „*Szpaszkira (Kazah SZSZK) vitték, ahol 1953. március 21-én meghalt.*”²⁸

Tivadar István (Nyírkálász, 1895), Munkács görögkatolikus segédlelkése a tajseti 21. számú lágerben „*1954 augusztusában ismeretlen körülmények közt meghalt.*”²⁹

Zseltvay Fedort (Tódor) (Nyágova, 1886), Taracköz (Tereszva) görögkatolikus parochusát Aktaszon (a kazahsztáni Karaganda mellett) téglagyárban dolgoztatták, súlyosan megbetegedett, „*egy Issekuts nevű budapesti orvos megoperálta, de a rabkórházi viszonyok közt nem tudott meggyógyulni, és 1951. december 15-én meghalt. A halálhírt családjával Menuard észt sorstársa közölte egy levelezőlapon e szavakkal: „Theodorus sacero mense decembri mortus est” (Theodorus pap már december közepén halott volt).*”³⁰

A Kárpátaljai Területi Bíróság további kirakatperekben 1946–1949 között öt görögkatolikus lelképásztort egyenként 10 évi munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. **Durnevics Tódor** (Latorcafé, 1904), Izsnyéte (Zsnyatine) görögkatolikus parochusa Javasz (Mordvin ASZSZK) GULAG-táborában „*1954. április 17-én ismeretlen körülmények közt meghalt.*”³¹

Ferencsik Tivadar/Tódor (Dávidfalva, 1879), Felsőapsa (Verhnye Vogyane) görögkatolikus parochusa a „*lemergi börtönben 1949 augusztusában ismeretlen körülmények közt meghalt.*”³²

dr. Hadzsega Gyula (Úrmező, 1879), az ungvári szeminárium görögkatolikus teológiai tanára is csak Lembergig jutott el a rabszállító szerelvényen, ahol „*1947 őszén ismeretlen körülmények közt meghalt.*”³³

Keselya János (Ódávidháza, 1904) izsnyétei (Zsnyatine) görögkatolikus parochus „*Taskent környékén, ismeretlen körülmények közt halt meg 1949-ben.*”³⁴

Ortutay Jenő a családja körében a 40-es években. A szerző gyűjtése.

²⁸ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 106.

²⁹ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 107.

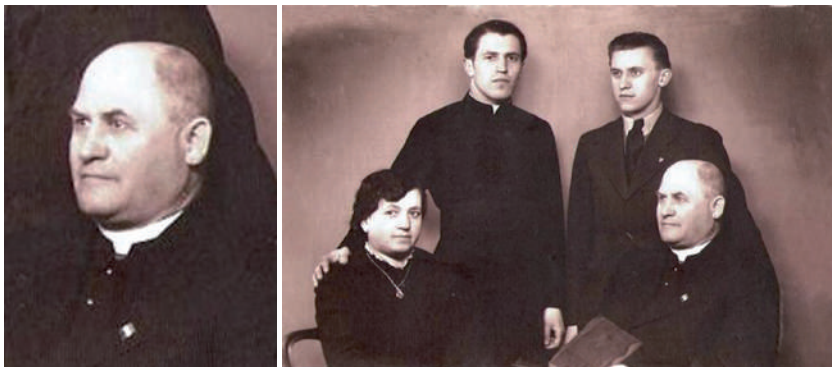
³⁰ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 112.

³¹ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 32.

³² Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 40.

³³ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 42.

³⁴ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 59.

Ortutay Jenő (Tarna, 1889) beregszászi görögkatolikus lelkészt, esperest, magyar országgyűlési képviselőt a még 1945-ben letartóztatott és bíróság elé állított Bródy-csoport tagjaként „mesterien összeállított vádak alapján, kirakatper során 10 évi javító munkatáborra, 5 évi polgári jogfosztásra és vagyonelkobzásra ítélték. 1950. december 24-én Ábeszben (Komi ASZSZK) halt meg. A hálás utókor 1990 augusztusában a beregszászi temetőben, leánya sírjánál emléktáblát állított az egykori lelkésznek és polgármesternek, aki a szibériai Ábeszben jeltelen sírban nyugszik.”³⁵

V. A lágerben való szenvedések és az ott szerzett betegségek következtében a kiszabadulás után haltak meg

Ebbe a kategóriába 26 atya sorolható, akik közül a KGB hamis nyomozati anyagai alapján 1949–1950 között a Kárpátaljai Területi Bíróság – az aposztázia elutasítása miatt – 23-at 25 évi, és három főt egyenként 10, 8 és 6 évi javító munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre, 5 évi polgári jogfosztásra, vagyonelkobzásra vagy örökös száműzésre ítélt. Valamennyien végkimerülésig dolgoztak a lágerben. Az éhezés, a szakszerű orvosi ellátás hiánya következtében mindnyájuknál jelentkeztek gyógyíthatatlan, olykor járványos betegségek, az ezekben szenvedőket 7-8 évi fogság után egyszerűen „leírták”, és 1956 szeptemberében rokkantként helyezték őket szabadlábra.

Többen munkanélküliként a család, a jó emberek kegyéből kijelölt lakhelyükön tartózkodtak, megfigyelés alatt álltak, ha találtak is idénymunkát, amikor megtudták, hogy Gulágról hazatért papok, elbocsátották

³⁵ Bendász István–Bendász Dániel: i.m. 82.

őket. A kilátástalan helyzet miatt többen kérelmezték a Csehszlovákiába (**dr. Bacsinszky Tódor**, **dr. Újhelyi József** és mások), Magyarországra (**Melles Jenő**) való áttelepülést, a szervek pedig általában teljesítették ezeket a kérelmeket, mert így végleg megszabadultak a feketelistára került volt politikai foglyoktól.

Dr. Bacsinszky Tódort (Fenyvesvölgy, 1911), Kajdanó görögkatolikus parochusát 1950-ben letartóztatták, 25 évre ítélték, 1956 szeptemberében Kazahsztán lágereiből (Karabasz, Dolinka, Szpaszk) 45 évesen, rokkantan szabadult. 1966-ban áttelepült Kassára, ahol a keleti szlávokkal foglalkozott, történész levéltárosként alkalmazták nyugdíjba vonulásáig.

Bendász István (Borhalom, 1903) Felsőveresmarton (*Velika Kopanya*) volt görögkatolikus parochus, a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye Székeskáptalanjának kanonokja. 1949. május 27-én letartóztatták, július 28-án 25 évre ítélték. Karaganda, Omszk, Rudnik GULAG-lágereiben szén- és rézbányában, építkezésen dolgozott, és 6 évig raboskodott. 1955 januárjában 52 évesen, rokkantan tért haza. Beregszászon a Területi Állami Levéltárban, mint latinista dolgozott. 1957-ben szovjetellenesség vádjával Karagandába száműzték, ahol **Chira Sándor**, **Murányi Miklós** és **Sztankaninec Antal** oltártestvéreivel együtt a kitelepített németek, ukránok között teljesített biritualista missziót.

Bendász István és megjelent könyvei. A szerző gyűjtése.

Karagandában a KGB újra letartóztatta, mivel súlyosan megbetegedett, menekülni hagyták Kárpátaljára. 1989-ben a görögkatolikus egyház legalizálását örömmel fogadta, és első szabad, nyilvános miséjét a beregszászi köztemetőben, a szabad ég alatt, sok száz híve előtt tartotta meg. Börtön- és lágéréveinek

történetét az 1991-ben megjelent *Öt év a szögesdrót mögött* című könyvében írta meg. Elmélyülten foglalkozott a görögkatolikus egyház történetével, kéziratában a meghurcolt, hitvalló paptársai emlékét is megörökítette.

Bendász István fia, Bendász Dániel esperes, egyháztörténész. A szerző gyűjtése.

E forrás értékű kéziratnak a befejezésével már papi hivatást választó fia, **Bendász Dániel** foglalkozott, mely könyv alakban *Helytállás és tanúságtétel* címmel Ungváron, a Galéria-Écriture Kiadó gondozásában, 1994-ben jelent meg. Bendász István 1991. augusztus 23-án, 88 éves korában halt meg Beregszászban. 1991. augusztus 23-án rehabilitálták.

Csurgovics György (Szalóka, 1905) sislóci görögkatolikus parochus volt, 1950. augusztus 22-én letartóztatták és 25 évre ítélték, 1956 júniusában az Irkutzk melletti Angarszkba vitték, ahol 1951 nyaratól 1956 májusáig dolgoztatták. Hazatérése után Ungváron a kommunális vállalat gépkezelője volt 1972. január 23-án, 67 éves korában bekövetkezett haláláig.

Demeter Mihályt (Ungvár, 1908), a Szolyvai járási Dombostelek (Ploszke) görögkatolikus parochusát letartóztatása után, 1949-ben 25 évre ítélték. A Komi ASZSZK területén Inta és Ábesz GULAG-lágereiben szénbányában, építkezésen dolgoztatták, 6 évig raboskodott. 1955-ben megrokknva tért haza. 1984. március 1-én, 76 éves korában halt meg Ungváron.

Dzuróvcsik Mihályt (Gorond, 1900), Nagyláz (*Veliki Lazi*) görögkatolikus parochusát 1949-ben tartóztatták le, 25 évre ítélték. Kemerovo, Omszk GU-

LAG-lágereiben építkezésen dolgoztatták. 1954 végén, mint megbéult rokkantat, kísérettel küldték haza Beregszászon élő családjához. 1975. június 11-én, életének 75. és papi szolgálatának 49. évében meghalt.

Egressy Jánost (Zárnya, 1898), Poroskő (*Poroskovo*) görögkatolikus parochusát 1949. augusztus 28-án letartóztatták, november 23-án 25 évre ítélték. Kazahsztán területén a dzsezkazgani, rudniki táborokban építkezésnél dolgoztatták. 1955. április 1-én tért haza. Ungváron éjjeliőr 1962. május 10-én bekövetkezett haláláig.

Egressy Mihályt (Berezna, 1904), Nagyrákóc (*Velikij Rakovec*) görögkatolikus parochusát 1949. március 29-én letartóztatták, és május 20-án 25 évre ítélték. Kazahsztán területén a rudniki, dzsezkazgani táborokban építkezésnél és kőbányákban dolgoztatták. 1955. március 4-én Terektéből tért haza rokkantan. 1964. július 2-án halt meg Ilosván. 1991. szeptember 25-én rehabilitálták.

Egressy Sándort (Zárnya, 1892), Palágykomróc görögkatolikus parochusát 1949-ben 25 évre ítélték. Csurbaj-Nura környéki táborokban építkezésnél dolgoztatták. 1956. augusztus 9-én rokkantan tért haza. A rabságban szerzett betegségek következtében 1959. szeptember 3-án Ungváron meghalt.

Legeza József (Beregszász, 1888) batári görögkatolikus parochust 1949-ben 25 évre ítélték. A Mordvin ASZSZK környéki lágerekben építkezésnél dolgoztatták. 1954-ben munkára képtelen rokkantként hazaengedték. 1985. november 21-én Beregszászon meghalt.

Lozán Polikárp Bazil O.S.B.M. (Alsóhidegpatak, 1908) görögkatolikus szerzetest Beregdédán letartóztatták, 25 évre ítélték. A tajseti 51. sz. lágerben fakitermelésen dolgoztatták. 1956-ban munkára képtelen rokkantként hazaengedték. 1972. április 15-én Beregszászon meghalt.

Matécsa György (Csegöld, 1888) salánki görögkatolikus parochust 1949. július 25-én letartóztatták, és szeptember 26-án 25 évre ítélték. Ábeszben raboskodott. 1956. május 17-én megrokkanva került haza. 1962. szeptember 16-án a lágerben szerzett szívastma következtében Boncán meghalt, Salánkon temették el.

Melles Jenőt (Maszárfalva, 1897), Nagyberezna (*Velikij Bereznij*) görögkatolikus parochusát 1950 augusztusában 25 évre ítélték. A tajseti 51. sz. lágerben fakitermelésen dolgoztatták. 1962 szeptemberében, 12 évi rabság után tért haza. Szabadulása után sikerült áttelepülnie Magyarországra.

Mikita Józsefet (Alsóhalas, 1895), Kaszómező (*Koszivszka Poljana*) görögkatolikus parochusát 1949-ben 25 évre ítélték. Kengirben, Dzsezkazganban építkezéseknél dolgoztatták. 1956-ban megrokkanva került haza. 1971. április 4-én agyvérzés következtében Ungváron halt meg.

Dr. Ortutay Elemér (Ungvár, 1916) az ungvár-ceholnyai templom görögkatolikus segédlelkésze, teológiai tanár volt. 1949. augusztus 29-én letartóztatták, és október 5-én 25 évre ítélték. Elmondása szerint a letartóztatója és vizsgálóbírója egy **Nyekraszov** nevű őrnagy volt.

Dr. Ortutay Elemér fiatal- és időskori képe. Emlékiratának borítója. A szerző gyűjtése.

Vorkutára vitték, az itteni szénbányában dolgoztatták **Bóbita János, Gregorovics István, Kiin Jenő, Matécsa György, Orosz János, Petenykó István, Miskolczy Tivadar, Suba Dénes** és **Zselvay Gyula** oltártestvéreivel, akik szintén itt raboskodtak. 1956. augusztus 26-án szabadult, és szeptember 1-én érkezett Ungvárra. 1956-tól 1976. június 2-án bekövetkezett nyugdíjazásáig 17 éven át az ungvári kerámiagyárban dolgozott. A KGB folyamatos megfigyelése alatt állt. Bátran kijátszotta éberségüket, és közben illegálisan végezte papi munkáját: misézett, keresztelt, esketett és kispapokat tanított. A lakásán 18 fiatalot készített fel a papi pályára („Egyszemélyes Teológiai Akadémia”), akiket aztán a kazahsztáni Karagandiba (oroszul Karaganda) száműzött **Chira Sándor** püspök szentelt pap-pá. Élete legszebb évének könyvelte el az 1988 és 1989 közti időszakot, amikor visszaállították jogaiba a görögkatolikus egyházat, és papként ismét hivatalosan tevékenykedhetett. Cikkei jelentek meg a *Kárpáti Igaz Szó*, a *Pánsíp*, a *Kárpátalja*, az *Igen* és a *Görögkatolikus Szemle* hasábjain. 1993-ban megjelentette visszaemlékezéseit *Holnap is felkel a nap* címmel az Intermix Kiadónál. Életének 81. évében hunyt el Ungváron. A két és fél évszázadon keresztül folyamatosan görögkatolikus papokat adó Ortutay család utolsó felszentelt papja volt. 2007-ben Beregszászban emléktáblát avattak tiszteletére, és felvette nevét az *Ortutay Elemér Görögkatolikus Központ*, ahol helyet kapott a Bendász-hagyaték és más levéltári gyűjtemények, valamint a meghurcolt hitvalló papok állandó kiállítása is.

Dr. Popovics Demeter (Ilonokújfalú, 1899) huszti gimnáziumi görögkatolikus hittantanárt 1949 februárjában letartóztatták és 25 évre ítélték. A tajseti 51. sz. lágerben fakitermelésen dolgoztatták. 1956-ban tért haza. 1968. október 3-án Huszton meghalt, Ungváron temették el.

Puskás Lászlót (Tiszaujlak, 1910), az ungvári görögkatolikus katedrális segédlelkészét 1949. január 21-én letartóztatták, és március 28-án 25 évre ítélték. Dzssekazganban réz- és ólombányában, majd a kőbányában, végül építkezéseknél dolgoztatták. 1952. november 11-től szabadulásáig a rokkantak lágerében tartózkodott. 1956. január 17-én Terektéből beteg jött haza. 1969. április 27-én meghalt Ungváron.

Stecz Bazil (Oroszvég, 1909), Királyfiszállás (*Szolocsin*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. A Dzssekazgan melletti Rudnik lágerben raboskodott, rézbányában és építkezéseknél dolgoztatták. 1955-ben rokkantan tért haza. 1980. június 29-én Oroszvégen meghalt.

Szabó Andor /András/ (Bányapataka, 1894) alsódomonyai (*Domaninci*) görögkatolikus parochust 1950. április 21-én tartóztatták le, és júniusban 25 évre ítélték. Az egyik szibériai lágerből rokkantan tért haza. 1957. március 27-én Ungváron meghalt.

Szabó Józsefet (Ungvár, 1924), Csontos (*Kosztrina*) görögkatolikus parochusát 1950. március 25-én tartóztatták le, és május 20-án 25 évre ítélték. 1955. július 8-án tért haza Omszk, Karaganda GULAG-táborából. 1972. július 12-én Ungváron meghalt.

Szidej Tódor János O.S.B.M. (Felsőkalocsa, 1915), a miszticei görögkatolikus kolostor házfőnöke szintén GULAG-lágerekben raboskodott. Büntetésének ideje alatt egyik lábát amputálni kellett. 1955-ben tért haza. Meghalt 1990 februárjában Fancsikán.

Szkiba János (Lohó, 1910) fenyvesvölgyi (*Sztavne*) görögkatolikus parochust 1949. június 16-án tartóztatták le és 25 évre ítélték. Vorkutára került, ahol szénbányákban és építkezéseknél dolgoztatták. 1956-ban tért haza. 1983-ban Ungváron halt meg.

Terbán Mihályt (Beregárdos, 1910), Misztice (*Imszticseve*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Dzssekazgan, Rudnik GULAG-lágereiben építkezéseknél dolgoztatták. 1955-ben rokkantan tért haza Beregszászba. 1985. június 21-én halt meg Beregszászban.

Trompák Gyulát (Beregszász, 1898), Nagymogyorós (*Kopinivci*) görögkatolikus parochusát 1949. október 5-én letartóztatták, és 25 évre ítélték. Karaganda GULAG-lágereiben raboskodott, építkezéseknél és szénbányában dolgoztatták. 1956. július 24-én rokkantan tért haza. 1982. szeptember 1-én Munkácson meghalt.

Bacsinszky Gyula (Alsókálfalva, 1885) kőrösmezői (*Jaszinya*) görögkatolikus parochust 1949. június 1-én letartóztatták, és július 25-én 10 évre ítélték. Tajset GULAG-lágereiben építkezéseken dolgoztatták. 1950 szeptemberéig a 32. sz. lágerben volt **Popovics Demeter** és **Tivadar István** paptársaival. A 21. sz. lágerben rabtársa volt **Marina Sándor**, **Melles János**, **Tőkés György** (róm. kat.). Az 51. sz. lágerben 1955 áprilisáig tartózkodott ugyancsak **Marina Sándorral**, **Melles Jánossal**, **Lozán Polikárppal**, **Tőkés Györggyel** (róm. kat.) és **Bártfay Kálmánnal** (róm. kat.). A 46. sz. lágerben 1955 szeptemberéig raboskodott, de megjárta a 37. és 10. sz. lágereket is. 1956 májusában rokkantsága okán szabadult. 1973. május 21-én halt meg.

Kabáczy Rudolf Rezsőt (Mezőterebes, 1885), Szerednye görögkatolikus parochusát még 1945-ben tartóztatták le hamis vádak alapján, és 8 évre ítélték. Karaganda GULAG-lágereiben építkezéseknél dolgoztatták. 1954-ben tért haza, mint 70 éves rokkant. 1973. január 22-én, életének 88. és papi működésének 63. évében Munkácson halt meg.

Azary András (Túrterebes, 1903) sztánfalvai (*Sztanove*) görögkatolikus parochust 1946. július 29-én letartóztatták, és 6 évre ítélték. A karéliai Medvezsegorszkban erdőirtásnál és építkezéseknél dolgoztatták. Rokkantan tért haza. 1957. január 18-án, életének 54. és papi hivatásának 26. évében a rabságban szerzett betegségben halt meg Munkácson.

Bóbita Miklóst (Füzesmező, 1911), Beregkisalmás (*Zaluzsa*) görögkatolikus parochusát 1949. augusztus 11-én letartóztatták és 25 évre ítélték. A szibériai GULAG-táborból 1956-ban tért haza. 1967. május 27-én Munkácson halt meg.

Dankánics Mihályt (Hátmeg, 1913), a Munkácsi járási Dunkófalva (*Obava*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. A szibériai GULAG-táborból 1956-ban megrokkanva tért haza. 1969. február 27-én Ungváron halt meg.

Drebitka Demeter Dénes O.S.B.M. (1911), a huszbaranyai (*Boronyava*) görögkatolikus kolostor apátja 1949-ben került letartóztatásra, és 25 évre ítélték. A szibériai GULAG-táborból 1956-ban megrokkanva tért haza. Valási propaganda kifejtése miatt újra elítélték, második rabságából 1962-ben szabadult. 1976. július 26-án meghalt.

Kótyuk Ferenc (Gállocs, 1914) ungvár-ceholnyai görögkatolikus segédlelkészt 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Vorkuta GULAG-táborából 1956-ban megrokkanva tért haza. Ungváron halt meg 1973. július 25-én.

Romzsa Nesztort (Bányafalu, 1901), Kovászó görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Karaganda, Omszk, Kemerovó, Tajset GULAG-táboraiából 1956-ban megrokknva tért haza. 1966. március 24-én Ilosván halt meg.

Romzsa Nesztort börtönfotója. A szerző gyűjtése

Urszta Istvánt (Misztice, 1914), Kövesliget (*Drahove*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Karaganda GULAG-táborából 1956-ban megrokknva tért haza. 1958-ban Bilkén lelkipásztori munkát végzett, a tettenérés után újabb 7 évi javító munkatáborra ítélték. Második rabságából 1962 áprilisában kegyelmi úton szabadult. 1988. március 13-án Bilkén meghalt.

Urszta István börtönfotója. A szerző gyűjtése

Zseltvay Miklóst (Ungvár, 1911), Horlyó (*Hudlove*) görögkatolikus parochusát 1950-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Csurban-Nurán, Eki-basztuz, Omszk GULAG-táborait megjárva 1956 júliusában megrokkanva tért haza, Ungváron halt meg.

Iváncsó Gyula (Veréce, 1889) verécei (*Verjaca*) görögkatolikus parochust 1949 augusztus végén letartóztatták, és 1949. október 22-én 10 évre ítélték. A Komi ASZSZK-beli Inka GULAG-táborából 1954. szeptember 30-án rokkantan tért haza. 1963. március 2-án, életének 75. és lelkipásztori működésének 48. évében halt meg Királyházán.

VI. Hite és titkos lelkipásztori munkája miatt 2 fő szenvedett erőszakos halált a láger után

Zavagyák Bazil József O.S.B.M. (Tarfalu, 1911), a husztbaranyai görögkatolikus kolostor szerzetese 1949-ben került letartóztatásra, és 25 évre ítélték. Szibéria egyik GULAG-táborból 1956-ban megrokkanva tért haza Husztra, ahol 1958. december 4-én rejtélyes körülmények közt halt meg: munkából hazafelé tartva megölték, holtan találtak rá az utcán.

Zseltvay Gyulát (Iszka, 1911), Oroszkomoróc (*Ruszki Komarivci*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Vorkuta egyik GULAG-táborában dolgoztatták. 1956-ban megrokkanva tért haza Munkácsra, ahol a későbbiekben, 1980. november 17-én autógázolás következtében halt meg.

VII. Hitvalló és meghurcolt papok

Az alábbi kategóriába 39 lelkipásztort soroltak, akik közül a Kárpátaljai Területi Bíróság 28 atyát 25 évi javító munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre, 5 évi polgári jogfosztásra és vagyonelkobzásra ítélt. További két fő egyenként 10, egyikük 8, egy-egy fő pedig 7, 5 és 1 évet kapott, illetve egy lelkipásztort örökös száműzésre hurcoltak. Sztálin halála után kegyelem és amnesztia folytán valamennyien szerencsésen hazatértek. A szigorított börtönláger megviselte az egészségüket, csupán kevesen éltek meg a görögkatolikus egyház 1989-ben történt hatósági legalizálását.

Bácskay Antal (Bányafalu, 1909.05.25.) Alsóveresmart (*Mala Kopanya*) görögkatolikus parochusát 1957-ben letartóztatták és 7 évre ítélték. Kényszer-munkás volt Mordvinföld 7., 11., és 7/1. sz. lágereiben. 1961-ben tért haza.

Bokotey Andrást (Ötvösfalva, 1909.12.04. – Beregszentmiklós, 1992.01.30.), Ilosva (*Irsava*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letar-

tóztatták és 25 évre ítélték. Dzszejkaszganban kőbányában, építkezéseknél dolgoztatták. 1955-ben tért haza.

Gregorovics Istvánt (Beregsárrét, 1915.08.28. – Munkács, ?), Beregszikkás (*Scserbovec*) görögkatolikus parochusát 1950-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Vorkuta lágerében. 1956-ban tért haza.

Hafics Istvánt (Budkóc, 1921.07.10. – Ungvár, ?), Egreshát (*Vilsinki*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Dzszejkaszgan lágerében. 1956-ban tért haza.

Harajda Dezsőt (Csicsér, 1911.08.21. – Ungvár, 1975.09.22.), Tiszaujhely görögkatolikus parochusát 1950-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Csurbaj-Nurán, Duboka, Ekibasztuz, Kemerovo lágerében. 1956-ban tért haza.

Hrabár Bélát (Alsóverecke, 1898.09.05. – Ungvár, ?), Galambos (*Holubina*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Mordvinföld lágereiben. 1956-ban tért haza.

Hrenyó Mihály (Bező, 1913.06.20. – Munkács, 1990.01.24.) bruszturnai (*Lopuhiv*) görögkatolikus parochust 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Dzszejkaszgan lágerében. 1956-ban tért haza.

Ivancsó Viktort (Verebes, 1921.12.29. – Ilosva, ?), Felsőkalocsa (*Nehrovec*) görögkatolikus parochusát 1947-ben letartóztatták és 1 évre ítélték. Lemberg egyik börtönéből szabadult 1947-ben.

Kampó József (Beregszász, 1897.05.30. – Beregszász, 1986.02.24.) beregszászi görögkatolikus parochust 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Mordvinföld területén, Potyma lágerében. 1956-ban tért haza.

Karpinecz János/József (Nagyturjaszög, 1903.06.22. – Munkács, 1980.12.31.), Fancsika görögkatolikus parochusa 1949-ben került letartóztatásra, és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Karaganda lágerében. 1956-ban tért haza.

Klin Jenőt (Kisberezna, 1916.02.04. – Ungvár, 1986.08.12.), Nevicke görögkatolikus segédlelkészét 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Karaganda lágerében. 1956-ban tért haza.

Kökörcsény Pál (Tekeháza, 1907.06.05. – Tiszabökény, 1974.05.02.) Tiszabökény görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Csurbaj-Nurán, Ekibasztuz, Omszk lágereiben. 1956-ban tért haza.

Levkulics Mihályt (Ungsasfalva, 1920.11.15. – Munkács, ?), Határszög (*Verhovina-Bisztra*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és örökös száműzetésre ítélték. 1989-ben tért haza.

Lyachovics Miklóst (Negróc, 1907.08.19. – Rahó, 1980.03.07.), Ötvösfalva (*Zolotarjeve*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Kengir, Dzsezkazgan, Rudnik lágerében. 1956-ban tért haza.

Margitics Jánost (Nagycsongova, 1921.02.01. – Borzsavszke, 2003.09.07.), Boeskórahó görögkatolikus parochusát 1951-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Omszk lágerében. 1956-ban tért haza.

Marina Jánost (Középapsa, 1893.10.01. – Aknaszlatina, 1967.05.), Faluszlatina (*Szolutvina*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Mordvinföld lágereiben. 1956-ban tért haza.

Mikula Mihályt (Munkácsváralja, 1910.12.25. – Munkács, 1988.09.12.), a munkácsi kórház görögkatolikus lelkészét 1946-ban letartóztatták és 8 évre ítélték. Kényszermunkás Vorkuta lágerében. 1955-ben tért haza.

Mikulyák/Mikulik Bazil/Vaszil (Toronya, 1906.12.26. – Huszt, 1979.08.20.) tiszaszirmai (*Drotinci*) görögkatolikus parochust 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Rudnik, Dzsezkazgan, lágereiben. 1956-ban tért haza.

Minya Jánost (Kerekhegy, 1910.02.09. – Huszt, 1979.01.12.), Feketeardó (*Csornotisziv*) görögkatolikus parochusát először 1946-ban 8 évre ítélték, fellebezése után büntetését 4 évre módosították, harmadszor, 1949-ben 25 évre ítélték. Kényszermunkás, felcser Csurhaj-Nura lágerében, majd Szaran, Dolinka településeken száműzetésben élt. 1955-ben tért haza.

Orosz Jánost (Biri, 1914.11.27. – Ungvár, 1992.08.15.), Szeklence (*Szokirnica*) görögkatolikus parochusát 1948-ban letartóztatták és 10 évre ítélték. Kényszermunkás Vorkuta 2. sz. lágerében. 1956-ban tért haza.

Ortutay Istvánt (Ungdaróc, 1894.02.28. – Ungvár, 1967.04.02.), Ungvár görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Tajset lágerében. 1956-ban tért haza.

Petenykó Istvánt (Turjamező, 1907.04.12. – Huszt, 1987.01.12.), Nyágova (*Dobrjanszke*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Karaganda, Vorkuta, Szverdlovsk, Dzsezkazgan lágerében. 1956-ban tért haza.

Pochil Bazilt (Ölyvös, 1910.01.29. – Beregszász, 1992.09.26.), Nagybocskó (*Velikij Bicskiv*) görögkatolikus parochusát 1952-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Overjat, Breszt-Litovszk, Lintovka, Gari lágereiben. 1956-ban tért haza.

Pop Simon Dániel (Leordina, Románia, 1917.02.08. – Aknaszlatina, 1992.09.26.) alsópapsai (*Gyibrova*) görögkatolikus parochust 1947-ben „kolhoz elleni lázadás” okán letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás a Gulág lágerében. 1956-ban tért haza.

Popovics Jánost (Nyíresújfalú, 1908.12.31. – Munkács, 1985.02.10.), Bilke görögkatolikus parochusát 1946-ban letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Vorkuta lágerében. 1953-ban tért haza.

Rabár Jánost (Magyarkomját, 1908.10.28. – Beregszász, 1988.03.21.), Magyarkomját (*Vélíki Komjati*) görögkatolikus parochusát 1946-ban letartóztatták és 2 évre ítélték. Kényszermunkás Nahodka, Magadan, Komszomolszk na Amure lágereiben. 1947–1956 között száműzetésben élt a Lvivi terület Bibrka településén, itt 1956-ban hivatalosan is áttért a latin rítusra, plébános lett. 1959–1972 közötti újabb száműzetése után betegen tért haza.

Román Antalt (Nagyrákóc, 1910.12.25. – Ungvár, 1990.12.06.), Kökényes (*Ternove*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Dzsezkazgan, Karaganda lágerében. 1955-ben tért haza.

Román György (Zebegnyő, 1910.06.25. – Órhegyalja, 1979.02.13.), a Munkácshoz csatolt Órhegyalja (*Podhorjani*) görögkatolikus parochusa 1949-ben került letartóztatásra, és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Karaganda lágerében. 1956-ban tért haza.

Román Jánost (Nagyrákóc, 1921.05.12. – Nagyszőlős, 1990.), Szuhabaranka (*Bronyka*) görögkatolikus parochusát 1951-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Omszk lágerében. 1956-ban tért haza.

Sepa Bazil Miklós O.S.B.M. (Munkács, 1914.12.24. – Misztice kolostora, 1992.08.), Mircse görögkatolikus lelkésze, szerzetes 1948-ban került letartóztatásra, és 10 évre ítélték. Kényszermunkás a Gulag-lágerekben. 1956-ban tért haza.

Suba Dénest (Ungvár, 1915.04.26. – Ungvár, ?), Tiszaszászfalu (*Szaszove*) görögkatolikus segédlelkészét 1950-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Vorkuta lágerében. 1956-ban tért haza.

Szavcsuk Miklóst (Nagybocskó, 1915.09.24. – Ungvár, 1975.01.22.), Lonka (*Luh*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás a Dzsezkazgan melletti Dzsezsdi lágerében. 1955-ben tért haza.

Sziksza Ignác (Beregpapfalva, 1920.06.02. – Ungvár, ?) beregbárdosi (*Bukovec*) görögkatolikus parochust 1950-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Karaganda, Vorkuta lágerében. 1956-ban tért haza.

Szlivka Jánost (Újdávidháza, 1903.07.07. – Munkács, 1980.02.18.), Felsővznice görögkatolikus parochusát 1951-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Karaganda, Duboka, Omszk lágereiben. 1956-ban tért haza.

Sztankaninecz - Hám Antal/Ágoston O.S.B.M. (Perecseny, 1905.07.21. – Munkács, ?), Bányafalu (Szuszkove) görögkatolikus parochusa 1949-ben került letartóztatásra, és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Dzsezkazgan-Rudnik, Ekibasztuz, Karaganda lágereiben. 1957-ben már száműzetésből tért haza.

Tiliscsák Andrást (Nyírpazony, 1900.01.10.), Nyíresújfalú (*Dunkovica*) görögkatolikus parochusát 1950-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Karaganda lágerében. 1956-ban tért haza.

Udud Gábort (Munkács, 1908.04.07. – Huszt, 1974.03.10.), Barkaszó görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Karaganda, Vorkuta lágerében. 1956-ban tért haza.

Dr. Újhelyi Istvánt (Nagytoronya, 1912.09.04. – Csehszlovákia, 1981.), Bocskóráhó görögkatolikus parochusát 1946-ban letartóztatták és 8 évre ítélték. Kényszermunkás Krasznójarszk, Rudnik lágereiben. 1956-ban tért haza. 1957-ben áttelepült Csehszlovákiába.

Újhelyi József (1913) szerednyei görögkatolikus parochust 1950-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Karaganda mihajlovkai lágerében. 1956-ban tért haza.

Vaszkó Pétert (Alsókaraszló, 1903.02.08. – Ungvár, 1981.03.08.), Be-regszólós (*Lohove*) görögkatolikus parochusát 1949-ben letartóztatták és 10 évre ítélték. Kényszermunkás a GULAG lágereiben. 1955-ben tért haza.

Verbjescuk Istvánt (Kőrösmező, 1893.10.13. – Técső, 1971.06.01.), Kistrákóc (*Malij Rakovec*) görögkatolikus parochusát 1948-ban letartóztatták és 10 évre ítélték. Kényszermunkás volt Inta lágerében. 1956-ban tért haza.

2 szerencsésen hazatért személy ügyében nem indították el a boldoggá avatás folyamatát:

Egressy György (Zárnya, 1901.03.31. – Szerednye, 1984.01.08.) be-dőházai (*Bedevlja*) görögkatolikus parochust 1949-ben letartóztatták és 10 évre ítélték. Kényszermunkás Dzsezkazgan, Szpaszk, Volinka lágereiben. Lágerben viselt azonosítói: CII-407, I-E-63. 1956-ban tért haza.

Dr. Marina Sándor (Úrmező, 1893.11.12. – Ungvár, 1987.04.21.) Ungváron 1949-ig volt görögkatolikus teológiai tanár, Nevicke parochusa. 1949-ben letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás Irkutszk, Vologodszki lágereiben. 1955-ben rokkantan tért haza.

Kitekintés

A kárpátaljai izraeliták. A vészorszakot is túlélő kárpátaljai zsidók 1944–1955 között újra elindították a hitközségi életet. Azonban a helyreállított zsinagógákra és imaházakra a kommunista hatalom helyi funkcionáriusai szemet vetettek, s kezdeményezték azok bezárását, államosítását. Az elkobzott nagy zsinagógák közül például az ungváriban hangversenytermet, a beregszásziban raktárat, majd művelődés központot, a nagyszőlősisiben edzőtermet, a munkácsiban kereskedelmi egységet alakítottak ki. Az úgynevezett „burzsoá nacionalista tevékenységet folytató” hitközségeket bezárták, újrakezdeményezésüket megtagadták, az itteni rabbik működési engedélyét bevonták.

Az elkobzott zsinagógák Nagyszőlősen és Beregszászban. A szerző gyűjtése.

A hitközségek ellenálló vezetőivel szemben koncepciós pereket fabrikáltak, szovjetellenes tevékenységgel vádolták meg őket, többen a GULAG-lágerekbe kerültek. **Ortutay Jenő** görögkatolikus parochus például Ábeszben (Komiföld) együtt raboskodott egy **Spira** nevű munkácsi rabbival. A GULÁG-ot megjárt **Dr. Ortutay Elemér** emlékiratában a munkácsi rabbiról említést tesz: „1955-ben, kiszabadulása után az USA-ba vándorolt, és a rádión keresztül magyar nyelvű sorozatos beszámolót tartott lágeri élményeiről. Nagy műveltségű, őszinte magyar érzületű ember és jó pap volt. Őt is 25 évre ítélték. A Vorkuta melletti Ábezben töltötte büntetését. Egyike volt azon raboknak, akik édesapámat Karácsony szentestéjén utolsó útjára elkísérték.”³⁶ **Ortutay Elemér** lánya, **Ortutay Mária** is megerősíti, hogy „*Spira*, a híres munkácsi rabbi volt a fogolytárs, aki abban a lágerben raboskodott. Ő mondta el nagyapám fölött az utolsó imát, zsidó szertartás szerint.”³⁷

³⁶ Dr. Ortutay Elemér: „...Holnap is felkel a nap.” Emlékeim. 1993. Lásd tárolt változatát: <https://mek.oszk.hu/23400/23483/23483.pdf> (Letöltés: 2023. 04. 19.)

³⁷ *Kárpátaljai Hirmondó*, 2010. december, 11.

Kahan Adler Heiskel munkácsi rabbi ellen bűnügyi eljárást indítottak, azonban nem tudták elfogni, mert közösségének tagjai bújtatták. 1945–1951 között Beregszász rabbijaként tevékenykedett. A kárpátaljai vallásügyi hatóság 1951. április 30-án engedélyét bevonta, kultikus szolgálatot nem végezhetett.

Bergida Ignácot (Nagyberezna, 1899), az ungvári hitközség titkárát 1948-ban hamis vádakkal letartóztatták, majd – hogy ne akadályozza az ungvári nagy zsinagóga államosítását – szovjetellenes tevékenységért 25 évre ítélték. 1951-ben rokkantan, súlyos betegen szabadult, néhány héttel később meg is halt.³⁸

Schwarz Miklóst (Nagyszőlős, 1918), az ungvári izraelita hitközség vezető-ségi tagját a területi bíróság GULAG-rabságra ítélte, szerencsésen túlélte a sztálini börtön-lágereket. Visszaemlékezése szerint: „*Sok minden, amit a szovjethatalom csinált, vadnak és értelmetlennek tűnt. Szigorú és kíméletlen harcot hirdetett a val-lás ellen. Kárpátalja lakosságának túlnyomó többsége, a zsidók is, a nem zsidók is vallásosak voltak. A szovjet hatalom elkezdte bezárni a templomokat, letartóztatta az egyházi személyeket. Az emberek össze voltak zavarodva.*”³⁹

A szabad- és kiségyházak (Jehova tanúi, adventisták, baptisták stb.) képviselőit is megfigyelték, üldözték, meghurcolták.

Kovács Ferenc (1912) nagydobronyi születésű baptista lelkészt azért tartóztatták le és vitték a szovjet GULAG-ra, mert Munkács vezető baptista lelkésze volt. Fogságát Orsa és Vityepszk környéki lágerekben töltötte.⁴⁰

A szovjet hatalom által favorizált ortodox/pravoszláv egyház kárpátaljai – szovjetellenességgel megvádolt – pópáira is lecsaptak.

Karbovanec János/Ivan I. (Nevicke, 1897) cservenyovói (Munkácsi j.) pravoszláv papot 1951. október 11-én letartóztatták és 25 évre ítélték. Kényszermunkás a GULAG-lágerekben. 1991-ben rehabilitálták.⁴¹

Szidlár György/Jurij (Oszij, 1907), Dulovo (Técsői j.) pravoszláv parochusa 1956-ban került letartóztatásra, és 6 évre ítélték. Kényszermunkás a GULAG-lágerekben. 1991-ben rehabilitálták.⁴²

³⁸ Lusztig Károly: *A gyertyák csonkig égnek. Kárpátaljai zsidók tragédiája*. In: *Kárpátalja* (Miskolc–Ungvár) 1992. júl. 12. sz. 10.

³⁹ Schwarz Miklós visszaemlékezése. In: Centropa. Megőrzött emlékek interaktív könyvtára. <http://www.centropa.org/hu/biography/schwaz-miklos> (Letöltés: 2023. 04. 19.)

⁴⁰ *Egyházüldözés Kárpátalján 1944–1991*. Dupka György szerk. 2017. 88. Lásd tárolt változatát: <https://mek.oszk.hu/18100/18119/18119.pdf> (Letöltés: 2023. 04. 19.)

⁴¹ RIZO, I. 2003. 359.

⁴² RIZO, I. 2003. 635.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

(2023. MÁRCIUS, ÁPRILIS)

ELISMERÉSEK

* A beregszászi születésű **Lőrincz P. Gabriella** költőt, író, irodalomtörténészt, az Előretolt Helyőrség Íróakadémia oktatóját Magyarország Kulturális és Innovációs Minisztériuma a szakmai szervezetek felterjesztése alapján *József Attila-díjjal* tüntette ki. Jelenleg Nógrád megyében, Szandán él.

* A beregszászi születésű **Krisztián Attila** Jászai Mari-díjas színművészt március 14-én *Magyarország Érdemes Művésze díjjal* tüntették ki a Pesti Vigadóban. 2013-tól a Nemzeti Színház színművésze.

* A Rákóczi Szövetség *Esterházy-díjjal* tüntette ki **Majnek Antal** nyugalmazott munkácsi római katolikus püspököt. A kitüntetés átadására *Esterházy János* felvidéki mártír politikus emlékezte kapcsán került sor a magyar Országházban március 12-én. A nívós elismerést **Majnek Antal** a kárpátaljai magyarságért és minden Kárpátalján élő emberért végzett szolgálata elismeréseként vehette át.

* Magyar állami kitüntetéseket adtak át április 12-én Kárpátalján. A Novák Katalin, Magyarország köztársasági elnöke által odaítélt elismeréseket **Íjgyártó István**, Magyarország kijevi nagykövete és **Bacsikai József**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának főkonzulja adta át a beregardói Perényi Kultúrkúriában.

Magyar Ezüst Érdemkeresztet kapott:

Babják Edit, a Beregszászi Városi Tanács Oktatási és Művészeti Osztályának vezetője a kárpátaljai magyar nyelvű oktatás fenntartása és színvonalának megőrzése, valamint az anyanyelv ápolása érdekében végzett odaadó munkája elismeréseként;

Bátori József, az Ungi Református Egyházmegye főgondnoka a kárpátaljai magyar közösség életkörülményeinek javítása érdekében végzett odaadó munkája elismeréseként;

Bakancsos László, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség elnökségi tagja a kárpátaljai magyarság politikai, gazdasági és szociális érdekek képviseletében betöltött

szerese, valamint a helyi magyar közösségek kulturális és sportéletének fejlesztése, illetve a fiatal generációk nevelése érdekében végzett példaértékű tevékenysége elismeréseként.

Magyar Arany Érdemkeresztet kapott:

Györke Róbert, a Nagygejőci Gimnázium igazgatója, a KMKSZ helyi alapszervezetének elnöke a kárpátaljai magyarság megmaradása, illetve anyanyelvű oktatásának biztosítása iránti elkötelezett munkája elismeréseként;

Marosi István, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Görögkatolikus Lelkészségének vezetője és az Ortutay Elemér Görögkatolikus Szakkollégium vezetője tudományos és ismeretterjesztő munkája, valamint a kárpátaljai közép- és felsőfokú oktatás intézményrendszerének fejlesztésében vállalt szerepe elismeréseként;

Sipos Géza, a Sámuel Alapítvány elnöke a Kárpátalján élő árva, illetve nehéz sorsú gyermekek felkarolása érdekében a kárpátaljai nevelőszülői hálózat kiépítése és fejlesztése terén végzett lelkiismeretes szolgálata, illetve a családi típusú gyermekotthonok megalapításában betöltött szerepe elismeréséül;

Szarvas Gábor, a Lvivi Nemzeti Művészeti Akadémia tanára, a Lemberg Magyarok Kulturális Szövetségének alapítója és elnöke

a Lembergben élő magyar közösség szolgálatában és kulturális értékeinek megőrzésében, illetve a magyar–ukrán kapcsolatok előmozdításában vállalt szerepe, valamint a Lemberg megye területén található magyar emlékhelyek létrehozása és gondozása érdekében végzett több évtizedes tevékenysége elismeréseként.

Gratulálunk!

FONTOSABB ESEMÉNYEK, RENDEZVÉNYEK

MÁRCIUS

* **Turák Angéla** festményeiből és dekoratív húsvéti tojásaiból *Tavas* címmel nyílt kiállítás Ungváron, a Magyar Házban. Az eseményt **dr. Zubánics László**, az UMDSZ és a KMMI elnöke nyitotta meg.

* Élő irodalom – **Shrek Tímea** író és **Marcusák Gergely** költő látogatott el a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kótyuk István Filológia Campusára. A művészházaspár irodalmi pályájuk kezdetéről, megjelent köteteikről, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság megalakulásáról és jelenéről beszélt a főiskola hallgatóinak. **Shrek Tímea** jelenleg a KMI 12 programban vesz részt, valamint

elnyerte a 2023-as Móricz Zsigmond irodalmi alkotói ösztöndíjat, **Marcsák Gergely** pedig a Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíjasa. A beszélgetés és a felolvasás végén a diákok kérdéseket tettek fel a két irodalmárnak.

* **Lengyel János** szociográfiai helyzetképe olvasható az *Irodalmi Jelen* egyik nemrég megjelent számában a kárpátaljai magyar irodalmi életről a háború árnyékában. A megszólaló pályatársakat három csoportra osztotta: akik jelenleg is Kárpátalján élnek, akik valamilyen formában a háború miatt hagyták el szülőföldjüket, illetve akik már régebb óta Magyarországon telepedtek le.

* **Csortos Gyula** 1883. március 8-án született Munkácson. Születésének 140. évfordulóján a Munkácsy Mihály Magyar Házban állított neki emléket szülővárosának magyar közössége. A dombormű és emléktábla **Matl Péter** munkácsi szobrászművész alkotása. Az emléktáblát **Tarpai József**, **Cseh Áron** vezető konzul, **Kornya István** és az alkotó, **Matl Péter** leplezte le.

* A Kárpátaljai Szövetség dísztermében a magyar széppróza napja alkalmából megrendezésre került a *Kárpátaljai írók a pulpituson* c. irodalmi rendezvény. Köszöntő beszédet mondott **Greza István**, a Kárpátaljai Szövetség elnöke. **Seremet Sándor**

főtitkár beszélgetőtársa volt a beregszászi **Lőrinc P. Gabriella** költő, író, a Magyar Írószövetség elnökségi tagja, a beregszászi **Csornij Dávid** történész doktorandusz, költő, a tiszabökényi **Dupka György** író, történész, a Magyar Írószövetség választmányi tagja, a csapi **Kertész Dávid** író, újságíró, a munkácsi **Kopriva Nikolett** költő, grafikus, a Magyar Írószövetség választmányi tagja. A téglási származású **Bernáth Ferenc** Artisjus-díjas gitárművész előadásában felcsendültek saját és más zeneszerzők művei.

* **Dr. Csernicskó István** a KMAT elnöke, *HOGYAN KREÁLJUNK NYELVEKET? A nyelvpolitika mint a nemzetépítés és identitáskonstrukció eszköze* címmel székfoglaló előadást tartott az MTA Székház Nagyteremében.

* Magyarország Ungvári Főkonzulátusa **Balla Pál** festőművész a témához kapcsolódó alkotásaiból összeállított tárlattal emlékezett Petőfi Sándorra, a nemzet költőjére. Ünnepi beszédet mondott **Bacsikai József** főkonzul. **Fuchs Andrea**, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesületének alapító tagja és titkára méltatta **Balla Pál** (1930–2008) festőművészt, aki egykoron rajztanára is volt.

* Az Ukrajnában zajló háború miatt március 15-én Ungváron, a

Petőfi-szobornál ismét csak szűk-körű, csendes koszorúzással méltatták az 1848–49-es forradalmat és szabadságharcot, s annak hőseit. **Bacsikai József**, Magyarország ungvári főkonzulja, **Cseh Áron** vezető konzul, **Albertné Simon Edina**, **Ónody Rita Éva**, **Csizmadia Alexandra** konzulok, **Balogh Lívia**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Ungvári Középszintű Szervezetének (KMKSZ UKSZ) elnöke, a Kárpátaljai Megyei Tanács képviselője, **Rezes József**, a Kárpátaljai Határmenti Önkormányzatok Társulásának ügyvezető igazgatója, **Palkó Katalin**, a KMKSZ UKSZ al-elnöke, **Spenik Sándor**, az Ukrajnai Magyar Nemzeti Tanács elnöke, **Zubánics László**, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség elnöke és más magyarságszervezetek képviselői helyezték el a koszorúikat és virágokat csendben tisztelegve a 175 évvel ezelőtti márciusi események és az akkori hősök előtt.

* Az Ungvári Nemzet Egyetem Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézetében a kárpátaljai születésű **Magyar Árpád István** képzőművész kiállítását **Zubánics László**, az UNE UMOTI tanszékvezetője nyitotta meg. A magyar történelmi alakokat ábrázoló képkiallítást az intézet ajándékolta.

* **Jana Palincsak** fiatal, tehetséges festőművész, a Kárpátaljai

Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának (RIT) ösztöndíjasa első ízben jelentkezett önálló kiállítással Munkácson, a Munkácsy Mihály Magyar Ház Kiállítótermében. A kiállítás megnyitóján beszédet mondott **Kopriva Attila** festőművész, a Kárpátaljai Képzőművészeti Főiskola docense, a művészettudományok kandidátusa, Jana egykori tanára.

* **2023. március 16.** Magyarország Beregszászi Konzulátusa az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 175. évfordulója alkalmából szervezett kiállítást kárpátaljai ukrán és magyar festőművészek (**Erfán Ferenc**, **Kopriva Attila**, **Villa-sek Tibor**, **Szerhij Biba**, **Habda László**) alkotásaiból. A kiállításon az érdeklődők többféle tematikájú alkotásokat csodálhattak meg. Az eseményt **Gyebnár István** misszióvezető nyitotta meg.

* A Lakiteleki Népfőiskola Alapítvány és az ankarai központú Türksoy, a Türk Nemzetközi Kulturális Szervezet együttműködésében kiírt nemzetközi műfordítói pályázat nyertesei vették át helyezésükért járó díjaikat Kiskunfélegyházán, a Móra Ferenc Művelődési Központban tartott városi ünnepségen. A 20 ezer dollár összdíjazású műfordítói pályázat díjait **Lezsák Sándor**, **Sultan Raev**, valamint **Csányi József**, Kiskunfélegyháza polgármestere,

Szűcs Olga, a Tolsztoj Társaság elnöke és **Vári Fábrián László**, a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának vezetője adta át a közép-ázsiai műfordítóknak.

* Két év után újra jelenléti formában Beregszászban találkoztak a 27. „Átal mennék én a Tiszán...” kárpátaljai népdaléneklési verseny résztvevői a Kárpátaljai Magyar Pedagógus-szövetség (KMPSZ) szervezésében. A program szakmai partnere 2017-es megalakulása óta a Hagyományok Háza Hálózat – Kárpátalja. A díjazottak értékes ajándékban részesültek.

* Megújult köntösben láthatta újra Gogol *Háztűznézőjét* a beregszászi színház előadásait kedvelő közönség a premieren. A vígjátékot a színház alapítója, **Vidnyánszky Attila** rendezte. A két felvonásban játszott komédia pikantériáját az adja, hogy az eredetileg túlnyomórészt férfi karaktereket felvonultató darabot a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház női szereplői testesítik meg a kialakult háborús helyzetre való tekintettel. A társulat 7 női szereplője és egyetlen férfi színésze most is zseniálisat alkotott.

* A BorzsaVári Zenekar és a Kárpátaljai KultúrKaraván Program szervezésében a BorzsaVári Zenekar *Keresem az Álmot* című népzenei lemezének bemutatójára került sor a Kárpátaljai Szövetség budapesti székházában.

* Az MTA Domus Collegium Hungaricumban a Momentum Doctorandus szervezésében bemutatták a *Terítéken a tudomány. Társadalomtudományt mindenkinek!* című kötetet. A kerekasztal-beszélgetésben részt vett **Ferenc Viktória** nyelvész, szociolingvista, a Nemzetpolitikai Kutatóintézet kutatója, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatója, **Kovály Katalin** geográfus, a CSFK Földrajztudományi Intézetének tudományos munkatársa, **Nagy Gabriella** geográfus, a Pécsi Tudományegyetem, TTK Földtudományok Doktori Iskola PhD hallgatója. A beszélgetést moderálta: **Ráti Emese** online szerkesztő, újságíró.

* **Pákh Imre**, a Latorca-parti városból elszármazott amerikai üzletember bíróság elé citálja a munkácsi városvezetést, amiért az elrendelte a turulszobor „törvénytelen és barbár ledöntését”. A szobor 2008-as felállításában részes Pákh Imre szerint egyetlen helyi jogász sem vállalta az ügyet, ezért egy Munkáctól sok száz kilométerre praktizáló ukrán ügyvédet kért fel, hogy kezelje a pert. A munkácsi várban egykor szárnyaló turult tavaly októberben bontották le, amikor a helyi politikában domináló Baloga-klán a műemlékvédelmi bizottság állásfoglalása nélkül áttolta a városvezetésen a szobor eltávolítását. A helyére Ukrajna szigonyos címere került.

ÁPRILIS

* Nyílt napot szervezett a Munkácsy Mihály Magyar Ház. Az egész napos program keretében sor került a történelmi osztrák–magyar banképi-let és a bankmúzeum bemutatására, valamint a tetőtéri kiállítóterem megtekintésére, s az érdeklődők húsvéti kézműves-foglalkozásokon is részt vehettek.

* A Kárpát-medencei Magyar-tanárok Kulturális Egyesületének (KMTKE) kárpátaljai régiója először adhatott otthont a magyartanárok regionális konferenciájának. A fórumra jánosi Helikon Hotelben került sor. Előadást tartott **Takaró Mihály** József Attila- és Madách-díjas irodalomtörténész, a KMTKE elnöke a 200 éve született Petőfi Sándor alakját mutatta be új aspektusból. A szintén 200 éve született Madách Imréről, de inkább főművéről, *Az ember tragédiájáról* szolt **Liktor Katalin** irodalomtörténész, a KMTKE ügyvezető titkáranak előadása. Az előadóknak **Király Katalin**, a KMTKE kárpátaljai régiófelelőse mondott köszönetet.

* A Zoológiai Galéria összúkrán gyermekrajzpályázat megyei szakaszának eredményei alapján a Sislóci Líceum diákjai, **Mitro Dominika** I. helyezést, **Révész Esztella** pedig II. helyezést ért el **Bilcsik Róbert** rajztanár vezetésével.

* Magyarország Ungvári Főkonzulátusán megnyílt **Turák Angéla** ungvári festőművész húsvéti tár-lata 89. születésnapja alkalmából. Köszöntőt mondott **Vida László**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának első beosztott konzulja, **Pinzenik Vaszil**, alpolgármester, **Demjancsik Vaszil** a Kárpátaljai Megyei Tanács elnökhelyettese, valamint **Zubánics László**, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet elnöke.

* A Nemzeti Színház élén ma-rad a kárpátaljai származású **Vidnyánszky Attila**, az MMA akadémika – tudatta **Csák János** magyar kulturális és innovációs miniszter a Facebookon. Mint írta, a megbízatás ismét öt évre szól. **Vidnyánszky Attilát** a pozícióra először 2012. december 17-én nevezték ki 2013. július 1-jei hatállyal.

* Bemutatkozás és búcsúzás je-gyében is zajlott az MMA *Élőfolyó-irat* estje, amelyen a *Napút* folyóirat szerkesztői, **Csáji László Koppány**, **Hegyi Botos Attila**, **Szondi György** és **Toót-Holló Tamás** bejelentették: a kiadvány a továbbiakban csak on-line lesz olvasható. Az eseményen *Vári Fábián László* Kossuth-díjas költő, a köztestület irodalmi tago-zatának vezetője mondott köszöntőt.

* Szakvéleményt küldött a MKKSZ a Velencei Bizottságnak az ukrán kisebbségi törvényekről.

A kisebbségekre vonatkozó új törvények akadályozhatják Ukrajna európai integrációs törekvéseit, ezért a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) megküldte az erre vonatkozó árnyékjelentését és szakvéleményét a törvényt tárgyaló Velencei Bizottságnak – jelentette be a KMKSZ az MTI-hez eljuttatott közleményében.

* A Magyar Filológiai Tanszék szervezésében és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet anyagi támogatásával lezajlott az idei Arany János Balladamonddó Verseny.

* A Kárpátaljai Megyei Szabadtéri Néprajzi Múzeum kis kiállítását nyílt meg a napokban a *Húsvétkor a templomba* című festménykiállítás. A múzeum állományából 20 festményt kínálnak a látogatók figyelmébe. A kiállítás fő témája a megye fából készült templomai, amelyeket a kárpátaljai művészek reprodukáltak vászonra. Köztük a következő alkotások láthatóak: *Sütő János* Uzsoki templom, Fatemplom, Alsókalocsai templom, Latorcafő (Latyirka) falu, Felsőkalocsa (Negrovec) falu; *Kolozsvári Ferenc*, *Soltész Zoltán*, *Fegyir Manajlo* és mások festményei.

* A Nemzetközi Roma Nap alkalmából *A roma lélek színei* címmel nyílt képzőművészeti kiállítás a megyeszékhelyen. A tárlaton a **Jónás Tibor** által vezetett „Rom Art”

képzőművészeti iskola diákjainak több mint ötven alkotását mutatták be. Jónás Tibor már több mint öt éve tanít képzőművészetet roma gyerekeknek Kárpátalja egyetlen képzőművészeti iskolájában, a Rom Art-ban, amely az Ungvári járási Ráton működik.

* Az erdélyi *Maszol.ro portál* képviseletében (<https://maszol.ro/.../A-beketeremto-isteni-csodara-varnak...>) **Pataky István**, a Maszol főmunkatársa készített **dr. Dupka György** történésszel, íróval, és civilszervezeti vezetővel interjút a kárpátaljai helyzetről.

* Szent Józsefről elnevezett római katolikus templomot szentelt fel az ungvári járási Palágykomorócon **Lucsok Péter Miklós**, a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye megyéspüspöke. **Schneidgen György** építész tervei alapján, jelentős részben a magyar kormány támogatásával saját templom épült a település központjában. Az ünnepségen **Majnek Antal**, a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye nyugalmazott püspöke, aki egy ideje Palágykomorócon is szolgál, elmondta, hogy a palágykomoróci hívek a templom megépülése előtt a helyi görögkatolikus templomban tartották a miséket.

* Megnyerte a Versünnep Fesztivál 2023 döntőjét **Ferenci Attila**, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai

Színház színművésze. A megméretetést Budapesten tartották, a Nemzeti Színházban. A magyar költészet napján rendezett eseményen **Ferenci Attila** a kárpátaljai születésű **Füzesi Magda** *Zárszámadás* című versét adta elő.

* Költészetnap ünnepséget tartottak a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán. Az intézmény Filológia Tanszékének Magyar Tanszéki Csoportja az IDŐt választotta központi témának. Az összeállítás **Tóth Krisztina** *Idő, idő, idő* című verse köré épült. Felhangzottak továbbá **Lackfi János**, **Tóth Csilla**, **Nagy Milán**, **Tandori Dezső**, **Ottlik Géza**, **Fodor Ákos**, **Rakovszky Zsuzsa**, **Háy János**, **Bak Rita** és más szerzők idővel kapcsolatos alkotásai.

* A Pro Cultura Subcarpathica (PCS) közös szavalással méltatta a magyar költészet napját Beregszászban. A civil szervezet megmozdulásához 23 kárpátaljai oktatási intézmény mintegy 400 tanulója csatlakozott Ungvártól Munkácsra, a Beregszászi járás településein át Nagyszőlősig. Az idei Vers a tér(B)en választott verse a 200 éve született Petőfi Sándor *Nem megyek én innen sehova* című költeménye volt, melyet **Mónus Dóra** főiskolai munkatárs, a beregszászi színház segedíjszínésze vezényletével mondtak el a résztvevők.

* A magyar költészet napján a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) rendezésében a Bányai Líceumban ismét összemérhették tehetségüket és felkészültségüket Kárpátalja legjobb középiskolás versmondó diákjai. A zsűri döntése értelmében 2023-ban a győztes **Sass Eszter** lett, a Beregszászi Bethlen Gábor Líceum 10. osztályos diákja, felkészítő tanára **Kocsis Marianna**. Második **Kosztju Fanni**, a Bányai Líceum 10. osztályos tanulója, felkészítő tanára **Séra Viktória**. Harmadik helyezett, megosztva: **Fudella Odett**, a Karácspfalvai Sztójka Sándor Görögkatolikus Líceum tanulója (felkészítő tanára: **Bihari Hajnalka**) és **Hevesi Emília**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Szakgimnáziumának diákja (felkészítő tanára: **Kudlotyák Krisztina**).

* A *Versmaraton* idén is a magyar költészet napján rendezték meg a szervezők a Márványteremben. A Versmaratonon 69 költő vett részt. Mások mellett versét felolvasta a kárpátaljai származású **Kopriva Nikolett** költő és **Vári Fábián László** Kossuth-díjas költő, akiknek költeményeit. a *Magyar Napló* gondozásában kiadott *Az év versei 2023* c. reprezentatív antológiába is beválogatták.

* A Magyar Nemzeti Múzeum Málenkij Robot Emlékhely kiál-

lítótermében a Költészet Napja alkalmából **dr. Dupka György** lágerkutató, irodalmár előadást tartott a GUPVI- és GULAG-táborokba elhurcoltak által írt versekről mondanivalójukról, motívumvilágukról, a keletkezési körülményekről, valamint a versek összegyűjtésének nehézségeiről. A lágerversetek *Istenhez fohászkodva* (1992, <https://mek.oszk.hu/23600/23644/23644.pdf>) és „*Uram... segíts haza minket...!*” (2017, <https://mek.oszk.hu/13800/13830/13830.pdf>) címmel könyvalakban is megjelentek.

* *A vihar* című színmű bemutatójára készül közösen a Spectrum Színház és a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház, Török Viola rendezésében. A vihar William Shakespeare színműve, melyet feltehetően 1610–11-ben írt, először 1611-ben adták elő. Valószínűleg ez Shakespeare utolsó önálló darabja.

* A perecsenyi születésű Ungvári Lajos (1902–1984) Kossuth-díjas szobrászművész emléke előtt tisztelegtek a Kárpátaljai Szövetség székházában. Az emlékünnepeken **dr. Grezsa István** elnök mondott köszöntő beszédet. **Dr. Szöllősy Tibor** író moderálásában a Magyar Örökség-díjas **Kovács Sándor** *Egy kárpátaljai születésű szobrász – Ungvári Lajos élete és munkássága* című művészeti albumának bemutatójára került sor. Az Ungvári Lajos

hagyatékát kezelő **Mihály Gábor** Kossuth-díjas szobrászművész és **Feledy Balázs** művészettörténész mutatta be a kötetet. **Kovács Sándor** előadásából megtudhattuk, hogy a 82 éves korában elhunyt földünk Budapesten élt és alkotott. Számos köztéri szobra ma is megtekinthető az anyaország különböző településein. Közreműködött **ifj. Bernáth Ferenc** Artisjus-díjas gitárművész, aki többek között előadta **Dupka György** *Levél* és **Horváth Sándor** *Mert a haza...* című, **Ivaskovics József** által megzenésített versét.

* A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVIT) tagjainak sikere a Kortárs Hangan '23 Nemzetközi Irodalmi Pályázaton! Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem és a Miskolci Egyetem közös irodalmi pályázatán **Lévai Aliz Mária** harmadik helyezést ért el, **Sz. Kárpáthy Kata** pedig különdíjat nyert.

* **Marcsák Gergely** *Szégyenpiac nagycsütörtökön* című versét a *Helyőrség.ma* közölte. Egyben tudatja, hogy az alkotó a Magyar Művészeti Akadémia Művészeti Ösztöndíjprogramjának ösztöndíjasa.

* **Beregszászi Olga** színész és előadóművész a MOM Kulturális Központban 20. alkalommal szervezte meg *Száz perc száz emberért* című hagyományos jótékonyági

koncertjét, melyen fellépett mások mellett **Szűcs Nelli, Szalonna és bandája, Pál Edit**. Köszöntőt mondott **Bocskor Andrea**, az Európa Parlament képviselője és **Babják Zoltán**, Beregszász polgármestere.

* Egy év alatt Ukrajnában minimum 34, **Alekszandr Puskin** orosz költőnek állított emlékművet bontottak le – számolt be az Ukrán Nemzeti Emlékezet Intézete.

* Ukrajnában a 2023. január 1-i adatok szerint 28-34 millió ember él – közölte Ella Libanova, a Demográfiai Intézet igazgatója.

KÖNYVESPOLC – 2023

Az *Együtt* című irodalmi-művészeti-kulturális-humán tudományi folyóirat 2002–2023 között megjelent számai itt tekinthetők meg:

<http://kmmi.org.ua/konyvtar/folyoiratok/egyutt>

<https://epa.oszk.hu/html/vgi/boritolapuj.phtml?id=595>

Számláló: 32 196 megtekintés. Még februárban 31 781 főt regisztráltak az OSZK honlapján, azóta **410 fővel bővült** az Együtt folyóirat iránt érdeklődők száma.

Megjelent a folyóirat 2023. évi 1. lapszáma.

KÁRPÁTALJAI MAGYAR KÖNYVEK

(Sorozatszerkesztő és felelős kiadó: **Dupka György**)

ELŐKÉSZÜLETBEN

* *Szülőföldünk Tiszabökény és környéke*. (Honismereti olvasókönyv és munkafüzet). Összeállította: **dr. Dupka György**. Lektorálta: **dr. Zubánics László**. Felelős szerkesztő: **dr. Zékány Krisztina**. Kárpátaljai Magyar Könyvek 302. KMMI–Intermix, Ungvár–Budapest, 2023.

A Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozatban megjelent kiadványok elektronikus változata itt tekinthető meg:

* **Dupka György, Fuchs Andrea**: *30 év a Kárpátaljai magyar könyvkiadás szolgálatában. Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozat bibliográfiája (1992–2022)*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2022.

Tárolt változat: https://kmmi.org.ua/uploads/attachments/books/books-pdf/2022/intermix_katalogus.pdf; <https://mek.oszk.hu/18100/18114/18114.pdf>

Összeállította: Dupka György

SZERZŐINK

ADAMCZYK (KOSZTYÚ) KATALIN – 1989 (Tiszacsoma)
ÁGH ISTVÁN – 1943 (Budapest)
CSONTOS MÁRTA – 1951 (Szeged)
DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény–Budapest)
FÜZESI MAGDA – 1952 (Nagybereg–Sülysáp)
KARÁCSONYI ZSOLT – 1977 (Kolozsvár)
KOVÁCS SÁNDOR – 1954 (Eszény–Budapest)
KUTASI CSABA – 1998 (Péterfalva)
LENGYEL JÁNOS – 1973 (Beregszász–Budapest)
LÉVAI ALIZ MÁRIA – 2002 (Bótrágy)
MARCSÁK GERGELY – 1990 (Beregszász)
SHREK TÍMEA – 1989 (Beregszász)
SZABÓ ESZTER IDA – (Beregszász–Sárospatak)
SZ. KÁRPÁTHY KATA – 1999 (Beregszász)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári–Nyíregyháza)

Lapszámunkat Kutasi Csaba festőművész munkáival illusztráltuk.